

TRAG

Часопис за књижевност, уметност и културу

година XXI књига XXI свеска LXXXI март 2025

81

Јавна библиотека „Данило Киш” Врбас

TRAG

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Мирјана Баста

Главни и одговорни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић,

Драгица Ужарева, Никола Шанта,

Светислав Шљукић и Павле Орбовић

Досадашњи уредници

Ђорђо Сладоје (2005-2009), Небојша Деветак (2010-2017)

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас

21460 Врбас, Маршала Тита 87

e-mail: tragvrbas@gmail.com,

www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми

Илустрације

Момо Капор

(Корица: Карусел, 100x150 цм, уље на платну, 2008)

Часопис се финансира из буџета општине Врбас и

Секретаријата за културу АП Војводине

САДРЖАЈ

п̄раї̄ ѿ поезије

Миодраг РАИЧЕВИЋ.....	5
Ђорђе БРУЈИЋ.....	12
Ивана МИЛАНКОВ.....	15
Раша ПЕРИЋ.....	22
Александра ЂОРЂЕВИЋ.....	25
Марија СТОЈИЋ.....	28
Тања ПРОКОПЉЕВИЋ.....	30
Анреја ВРАЊЕШ.....	32

п̄раї̄ ѿ прозе

Чедомир ЈАНИЧИЋ.....	34
Љиљана ЛУКИЋ.....	38
Желька ГАВРИЛОВИЋ.....	45
Огњен КРЊАЈА.....	48
Саша МИЉКОВИЋ.....	54
Лазар КОВАЧИЋ.....	57
Мирослав ТОДОРОВИЋ.....	62

п̄раї̄ на п̄раї̄у

Душан МИЛИЈИЋ.....	72
Ђурђица МАРТАЋ.....	81

п̄раї̄ рий̄ма

Душан ЛОНЧАР.....	88
-------------------	----

п̄раі дрыіж

Иван ПОЦОНИ.....97

п̄раі д'оје

Момо КАПОР.....101

п̄раі ишчииавања

Ђорђо СЛАДОЈЕ.....103

Александар ЂУКОВИЋ.....106

Лазар БУКУМИРОВИЋ.....110

Горан ЛАБУДОВИЋ.....114

Милица МИЛЕНКОВИЋ.....117

Светлана ГРАДИНАЦ.....122

Борис А. ЂОРЕМ.....128

Сенахид НЕЗИРОВИЋ.....133

Лела МАРКОВИЋ.....136

Јасна МИЛЕНОВИЋ.....139

п̄раі наслеђа

Владимир УВАЛИН.....142

Миодраг РАИЧЕВИЋ

ЈЕСЕЊА

*Дадох се на размишљање о нечему
што не постоји.*

Ћамил Сијарић

Седим за столом, под лозом, у авлији.
Лишћа на лози још увек има,
мада је лету крај.

Лоза је толико стара, да је више не вреди
пењати на „кревет“; водим рачуна,
кад устајем, да теменом не ударим
на епичности, а дух добија мале умне бицепсе
у чворновату грану, с кором, која се љуспа
(као таваница);

седим, кажем вам, и нешто мислим
(док отпијам ракију, како би ваљало,
сад кад тело полако почиње да губи
на епичности, а дух добија мале умне бицепсе
(осећам их за ушима) – ваљало би почети
с писањем снажних песама.

Писање таквих песама, знам, није ни лак
ни једноставан посао: али до речи
од којих би били састављени стихови
једне такве песме, није лако допрети.

Не може човек све то да држи у глави
– јер чему речници? – запитао би се
Милосав Тешић.

Ах, те снажне песме, уздахнем,
а груди ми се пуне нечим што није
само кисеоник – осећам као да сам
удахнуо водоскок; на то ме подсећа срце,
онако како то срце једино уме:
– затрчи се, и удари ме!

У том часу, један свели лист,
откину се, паде.
и покри ми лице.

А онда, како то у октобру бива,
дуну ветар, и однесе онај лист,
– а с њим и мој лик.

Јесен је, дакле, могла да почне!

ЗАЛАЗАК СУНЦА ЗАУВИЈЕК!!!

Нисмо знали да се опраштамо
Заувијек, моја мајка и ја.
(можда је само она знала).

Уместо да је загрлим
ја сам се окренуо и отишао,
изговарајући се да ћемо се
ускоро опет видети.

Следећи пут кад сам је видео
била је у болничкој постељи,
лежала је болесна на смрт.

Покушавала је шапатам
нешто да ми каже
– али је не исам разумео.

А онда је умрла, остављајући ме
да тумачим њен шапат.

Годинама нагађам, али не успевам,
осим што ми сузе навиру на очи.

Сад знам – све је у тим сузама
– без њих моја недоумица
не би имала смисла.

НОВИЦА

*Волим облаке, тамо на небу,
Те дивне облаке!...*

Памтим облаке како
плове понад Косе.
Тамо се налази
Истурено одељење
безанијске болнице
у којој болује
Новица Тадић.

Лежи у соби
са још тројицом:
– сви се закашљаше
кад уђох.

Он устаје
– излазимо напоље
и седамо на клупу
– ливада, а као да је
неко двориште – нема краја
– недалеко одатле почиње
падина брега, на коме се
стационар налази.

Прича ми, како једе,
нешто што одавно није јео
– сланину.

„Научио сам да живим
с очајем својим,
као Чеслав Милош”, рече.

Иначе не прича много,
поготово не о својој болести

„Ах, старе песме
које знамо напамет
кажу да је лето кратко!”

У КРЕМАТОРИЈУ

Једном, кад будем мртав,
нека ми тело претворе у прах,
нећу имати стрпљења
(знам ја себе), да се земља
тима позабави.

Оно што још желим, јесте,
да моје срце, испуцало од година,
као пете моје мајке, почива у твом срцу.
Не желим да га понесем са собом,
јер срце треба оставити неком,
као што се пријатељу остављају
кључеви од стана, да с времена на време
оде и провери да ли је све у реду,
залије цвеће.

МАЛА ЗИМСКА ПЕСМА

Лето је дошло и прошло,
узвитлане страсти лако се стишавају,
живот се наставља, спремајући се
за спорији ритам дуге, мирне зиме
и њених свагдањих послова.

Ах, шта је краће од лета,
шта се од лета брже заборавља?

Зато, иди тамо – и стани под јасен –
послушај Чехова –
и нећеш бити
ни сам,
ни стар.

ЗАПИСАНО НА САЛВЕТИ У КАЛЧИ

У граду у коме те неко воли,
никад ниси странац.

Ниш, пролеће 1999. године

*О ПОТРЕБИ ДА ИМАШ НЕШТО
ЧЕГА ЋЕШ СЕ РАДО СЕЋАТИ*

Рецимо лист,
који је пао на земљу

као да је желео
да стави тачку

на нешто што више нисмо
ни ти ни ја.

КАД СВЕМУ ЈЕ КРАЈ

Не плачи, растанак је све само не то.
Кад се више не будеш смејала,
кад више не будеш плакала,
знаћеш да је све готово.

Да је време да ставиш катанац
на своје срце, као што се ставља тачка
на крај песме, да нас подсећа
на онај смех, на оне сузе.

О СТАРОСТИ

Ништа не презирати
Бити тек сенка,
која преко света,
прелази равнодушно.

ГАВРАН

Ко те је звао да дођеш и да то гледаш?
В. С. Мервин

На аутобуском стајалишту, голубови
орно комадају крајак хлеба.
Како га који голуб кључне,
одвали комадић, таман за залогај,
а онда за њим дође други
– и тако редом.
Траје то!

Парче хлеба, још увек чврсто,
кад голуб затресе главом,
одлети корак-два даље.

Гледам цео тај процес са занимањем.
А онда, померајући се да им не сметам,
на зиду према суседној згради, видим
чучи гавран и гледа голубију операцију.

Очигледно је колико га интересује њихов
оброк. А голубовима не иде како би желели.
Отима им се хлеб, како који пут – све даље.

А дан беше топао, небо плаво, без облака.
А онда, као у добро режираном филму,
хлеб пада подаље од голубова:
гавран тада нагло узлеће и у бришућем лету
устремљује се на оно парче,
граби га кљуном и одлеће понад кровова,
у непознатом правцу.

Пре него што је зграбио хлеб,
чух како гракну:
never more!

БАШТА У КИШИ-МАЛИ

Имали смо башту, под прозором моје собе,
не много већу од романа Данила Киша,
кад се расклопе корице.

Узех поново да читам *Башта, пенео*,
да се подсетим детаља,
који ме, у данима позних јада,
сећају једне слике:

мајка је, јутром, из шпорета вадила дугуљасте
метални пепелник, и носила га да папео из њега,
проспе у башту, под прозор моје собе.
Изасипала би га около вишње, која је сваке године
рађала мале, киселкасте, а кад сазрију, и слаткасте
плодове, који, кад се једу, мало купе уста.

Ређам стихове, наивно мислећи да је то ваљан начин
да мајку спасим сигурне смрти. Мишљах, писањем
– браним смрти да јој се приближи; у том делању
заборављах да подигнем руку, дланом да заклоним

очи, да се мој поглед не сретне с укоченим погледом смрти (лаици тако тврде, откад је века, да смрт има очи немилосне), и уопште се не покрећу те очи – само стоје, тако, на њеном лицу, ако се то уопште може назвати лицем – стоје као она *госпођица*, која се смешка са кутије пасте за зубе, док у руци држи исту такву кутију, на којој се, такође, налази госпођица налик оној која кутију држи у руци, смешкајући се, док *она* са кутије држи исту такву кутију, са истоветном госпођицом, која се смешка.
А та кутија, знају то и Киш и Бота, као да је изашла из филма *Дан мрмота*!

Зато, увек кад размишљам о мајци: мислим на ту вишњу; мајка лежи у болници: чека да по њу дође смрт – једном се мре, имала је обичај да каже – а тако је људски желети да се тај тренутак одложи!

У том часу, у огледалу, видим ону госпођицу, која сад има лице смрти, како преко рамена гледа себе у огледалу, држећи у руци кутију пасте за зубе: и прича креће испочетка!

У том часу кажеш себи: не мисли на смрт, јер ако стално мислиш на њу – призваћеш је, а она ће доћи – звао је не звао.
А та, једном кад дође, неће се та вратити необављена посла!
Као што се ни мајка, из наше мале баште, у коју је отишла да проспе пепео, никад више није вратила.

У Београду, 7. на 8. јануар 2025. године

Ђорђе БРУЈИЋ

ИСПОД ТОПОЛЕ

У браздама пригрнутим, у јами без тајне,
Још жив је једино креч.
Мртве су вилице кроз које се молитва
На прве гајеве спуштала,
Међу шушкања из завичаја,
Гдје vriје завичајна ријеч
О небу ниском и густом, и киши, која је
По нама ћутљиво пљуштала.

Била је ноћ тупог ромора, ноћ себична,
Сљепило пред одлучним замахом:
Црвени бичеви плутали су ријеком;
Била је ноћ као и претходна, и она прије,
Ноћ затрпана прахом,
Када смо на гомили дрхтали сами,
У киши бијелој као млијеко.

И сањали о будућем и прошлом, о врбацама
Под којима је љескала дубина,
Погружени у своју и у туђу крв, у бијели и већ
Разгажени снијег,
Из кога кроз уста слила се тишина,
На ноћ и на чела, када је у коштану празнину
Поново пободен наш свевремени стијег,

Који ће као заборав бити развијен,
Над народом што гори у кречу убијен.

МРАК ЈЕ У ЦРНОЈ КУЋИ

Мрак у црној кући, ноћ је буђ и горчина;
На прагу расту сјене и трулеж, клија пламено доба,
Нас је повио облак, а родила нас је тишина
Између црвене шуме и откључаног гроба.

Гори, вичемо, гори, обручи као слобода
Наших заробљених суза у магли и сипкој студи;
Под мостом кључа уље док кроз нас протиче вода,
Бијела су ноћна лица нас, што једномбијасмо људи.

Мрак је у црној кући ко мрак на црнеме чамцу
Којом нас лађари свозе из једне у другу јаму;
У пјени савски вали заплъусну крв на прамцу,
Кроз чију се ријечну бразду тоне у дубљу таму.

ВИЈЕ СЕ ЦРВЕНО КОЛО

Плаве се пупаве брезе и шпалир зрелог ивика
Међ' којима се шапће о знању смртног почетка;
Крадом роморе ријечи, прозор је ријечна слика
У којој се огледа уздах у снази изузетка.

Као у срцу пчеле кад сметне се висина,
Остаје трнови вршак, жаока животних тама;
Пут кроз житну празнину, једно је у мени чистина
А друго понор равнице, и под њим – крвава кама.

Једно сам ја у себи, а друго ми у нама,
Расте багрем и цвјета на валу сунчеве страсти,
Било је оно љето у коме остају сама
Крила од чијег ће праха наша тишина израсти;

Мртвом путином гази између трава и цвијета,
У даху роднога биља мирише посљедња жеља,
И брзи потез жилета, и махнитога бајонета:
Вије се црвено коло заједничкога весеља.

НАШЕ ОЧИ ИЗ ЈАМЕ

Постоји недје срце, исто, дјетиње гладно,
Из којег мирише биље, и вароши, и куће
На скитање од отаца и понор из кога хладно
Титрају модри вали за наше васкрснуће.

Постоје иста питања, и постоје исте таме
Тешких баршуна ноћи, што се на стопе спусте
Када кроз поноћ крену наше очи из јаме,
Из топле земне дупље, још кржаве и густе.

Постоје исти пркоси, и има дубљих рана
Од наше пусте јазбине и нашег голог тјемена
Над којим чуче сподобе већ тада бивших дана,
И кљују зреле бобице нашег спрженог сјемена.

Постоји иста ватра и исти поноћни пламен,
Постоји мртво а живо, и има истих тјескоба
У којима трају крви, и траје бачени камен
Од кога расте грудва за ново крваво доба.

Постоји исти уздах, и исти ехо из бата,
Вечери далеких зима, и пој за бијело имање,
На којем у чистом срцу спознасмо целата:
Пред чизмом снизане главе чекају обретање.

Ивана МИЛАНКОВ

ПРИЗОРИ И ДРУГЕ СУШТИНЕ

У кухињи мојих суседа иста квадратура,
иста вертикала
све исто, само не и ја.
У кухињи мојих суседа седим.
Чекам да се скува кафа.
Кроз прозор гледам
и видим околна постојања:
шума долази из свих праваца,
у свим годишњим добима истовремено
и траје дуго
као злато.
У мојој кухињи то видела не бих,
јер испречила би се већ
нека неопрана тацна, прашина, паучина.
У кухињи мојих суседа
и небо видим, тек рођено.
У мојој кухињи то видела не бих
јер испречио би се већ
неки дан на календару
који треба заокружити.
У кухињи мојих суседа
нађе се и понеки тањир неопран,
али нека га, није мој.
У кухињи мојих суседа
птице су тако изразите.
Нађе се у кухињи тој и понека шкољка
у зделици са успоменама
неког давног летовања.

У кухињи мојих суседа
силно пожелим
да се сјурим доле,
ка мени
и широм отворим врата
мору.
Касније ћу рибама отворити прозоре,
шкољкама балконе,
па нека ничу као цвеће.

КАКО МЕ ВИДИ ЈЕДАН КРОКОДИЛ

Срели смо се једном
у твом левом оку,
јер само у левом
можес људе да видиш.
У твом десном
не могу да се пробудим,
јер ту нема времена,
ни облика,ни својстава.
У том оку видиш само боје.
Онда решим да те избежумим:
будем ти у оба ока
истовремено.
У десном ти
моја црвена сандала,
у левом
моја зелена суштина.
Птица ти каже
да ми је коса смеђа.
У помоћ зовемо
Пикаса
да још негде смести
и мој коњски реп.
Ред је
да се добро упознамо,
пре него што постанем ташна
од твоје коже.

А сада ти мени изађи
из левог ока.
На миру да одиграм ове школице
док још нисам тако скупочена.

КАДА ПОСТАНЕМО ОПРЕЗНИ

Било је то једно успешно вече.
И ја сам била добра,
лепо васпитана.
Ни реч изустила,
ни климала, ни не климала главом,
дражесна,
нема,
угушена,
плутајућа
међ људима
са којима сам некада
отварала Месец
и секла га у кришке.
Да, добра сам била,
ни реч проговорила
међ људима
са којима сам некада
живела у кућама ветрова
из којих смо гледали возове
не како пролазе
већ како сањају.

Добра сам била,
премда
мало кафе пролила
по столу,
баш да се не угушим
сасвим.
Срећом, сто беше пластичан
а крпа добра.
И све је даље било добро
међ људима које сам некада волела
као звезде и рибе и срне и шуме у пролеће,
међ људима са којима сам сада
опрезна.

Напољу већ и није тако добро
као међ људима:
грови, облаци, киша,
а ја нисам опрезна,
и лепо је.

ЈЕЛЕНА ТРОЈАНСКА

Могла сам бити царица од Сабе,
у црној шуми, црна пума,
ружа у царском врту,
комета

и њена обрушавања,
али волела сам мора и бродове
и њихова надолажења
и ратове сам волела,
ратове уопште
и ратове због мене
и моје fine пути.
Знао је то слепи Старац
и са мном отпочео еп.
Бејах му смо за толико потребна.
После је ствар прешла
у мушке руке,
а мене гурнуше
низ литице историје.

Али, да мене није било
зарђали би мачеви Троје,
а Грци не би ни знали
колико мачева мудрих
може у једног коња да стане.
Да мене није било
постојале не би све те Касандре,
Киклопи, Кирке, све те радости маште.
Без мене корали не би били црвени.
Уз мене громови поново постадоше млади.
Ех, да мене није било
море не би било толико дубоко.
Знао је то слепи Старац
и са Пенелопом верном завршио еп.
Али, не жалим,
јер море се тако мрешкало,
а бродови
све на хиљаде.

БАЛТИЧКИ ПРОФИЛ

Сутра нећу умети
да облачим хаљине.
Бићу чулна
на начин балтичких шкољки.
Мртве планете ће ме замишљати
 као Галицију.
Вулкани ће се повући у богове.
Владаћу лепотом Помпеје.
Бићу чулна
на начин кипова, на начин Бога
у коме је моја седма кожа.
Сутра нећу умети
да умрем.
Рај ће бити препун
 мојих сенки.
Ствари ће имати оштрину
мојих узрока.

IL TEMPI PASSATI

Када лутала сам
сама као облак
овим градом
срела сам
тебе.
Не тебе,
Огњену земљу
извађену из контекста
Огња.
И питала,
оног стварнијег
од тебе:
„Како си ?”
Одговорио си, не ти,
„Одлично, зар се не види?”

Сећам се.
Давно то беше.
Замисљали смо
један тршчани кров,
у Индији
и сваки дан се пели
све више и више,
ка небу све ближе и ближе.

Онда си ти ногом левом,
па ногом десном
склизнуо
у
удобност,
у
леопарде,
али не оне,
већ ове
којима сада прекриваш фотелје.
Клизиш и даље
кроз лифтове,неонска сунца.
Добро се сналазиш
у фаталном загрљају кравате.
Човек од – до.

Мене ево у једном
енглеском граду.
Испијам чај.
Пријатно је,топло,пролећно.
Али,
не видим небо.
Можда због кише.
Не чујем месец.
Мозда због магле.
Планете више не миришу
љубичасто.
Звезде су тако обичне.
Подразумевају се.

ГЛАС ОСМИ, ЖЕНА У ЖУТОМ

У овој кући има нас седам.
Долазиш и ти,жена у жутом.
Виђала си наше слике по музејима.
Мислила си ту, на платну,на површини,
то је наша срз,наша природа.
А како би другачије мислила
ти навикнута на ствари.
У сликама су само наше извађене,залеђене душе.
Дошла си са ковчезима препуних оцјју,
донела милионе страхова.
Дошла си да се свађаш са часовницима,барометрима.
Нарвно и њима си морала да даш очи.
Донела си нам милионе посматрача,
направила неред међу ножевима,одузела нам сан.
Од тренутка твог доласка стално очекујемо

побуну ножева, побуну фиока, побуну писама.
Дошла си да будиш сребро, да узнемириш таму и наше тајне.
Једна међу нама је Јапанка.
Она нам је донела споразум и мир, лепоту пуног Месеца,
далеким силама прекривала сневе, поклањала лепоту
потонућа,

позајмљивала телесност риба.
Са њом на сваком дну било је Сунце.
Другу су на бродовима
донела бића прозрочне расе.
Одувала нам је сујету,
као сто су њену однели гласови
непознати звуку.
Превазишле смо воду, њена удвостручавања.
Одроз нам није потребан.
Имамо унутрасње очи, у њима носимо наса лица,
наше сневе суве и старе као прах Микене.

Да ли да те примимо?
Хаљина ти је одвећ жута, дречава.
Ко зна какве се још химере вуку по твојим ковчезима.
Донечеш нам можда крештаве, жуте птице
и црне сневе хоботница.
Ако те примимо, доћи ће јос милион лутајућих очију.
Прича се како волис драугулије,
како си краља по пијацама Леванта,
краља чак и туђе памћење.

Шта ћемо са толиким створовима,
запамћеним у туђим душама?

Не можемо те примити.
Веома смо брзе.
Једна од нас има вилинске сандале.
Повредићес нашу невидљивост.
Ова кућа је само
кутија,
у њој трепери седам сенки.
Такав је облик мојих хаљина,
такав је облик мога тела
оно изван њега давно су однели богови
с оне стране ваздуха.

Раша ПЕРИЋ

ПЕСМЕ ИЗ ГРЧКЕ

МЕТЕОРИ

Брује монашке душе! Звони на стењу село
у ком не шкрипи љуљка већ – Витлејемске јасле
које узнесе чедо – жртвом – у Свето Дело
а дело Словом у сјај који овде не гасне

Ал гасну наше душе не жудећ дела света
Туђинац сендвич жваће, снима камене стубе
(тај перуника бокор с црквама место цвета)
и столпнике на њима док ћутњом Небо љубе

О странче, лутни створе, шта знаш о Византијцу
Камера не сеже тамо где душа пушта око
у ону невид-Тајну, далеку твоме блицу

Врати поглед у себе, у зрочно-мрачну шуму
и – с птицом-снохватицом – нађи врело дубоко
осветли пут и сретни Свеца с мачем на друму

(Метеори/Грчка, 7. октобар 1995)

ЛИТУРГИЈА

Грчка. Недељно јутро. Православље ме блажи
Позвало ме је звоно на свет литургијски чин
Слушам духовне гласе о Јеванђељској кажи
и гледам младу мајку: у њеном наручју син

Рођенчебоголико – анђеоски благ му смех
Пред њим нафора-вино: из духовничке руке
прима причешће прво! Каје л` то предака грех
ил` тражи Свету стазу мимо голготске мукe

И моја реч је овде молба за „Српску кућу”
Зејтинлик, Крф и Видо, српска гробишта војна
која су на тлу овом. Боже, у надахнућу

дарном, дај грчком роду старих мудраца ум
и спас од иноверца. Крене ли та напаст бројна
Заштити руком својом и крст изнеси на друм

(Килкис/Грчка, 8. октобар 1995)

СРПСКА МОЛИТВА

Богородици Тројеручици Хиландарској

Матеро вечна ти нашем чеду
које у љуљци Творац обожи
не дај да свене већ његов листар
трећом руком умножи

И нашем оку што сузом светли
а капљом крви густо мрачи
ти млечним бризгом пут просеци
трећом руком озрачи

Са обе шаке ове неумне
у мраку склоне земној злости
опери грехе Савином водом
трећом руком опрости

Стопала с прага често гоњена
ако заведу ђавољи скути
на светлу стазу врати тамњаном
трећом руком упути

Језика немир и свето слово
врцне ли мудро кад смо најтиши
за српски спомен у свету књигу
трећом руком упиши

Ум наш избистри од нас одагнај
крстом Голготе оне на метли
чела нам тмурна у глуво доба
трећом руком осветли

Срце нам смртно наш пехар земни
у који капљу јади и греси
када опрости неопростиво
трећом руком узнеси

И гроб наш српски с китом босиљка
испред злотвора у небо скраси
а младо семе нашега Рода
трећом руком огласи

КРСТ НА ВИДУ

Крст на Виду
дрво са Голготе

Лева грана
са опанак-листом

Десна грана
са шајкача-цветом

Уврх стабла
гавран-српска птица

У средишту
где се рврвује

Србиново срце
свевакрсно

Александра ЂОРЂЕВИЋ

У ЗДРАВОМ ТЕЛУ

Ко је у мојој глави
кад ти, од крви и меса,
преда мном стојиш?

И уста ти се померају
на успореној слици
док крушке под кућом бројиш.

Ко у мени збори гласом твојим
да се у предахе претварам?

Ја спавам сама
међ четири зида
твоје снаге
и стварам...

Кућу од крви и меса
где хлеб мој
вином твојим пошкропљен
расте.

МАНГРОВА

свуда око мене
плута време
сказ и слика

без родитеља
ја сам свију ћерка
света

воде и суше
за стопала се лепе
а ја идем напред

опстала
као мало ко
без сунца и репа

у плиткој води
тражим благо
сита дубина

вештица
вичу
преда мноме
склањају стоку и децу

па опет мноме
кућу каде
мој ваздух дишу

у мојим водама
себе спирају
па се гуше

утопљене лаже
до гуше
ја нисам прелазна

свуда око мене
слобода

БИТИ ЧОВЕК

У свакој звезди мога тела
и сваком ћошку мога ока
и последњем нокту овога прста
живе моја недостајања.

Шта ће свету моја остајања
на местима где дрвеће трули
и биљке се повијају?

Тамо где ме нема,
а главом се пробијам,
Тамо где не знам
и ударце задобијам,
тамо ће ме тражити.

КО ЈЕ КО?

Одлично се разумемо.
Док не питају којим језиком говоримо.

Много се волимо.
Док не знамо како се зовемо.

Исто се смејемо.
Док не питају ко је први почео.

СВЕТ ЈЕ ПОЛУДЕО

Отварам кутију,
прашину са налепница чистим,
погледам унутра,
производ све један те исти.

Осврћем се, лутам,
за оковратник хватам – ти си?!
Питам јер сви нешто знају,
а одговор један те исти.

Гледам у небо,
прсти клизе по бисти
народног хероја, нови
се рађа, а све један те исти.

Марија СТОЈИЋ

РАЂАЊЕ ПОСТЕЉИЦЕ

Опет си добила нови живот
На дар
Опет си се ти родила,
мајко дрвета живота
Крв ти никада лепше
није изгледала
док си подеротином
себе обукла
Родила си живот и њу
Постељу лутајућу
која позива свежу
на ново рађање
Умивала ти дете,
родилџо предрешена
Родила се пре,
а настала после
Пупчани цвет оставила
Врпцом скопчала
тебе и њу,
њога и тебе,
њу и њога

ИБРИК-ВОДА

На извор је мајка слала,
она млада носила је
прво њему воду хладну
Млади и он напоји се
чисте воде из ибрика
На ранилу сеоскоме
зору они дочекаше
Ибрик-водом напојише
суха уста љубопитна

ТКАЉА

Ничанице поређане
и шарасте за ткаљу,
основу и потку
преплиће и кроји Радосна док песму
пољу и гори поји,
златорука ткаља
шарама момка виче Он јој писмо шаље
и звуком разбоја кличе: „Вила си моја горска
што косу расплете дугу,
невеста моја у кући
што кошуљу истка ми белу” Она му одговор пружа
и вуном слова пише: „Чобанин мој си у пољу
што венчић ми цвећа даде,
младожења мој си у кући
што ћилимом мојим мирише”

ДЕВОЈАЧКА ПОПЕВКА

Пролистала гора густа
од силине песме њине
На том месту
младеначком,
благоветном
оцветалом
скупила се дружба млада
Ватром гора осветлила
лица чедна озарила
Попевљују,
поскакују,
намигују
Пролећу се сви клањају

Тања ПРОКОПЉЕВИЋ

ПУСТИТЕ МЕ ДА БУДЕМ ЈА

Када се изгуби сва нада у поштене речи других.
Помисли добри човек и да је он сам велика лаж.
Годинама спутавао је све своје емоције
И мударе мисли – нису му дали да покрене чар.

Вапио је добри човек колико пута, и хрлио је у веру.
Онда када нису дозволили да верује у себе и своју доброту.
Растргли су му уже од оног што га призива небу,
А он је са молитвом примао снагу за то златно уже.

Пусти те ме да будем ја – сваком из душе на уснама стоји.
И, нека буде то ја, сада, па и у земљи лажи несмотреној.
Нека буде ја, у свету који неправду тражи из грамзивости.
Неверујући путу животне скрушености и крају његовом у
праведности.

САКУПЉАЧ ТРАВА

Он капље попут воде, попут свирале говори.
Затим лагано хода и у гласу носи диван тон.
Сакупљач трава успео је да се одбрани од неких људи.
Да остане на свом доследном месту са неба што се нуди.

Сваки би човек требало да цени посао сакуљања трава.
Скупљати траву далеко је теже од певања о себи.
Једна ће трава да отклизи далеко, друга се упија у прсте
Трећа умире на твојим рукама одзвањајући болом што крсне.

Уморан сакупљач трава покушава све из почетка
И када му се срце слама због уснуних трава или болног
цвета.

Свако јутро нова трава и нова емоција са њом се буди.
Зар није сакупљач трава тај моћан човек који живот у
достојности нуди.

ВЕРА

Била је река
и једна искрена реч.
Био је багрем и један
медни цвет.
Била је молба и
удар звезда што се коте.
Било је пчела зуј
и шапат радосне воде.
Било је семе
што ниче до неба.
Било је птица лет
и из љубави кора хлеба.
Било је поља веселих зелених
и твоја воља да им се предаш.
Било је весника наше олује.
Било је гушења метежа што брује.
Све је било у лету неком неприметном.
Остало је у цвету радосном, располетном.
И баш је шета што у нас није било моћнога уха
од којег долази снага узвишеног слуха.
Гледамо молбу света што мре
Ал! глуви су моћни и даље – што не чују и не виде све?
Ипак, остаје звезда што покреће оно што било је
у нашој мисли она ће одржати баш све.
Саградиће темље за спас и вечни сјај.
Јер било је свега, оног што изриче свети мај

Андреја ВРАЊЕШ

ОСТАТИ

Треба остати у ноћи без краја,
тако се бићем исповедаш себи,
у таму потону незграпне речи,
све би хтео рећи и хтео не би.

Можда је ћутња највећи немир,
неким чудом помераш границе,
склоњен у мук, болом пробудиш свемир,
живот су рибе и рибокрадице.

Кад у мрклини угледаш себе,
одмерио време, угледао Бога,
на истом месту будеш другачији
у тами свој, на светлу, свачији.

АДРЕСА

Др Горану Павловићу

Ако будеш кренуо у прошлост,
позови и мене,правићу ти друштво,
до прве успомене.

Даље не бих ишао
може да се деси,
да угледам туђе људе неке,
на мојој адреси.

АМНЕЗИЈА

Не сећам се кад сам стајао,
на обали своје реке,
не памтим птице свог шумарка,
мало је остало, чега се сећам..

Баку која ме је срцем гледала
на завијутку живота,
убише они што мало знају.
Не желим да се сећам,
нек се сећају они,
који су ми украли јутра.

ПЕСМО МОЈА

Моја је песма,
већ написана
стигла мени.
Нисам морао ја да је пишем,
требало је само да се склоним,
да пратим стазу,
која ме води,
у тајне оне,
којима дишем.

Чедомир ЈАНИЧИЋ

ПОПОДНЕ ЈЕДНОГ ФАУНА

1.

Било је тек пола четири у бесконачном августовском поподневу. Боровски није имао никакву представу шта би са собом у остатку дана. Август је био страшан, зинуо је као неман да га живог прогута.

Боровски је мрзео голубове. Сматрао их је прворазредним штеточинама. Ипак, из масне кесе, без икаквог осећаја, као туђом руком, бацао је кокице испред себе и тупо буљио у штрокаву птичју гомилу уваљану у прашину пешачке стазе.

То је био одвратан приказ.

Кокице, гугутање и облак прашине, ужас августовског поподнева – све је то у Боровском узбунило давно покопана сећања.

Помије из мозга изригаше сличице малог острва.

Било је то давно...

2.

Поштански бродић доносио је писма и потрепштине на голо стеновито острвце са светиоником где је Боровски радио пре готово пола века. Осим светионика, на острву свој век догоревало је десетак кућерака и појата од којих су две-три већ биле напуштене. Ветар је често брисао морем и копном од чега је на острвцету увек било прохладно. Становници су били старци, ћутљиви и подмукли, гледали су Боровског опрезно из даљине, чекајући нешто, као стрвинари.

Капетан пловила-играчке био је кршни старац са густом седом брадом и носом чија је црвена боја прелазила у браон. Звао се Нико. Барба Нико. Боровски је користио кратки акценат. Барба се као вајкао, било му је криво, говорио је да не само да није нико, већ није и нема ништа.

Старац је био је ћутљив и склон тешким опијањима. Жена га је напустила, побегла с неким аутопревозником у градић на северу, дубоко на копну.

Понекад би се, али за то је морао бити јако пијан, насмејао и подстицао Боровског на смех. Боровски се никада није смејао.

Подносио је старог само када би овај неког или нешто бесно псовао, или само плакао за женом.

Боровском је досадило дружење с барба Ником. Светионик, стари људи у црнини на острву, ветар... Тражио је прилику како би старом дао до знања да не жели више да пије с њим. Барба је то осетио и почео да доноси поклоне Боровском: бродиће у боцама, големе шкољке и огрлице од ајкулиних зуба. Боровски се, у себи, још више озлоједио на старца.

Први и последњи пут, он и Нико, посвађали су се кобног дана када је стари настрадао. Боровски је сјајно расположеном, од срца засмејаном, капетану рекао да је говно, право правцато говно и то велико, огромно, као... Као светионик! Барба Нико, као оштрим мачем пресечен, у љутњи и пијаној тврдоглавости јаукну и одлучи да бродићем уђе у најјачу неверу. Није било начина да се одврати од сулуде идеје. Ни часка више с човеком који је мислио и то јасно рекао: да је говно!

Бродић се, на ветру и таласима, одмах силно заљуљао, некако без своје воље одмакао пар десетина страшних метара, и преврнуо у једном, готово акробатском, премету.

Боровски је био пијан, можда најпијанији у животу, и њему се јако, јако приспавало. Он чврсто заспа, сам и спокојан, у својој светионичарској кућици.

Када се пробудио, невреме је било прошло, а сунце се полако спуштало у свом дугом руменом заласку. Није могао ништа да учини, па је испалио ракету из сигналног пиштоља. Два сата доцније дошла је обалска стража, покупила старца који је, љуљушкан питомим таласима, раширених руку и ногу, главом куцкао у стење. Боровски је потписао записник. Следећег дана, као да се ништа није десило, готово исти бродић, офарбан од бока наниже свежијом нијансом бледозелене боје, пристао је уз плитки пристанишни док.

Нови капетан, млад, ћутљив, пословно утегнут у поштарску униформу, истоварао је балоне с пијаћом водом.

3.

Боровски се сетио младе Немице. Ниоткуда је допливала на острво и представила се као нада немачког олимпијског тима. Звала се Цара, као чувена глумица из времена нацизма. Била је изразито мишићава, с мушким грудима утегнутим у једноделном костиму, наочарима за пливање и гуменој капи преко скупљене косе на ушима. Личила је на пилота из Првог светског рата. Осим ночара и капе, Боровски је од њеног лица видео само големо здраво зубало које му се без прекида откривало прешироким осмехом, што понегде на Западу сматрају обавезним када си са странцима, чак и кад ти није до смеха.

Замишљено је рекла како би могла да га сада и овде намртво испребија и ником ништа. Пуцнула је прстима, ево овако. Напрегнула је бицепс десне руке и такмичарски га показала спреда и отпозади; Боровски је задивљено трептао. Онда је почела да трчи у месту високо подигнутих колена. Брзо је залепршала рукама, као да је пожелела да полети, а одмах потом их је, уз дубоки издах, опустила, нагнувши се

скоро до земље.

Рекао јој је, брижним гласом, да је пливање у овим водама опасно због јаких струја и морских паса. Одмахнула је као да не жели да га слуша, послала му пусу и скочила наглавце у воду.

Пратио је погледом њене правилне снажне завеслаје; прво сјајни, раскошни лептир, затим полетни краул и, напokon, запањујуће брзо леђно пливање. Онда је на површини уочио тамне троуглове. Пливала је леђно баш према њима.

Ништа се није чуло, али видео је плускање по мирној површини, осунчаној у хиљадама светлаца који су се радосно ројили по мору, а учинило му се и да види Царину руку како победнички напреже бицепс. Све се брзо завршило и море је поново било мирно, мило и светло.

Није могао ништа да учини, испалио је још једну сигналну ракету. Потписао је записник и усмено изразио жаљење због великог губитка за немачки олимпијски тим. Неке фразе из тог куртоазног саучешћа прочитао је, пар дана касније, у локалним новинама као комеморативни допринос месних власти упућен немачком олимпијском тиму и Зариној породици.

4.

Светионик су аутоматизовали, Боровски је морао на копно. Добио је, уз много устезања, посао у пољопривредној школи у свом родном панонском месту с пуно дрвећа и тишине.

Сетио се радничких спортских игара. Његова школа, вишеструки шампион тих игара, испала је из трке за медаљу због његове неспретности; сва три пута преступио је у скоку у даљ. Било је довољно да исправно скочи само пола метра. Трећи пут, у залету, нешто гнусно му је ујурило у видик и он само протрча кроз базенчић с песком. Покушао је све да представи као шалу. Покушај је био неумесан, нико се није ни насмешио.

На наставничком ручку, поводом краја школске године, његове сасвим пијане колеге, Дробац и Мајски, рекли су јасно и гласно: Боровски је ђубре и говно! Будући да се Боровски правио да не чује, поновили су гласније још двапут, да се све орило, све са дугачким, отежућим ооооо, које се никако није могло прикрити. Како се Боровски и даље правио да не чује, Дробац и Мајски су устали, пришли столу где је Боровски седео с малом спремачицом Жаном, такође разочарањем у пикаду, и у један глас, пијани фалсет, вриштали-скандирали: говно, говно! Боровски је најзад устао и без речи изашао. Када је затворио врата, чуо је снажан, срдачни плесак и захваљивање Дробца и Мајског.

5.

„Знате, ја сам инвалид”, депарош у инвалидским колицима изрече то некако важно. Онако, баш споменичарски.

„То је хендикеп, а не предност”, суво одврати Боровски држећи човека за мршави глежањ. Руке су му биле хладне, као да се њима грудвао а не крао.

„Па добро, шта хоћете! Шта хоћете, питам вас!”

Бобаљ је очекивао помоћ неколицине пролазника. Они само прођоше и парк поново опусте у врелом августовском поподневу. Није имао куд. Одмакао се мало и погледао с неким немоћним пркосом у Боровског. Тај поглед, несумњиво, значио је псовку.

Човек у колицима невољно је гурнуо руку у унутрашњи џеп и извукао новчаник. Бацио га је према Боровском, предмет се одби од његовог тела и паде у штрокаву стазу пуну прашине и пикаваца. Боровски је посматрао тог лопова у колицима, више не као човека, па ни као колица, већ као мртваца у канти за смеће. Није му било стало шта ће сметлари урадити с њим када га пронађу.

Човек у колицима изгледа да је чуо мисли Боровског: помирљиво је слегнуо раменима, полагао се докотрљао, необично гипко савио преко ручке и дохватио новчаник. Мало је оклевао, затим га је обрисао о свој дрљави, поцепани капут без рукава, и најзад га пружио Боровском. Сада је и Боровски оклевао. Гладан израз појавио се на бобаљевом лицу. Очекивао је награду. Био је поштен, зар не? Могло би нешто. Мало...

Боровски је лагано гурао бобаља према густој удно парка. Град је опустео у врелини дана.

„Куда ме водиш?”, тихо је упитао бобаљ помало уплашен тишином.

„Идемо да ти нешто покажем.” одговорио је Боровски благим гласом.

Човек у колицима додатно се узнемирио.

„Надам се да је нешто добро.”, бобаљ покуша да се нашали. Труцкао се на неравној стази према жбуњу. Глава му је ландарала лево-десно. Руке су му биле ледене.

Понадао се да ће тамо затећи неког пијанца, неког у нужди, макар неки нестрпљиви љубавни пар...

„Да, то ће бити једна лепа, врло лепа сцена. То могу да ти гарантујем.”, рекао је још блаже Боровски гурајући човека до густога. Уском стазом, кроз шибље, пробијали су се према зиду парка. Убрзо су се појавиле гомилице поцрнелог измета са големим зеленим мувама. Муве се дигосе и окружише их тромим зујањем.

Боровски и човек у колицима несташе у високом, неуређеном жбуњу.

Ошамућена природа сасвим замукну.

Заорише се звона са цркве.

И све се опет смири.

Љиљана ЛУКИЋ

РАТНА РОМАНСА

– Само да издржим. Никога не смијем одати. – Марија уђе у Комесеријат, или боље речено, стражар је просто убаци у канцеларију.

– Ви сте Марија?

– Прођоше је трнци. – Ничим не показати да се бојим. Не одати се тим убицама!

– Нисам Вас тако замишљао. – Глас је био пријатан.

Марија подиже поглед. Лијепо лице! Стресе се. Изнендан шок. Очекивала је одбојност.

– Ови су опаснији – помисли. – Треба бити опрезан.

– Изволите, приђите! Сједните!

– Не, стајаћу.

– Како хоћете, сињорина.

Тајац. Одсјај сунца у стаклима прозора.

– Хоћете ли цигарету?

– Не.

Офицер пали цигарету. Игра руку око упаљача. Иако сједи, види се да је висок, стасит. Негдје око тридесет година.

– Вјероватно се питате гдје сам овако научио ваш језик.

– Ништа се не питам.

Офицер поправља крагну на кошуљи. Плава боја иста као и његове очи.

– Мајка ми је из ових крајева, али живимо у Риму. – Јесте ли кад били у том граду?

– Не.

– Диван град. Заљубљен сам у њега. Вјерујем да тамо и не осјећају рат. А ми овдје?

Сунце пробија кроз прозорска стакла. Иако је канцеларија чиста, у ваздуху титра безброј честица прашине. Или их Марија бар тако осјећа?

– Да ли бисте вољели да одете у Рим?

– Не. Да.

– Наравно, не сада. Али у једном другом времену кад не буде рата.

Официр растјерује руком дим цигарете. Гледа Марију некако чудно.

– Зар мислите да ће овај рат непрекидно трајати? Једног лијепог дана и то ће се завршити. Људи ће живјети, вољети се, радити као да овога није ни било.

– Има тако лијепе зубе. – Као њен ујак Јован. Чак некако и личи на њега.

– Јесте ли увијек тако шутљиви? Не, претпостављам да нисте. За вас пише: „Опасна илегалка”. Зато Вас и нисам тако замишљао. Подсјећате ме на Рафаелову Мадону де ла Седију. Свиђа Вам се Рафаел?

– Да.

– Студирате сликарство, како видим из Вашег досијеа.

– Да.

– А ипак сте се укључили у илегалу?

– Зашто ипак?

– Да сам на Вашем мјесту, претпоставио бих умјетност револуционарном раду. Сем тога припадате њежнијем полу. Па Ваша љепота и шарм! Зар нисте могли без тога?

– Не. Прво треба истјерати непријатеље па онда студирати.

– Тако. А Ви мислите да их можете истјерати.

– Сигурно.

– Не бих био баш такав оптимиста. Чини ми се да то није реално. Ни разумно. Зар не видите колика је то сила?! Хитлер је манијак који је кренуо да освоји свијет. Маса Нијемаца га слиједе као Месију. Погледајте његове очи! Он има нешто чиме хипнотише масе. Италијани, с Мусолинијем на челу, га слиједе, истина с нешто мање жара.

– Овај хоће да ме искуша, шта ли? Само да останем прибрана. Никога нећу одати.

– Можда се чудите, сињорина, што Вам овако говорим. Не знам зашто, Ви ми уливате повјерење.

У канцеларији је запара. Како би било лијепо прошетати градом! Синоћ су је ухватили тек што је изашла са састанка. Испала јој је ташна и партијски материјал пао на тротоар, тачно пред ногу човјека који је наилазио. На несрећу био је то агент.

– Ви ми не вјерујете?

– Шта? – Марија се трже. Одлутала је на синоћњи доживљај. Уосталом, шта јој он то говори? Ипак...

– Ако тако мислите о фашистима, зашто не пређете на страну наших?

– Официр пуши. Тишина.

– Лако је то рећи, али како учинити? И ко зна да ли би ми вјеровали? Можда би мислили да сам шпијун и одмах ме стријељали, а ја имам родитеље и не смијем мислити само на себе. Мајка не би преживјела да се мени нешто деси.

– Па иовако можете погинути.

– То је нешто друго, Тако не изазивам судбину.

– И шта кажете на наше мајке које остају без синова јер их ви

убијате!

– Ко то „ви”, сињорина? Молио бих Вас да ме не мијешате с војском којој припадам. Уосталом, могу Вам рећи да сам до сада имао срећу и да још нисам никога убио.

– Да сам на Вашем мјесту, стидјела бих се, без обзира на то што сте рекли јер Ви припадате фашистима, убијате; палите, интернирате у логоре. Не штедите чак ни нејаку дјецу и старце. Ево у центру града синоћ су објешена три таоца.

– Сињорина; рат је. Ту нема сентименталности. Не очекујете, ваљда, да вам свирамо серенаде: Али ја нисам желио тај рат. Схватате ли? Ко пита мене хоћу ли да ратујем или нећу. То други; већи одлучују. Ја сам студирао већ поприличан број година, захваљујући томе што сам добро ситуиран. И, ако ко воли живот, то сам ја. Прави епикурејац. Ренесансни. Вино, изласци, дјевојке, шта ми више треба?! Једна јахта, додуше; била би добродошла, али може и без ње. Замислите да се отиснете са мном на неком чуну! Једно пусто острво?!

– Вама свашта пада на памет. Па ја вас презирем.

Једна мува упорно облијеће око официровог лица. Он као да је и не примјећује.

– Увијек су ми се свиђале дјевојке до којих се не долази лако. А презирете ме што сам, по вашем; фашиста и што припадам супротној страни. Али да смо имали ту срећу да се упознамо негдје прије рата, Ваш однос не би био такав.

– Сувише сте самоувјерени. Вјероватно сте имали много дјевојака, па желите да „завртите” главу и „једној опасној илегалки”.

– Нисте у праву. Ствар је у томе што сте љути на мене из предубјеђења. Осјећам да Вам се свиђам као што сте се свидјели и Ви мени, чим сам Вас угледао.

– Не, Ви се мени уопште не свиђате.

– Заиста;? Жао ми је. А Ви се мени много свиђате.

– Официр пали нову цигарету. Марија види да му прсти подрхтавају.

– Да нема тог проклетог рата?!

– Не љутите се, знам да је ово наших пет минута. Да ли сте свјесни тога?

– Не желим да одговарам на таква питања. Шта хоћете тиме да постигнете?

– Ништа. Па зар не схватате?! Оставите тај проклети рат!

– Не можемо избјећи стварност. Она је свуда ту, око нас.

Официрово чело је орошено грашкама зноја.

– Да ли може толико да се претвара?

– Имате ли младића? – глас долази као из неке даљине.

– Ако Вас баш занима, не. Немам времена за то. Треба се борити против вас фашиста.

– Крути сте. Ваша идеологија. Али за љубав увијек мора бити времена. Признајте да Вам се бар мало свиђам!

– Како може да ми се свиђа непријатељски официр?!

– Не видите човјека у мени?

– Не. Да сте човјек борили бисте се на нашој страни, против

фашиста.

– Нисам толико храбар да пређем на другу страну.

– Зар се толико бојите смрти?!

– Прилично. А Ви, Ви се не бојите?!

– Не. За мене је сад борба за слободу прва ствар у животу.

Лични живот, наравно подређен је томе.

– Јесте ли одавно члан Партије?

– Значи почиње испитивање. Како то одавно? Па не мислите, ваљда, да ми је педесет година!

– Извините, збуњен сам. Прочитао сам из Вашег досијеа. Јесу ли Ваши другови заљубљени у Вас?

– Шта је сад опет? (Неће ли почети да ме испитује?! Игра се са мном као мачка с мишем.)

– Не. Ми смо заиста другови. Па заборавите већ једном да припадам женском роду.

– То је лако рећи, али за мене немогуће остварити. Зар ипак нећете сјести?

– Не.

– Свиђа ми се Ваш карактер, Ваша чврстина. Ја сам сасвим другачији. А оно о дјевојкама немојте озбиљно схватити. Имао сам их заиста много, али то није оно право.

– А шта је право?

– Ви.

– Те ријечи не доликују једном италијанском официру. Јесте ли Ви свјесни шта говорите? Низ Маријино тијело прође лак дрхтај.

– Потпуно. Али не знам како се из овога извући? Можете ли се некако одрећи досадашње активности?

– Ви сте гад. Марију као да је неко полио хладном водом. Стресе се.

– Примам и то. Али схватате ли да ево ту преда мном стоји Ваш досије? Наређено ми је да из Вас извучем што више. Остало ће учинити Андреас. Његове батине су ужасне. Након њих, већина проговори... А да Вас пустим да побјегнете?

– Зар мислите да бих то прихватила? Мрзим вас. Тлачитељи, гадови! Не треба ми ваша милост.

У тишини чује се само тиктакање великог зидног сата. Официр се немирно врти на столици.

– Шта је све ово – мисли Марија – И чему ово води?

– Ви ми не вјерујете, а то је оно што је најгоре.

– Знам да је све ово лудо. Никад нисам вјеровао у љубав на први поглед. Зар се нисте могли јавити раније у мом животу. Овај проклети рат!

Официр скрива лице у шаке. – Није могуће да све ово глуми?

Марији се чини да ће јој срце искочити из груди. Чује свој глас:

– Сада нема времена за љубав. Зар не видите колико људи гину?

Глас јој је као распукло звоно.

Официр диже главу. Да ли су му то у очима сузе?

– Једног дана, Марија, рат ће се заборавити. Они који преживе, уживаће.

– Никад не треба тако гледати на живот.

– Ви сте идеалиста. Не тичу ме се идеали, ни идеологије.

– Каква изопачена схватања!

– Капиталисти су вас затровали својом идеологијом.

– Нико мене није затровао. Хоћу да живим. Хоћу да волим.

Хоћу да будем вољен.

– А морал? А етика?

Офицер грозничаво хода по соби. Не знам му ни име, помисли Марија.

У то се отворише врата, уђе најприје официер, а за њим стражар.

– Само да издржим, мислио је Марио, ратујући у Сјеверној Африци. Већ на почетку, чим је прекомандован у јединице генерала Гамбаре, рањен је код Бир ел Губија, гдје је дошло до жестоког сукоба једног дијела Осме британске армије и италијанске оклопне дивизије.

Али Марио је све издржао: и рањавање, и глад, и жеђ, и бомбардовање, и пуцање, и пустињски пијесак који је, чини му се, био најгори од свега.

– Један рат је, ваљда, довољан за један живот – закључио је Марио, стигавши, након капитулације Италије, у Рим. Мајка му је већ била мртва. Умрла је од туге не знајући шта је с њим. Отац се оженио по други пут. Жена му је била Маријева вршњакиња.

– Само да сам жив – мислио је Марио. Патио је због мајчине смрти, али толики су већ умрли. Човјек се и на смрт, изгледа, навикне. Само да сам жив – понављао је Марио као утјеху за све претрпљене патње. Желио је да настави студије, али његов отац је био против тога. Уз очеву помоћ узео је у закуп мањи локал и посао је кренуо.

Вријеме пролази. Десетак година након завршетка рата Марио је власник коцкарнице. Има „њуха” за новац и овај као да се за њега „лијепи”.

И то не само новац него и дјевојке. Воле га због новца, али и због шарма. А и лијеп је! Многе жене и дјевојке су се за њим окретале на улици.

Марио може да ужива. Париз, Ница, Кан, Сен Троpez, Кипар, Родос, Крф. Мјеста за уживање и разграњавање нових послова.

Вријеме пролази, послови цвјетају, али Маријев отац је ипак незадовољан. Тим више што нема дјеце у другом браку. Жели да се лоза настави, али Марио неће да се жени. – И никад се неће оженити – каже оцу, што овог нарочито погађа.

Марио је власник и луксузне јахте. На њој крстари по Средоземљу и Јадранском мору. Обавезно усидри јахту на мору и пјешке иде до мјеста гдје је службовао за вријеме рата. Распитује се за илегалку Марију која је, по налогу Партије, тада послата у тај град. Проналази Спомен-гробље гдје је и она сахрањена. Успијева да сазна да је стријељана сутрадан по хапшењу, али да није одала никога од другова.

Марио у мислима „одмотава” шта је услиједило након његовог

разговора са Маријом. Нагло су се отворила врата канцеларије и упао је његов надређени који је стражару Андреасу наредио да изведе Марију, а кад је она изашла, затражио од Марија да преда службени пиштољ. Узео је пиштољ без ријечи и с гримасом пуном презира напустио канцеларију. Тада је стражар Андреас и све снаге ошамарио Марија, тако да се овоме се тренутак одузела свијест.

Приликом саслушања код капетана најприје је саслушан Андреас. Он је изјавио да је имао обичај да прислушкује пред вратима, и да је тако чуо разговор свог претпостављеног и илегалке. Није био начисто да ли је то нека игра у коју његов претпостављени жели да увуче окривљену или је у питању нешто друго. Да би се увјерио, позвао је капетана укратко му објаснивши о чему је ријеч. Капетан није хтио то да провјерава, а можда му је било испод части да прислушкује разговор. Ушавши у канцеларију, заједно с Андреасом, отргнуо је официрске ознаке с Мариове униформе. Марио је одмах признао да му се Марија свидјела чим ју је угледао, да је годинама маштао о таквој дјевојци и да би једино с њом могао да се ожени.

На питање капетана да ли је свјестан о коме и шта говори, Марио је изјавио да је потпуно свјестан, да ће своју изјаву чак потписати и да зна шта га чека.

– Пренаглили сте, младићу – рекао му је очински капетан, који је, иначе био љубитељ жена и који је, током времена, изградио неку своју животну филозофију по којој се смрт и љубав не могу избјећи.

– Не знам – одговорио је Марио, дирнут капетановим ријечима – да ли сам могао поступити другачије, али знам да је то љубав мога живота.

На капетаново питање да ли је то обострана љубав, Марио се мало збунио.

– Мислим да би ме она вољела – рекао је – да смо имали срећу и упознамо се негде другдје, у другачијим околностима.

На капетаново питање да разјасни те „другачије околности”, Марио је додао „да није рат”. Хтио је да каже још нешто о идеологијама, али се зауставио. А и капетану је, изгледа, било доста испитивања. Журио је до своје нове љубавнице.

Марио је очекивао смртну пресуду. Те ноћи трипут је писао писмо мајци и три пута га цијепао. Није могао да одлучи да ли ће јој више бола задати његова писма или је боље да ништа не напише. На крају одлучио је за ово друго.

Жалост што ће умријети мијешала се са страхом од мука којима ће Андреас изложити Марију. Да би и њега могле чекати исте муке, није се ни сјетио. Све његове мисли биле су само код Марије. Било му је чудно да су ту, ето у тој истој згради, обоје, али сада и он као кажњеник. Питао се шта се то догађа са људским судбинама па се тако укрсте, нечекивано и у невријеме. Жалио је што је баш он био одређен да испитује Марију. Али у исто вријеме у њему се јављао осјећај пуноће, проистекао из сазнања да је сусрео особу коју ће вјечно вољети. Посебно је жалио што јој није рекао своје име јер му се чинило да и та идентичност у именима нешто говори. Питао се да

ли у слачајности има више силе или наговјештаја нечег невидљивог. То што је религиозно васпитан, није му пружило никакву утјеху кад Марија није припала њему. Загробни живот изгубио је та њега и оно мало смисла, што га је раније имао. Но и поред околности у којима се све то дешавало, тјешо је себе да је доживио нешто што многи људи, можда, никад неће спознати, једно просвјетљење које му је загријало срце и оплеменило душу. Један порив унутрашње ватре, чији је пламен довољан за читав човјечији живот. Био је богатији за сазнање да је осјетио љепоту љубави или, боље речено, да ју је назрео. Није било много онога што му је пружено, али он је био срећан и због тог малог. Знао је да Марија није могла да говори другачије него што је говорила, што је још више подигло њену вриједност у његовим очима, али је осјећао да се изван њене љуштуре, у коју се сакрила из страха, али и из презира, налази и онај флуид који може затреперити покренут само резонанцом његовог сопственог флуида душе. А да је то тачно, говорио му је њен поглед кад ју је Андреас изводио из канцеларије: Тај поглед није могао да vara. И он се свидио њој.

Ујутро, Андреас је с двојицом стражара, дошао по Марија. Водили су га дугим, мрачним ходником. Кроз прозоре, крај којих су пролазили, гледао је суморно небо и кишу која пљушти. Мислио је да га воде на стријељање и да му је то посљесње јутро у животу.

То исто јутро било је и посљедње, али не за Марија него за Марију. Знао је како се осјећала кад ју је тај исти Андреас водио тим истим ходником. Знао је и шта је морала да мисли у тим тренуцима. Знао је јер се и он тако растајао од живота.

Али Марија је мртва, а он је остао жив. Жив захваљујући капетану који је био срећан да њега Бог није довео у такво искушење да страда због љубави. Зато је успио да издејствује да Марија само рашчине и упуте као обичног редова на фронт у Сјеверну Африку.

– Живјећу! – узвикнуо је Марио кад су му прочитали пресуду. – Живјећу – помислио је у себи, срећан што ће и даље гледати живот у хиљадама разних облика. – Све је боље него смрт – тјешо се, али из његових очију изгубио се сјај. Знао је да је те љетње ноћи Маријина смрт запретала у пепео флуид његове душе да се одатле више никад не пробуди.

Жељка ГАВРИЛОВИЋ

НОЋ У БОКОРУ ПЕРУНИКА

На Руднику смо већ две године. Мој брат се лепо опоравља од туберкулозе коју су открили када му је било само осам месеци. Све смо чинили да га спасемо, почев од тога да су родитељи послушали савет да се из Лознице где смо живели, преселимо на неку планину, врло суву и стога погодну за лечење плућних болести.

Наш живот се променио, родитељи су били стално забринути, скоро сву пажњу посвећујући братовом оздрављењу. Ја сам имала четири и по, а сестра шест и по година. Наш контакт с братом морао је бити ограничен и минималан због могућности заразе.

Рудника сам почела да се сећам када ми је био три године, можда и мало више. Моје прво сећање, барем тако мислим, била је свакодневна шетња до амбуланте где је брат примао терапију. Опоравак је напредовао и смео је на кратко да буде ван своје собице. Пошто смо били на отвореном, могли смо сви заједно да одемо до доктора. Сестра и ја бисмо сачекале напољу, а родитељи водили брата да прими инјекцију.

Не знам тачно откада сам приметила или откада је брат почео то да ради, али сам била тужна и често плакала гледајући сцену у којој он, малено дете, препознајући амбуланту, сам почиње да откопчава панталонице и да се спрема да добије терапију. Није плакао и деловало је да мисли да је то део свачијег живота, нешто обично и неминовно. А нама свима та сцена је изазивала тугу и јачала љубав према њему. Имала сам жељу да га загрлим, пољубим, да га поведем за руку, али контакт није био дозвољен.

Ипак важније од свега, оно што је свима нама доносило радост је то што је оздрављење мог брата ишло добро. Родитељи, потпуно посвећени, и нас две које смо се каткад и без њих сналазиле, све је то полако побољшавало здравље и доносило тиху радост у нашу кућу. Често сам, сама за себе, шапутала:

„Оздравиће, па ћемо се играти, све ћу га научити, од свих бранити”. И било је тако. Брат је ускоро смео напоље, мада је после дужег неизлагања сунцу, имао рахитис и још био слаб и за сваку пажњу. У кући смо се сестра и ја посветиле игри и забави са њим, у свему удовољавале, а он је постајао мала маза којој се није могло

ништа одбити. Све што је пожелео, добијао је. Повремено ми је било жао да неку своју драгу играчицу дам брату ако мама тако каже, али се нисам жалила. Када смо ишли напоље, чувала сам га од свих. Деца с којом смо се играли била су здрава и нису много марила за размаженост мог брата. Није могло увек да буде по његовом, али ја сам га упркос свему штитила и ратовала са другарима. Кад год би заплакао, стала бих пред децу, стављала шаке на бокове и намрштенапитала:

„Ко ми је дирао брата?”

Знала су деца да умем и да се потучем, али сам ипак изабрала да седнем и објасним им колико је био болестан. Углавном, после недуго времена научио је да се лепо игра са децом. Наравно, сада је ређе био са мном, а с временом је почео да показује и ривалитет иако је био слаб за борбу са мном, а ја је никако нисам желела. Мој повремени отпор испуњавању свега што би пожелео, почео је да се компликује.

Јасмансветунајвишеволелатату, а потом једнакомаму, сестру, брата и моју лутку. На рудничким фотографијама са санкања и данас, са сетом, гледам себе са чврсто загрљеном лутком. Њу нисам желела ни са ким да делим. Имали смо доста играчака, посебно управо брат, јер је дуго био везан за кућу. Али знало се и колико ја волим моју лутку.

Једном се десило да се брат и ја посвађамо, када ми је, иако сам поново била попустљива, рекао:

„Други пут ћу ти разбити ту твоју лутку!” Почела сам да се плашим да ће то и урадити и пазила мало више на њега. Ипак, једно вече сам приметила да моје лутке нема. Претражила сам кућу ником не говорећи ништа.. Нема је, па нема. Ћутала сам док смо вечерали и мислила како да је нађем, а да не тужим брата. Он ме је гледао и знао да га нећу тужити колико год била забринута.

Нисам могла да заспим.

„Мора да је бацио негде” – мислила сам. „Можда је никада нећу наћи...” – Једва сам задржавала сузе... У неко доба, полако сам устала и искрала се напоље. Наш пас Шарко ми је пришао и није лајао. Гледала сам околу по мраку, тражила. Шарко ме је пратио. И одједном приметим моју лутку између перуника у леји цвећа пред кућом. Загрлим је и замотам у мој џемпер да се не смрзне. Шарко је махао репом, и сам се радујући. Али плашила сам се да уђем у кућу. Можда се брат пробуди и ко зна шта уради, а и родитељи би се насекирали због мог ноћног изласка. Села сам између бокора перуника, шћућурила се и... заспала. Шарко је легао уз мене и грејао ме својим телом.

Када је мајка ујутру видела мој празан кревет, чула сам крик и пометњу у кући. Онда је први изашао тата и видео да сам добро и да ме је наш Шарко чувао. Мислим да је знао шта стоји иза свега, али мајка не би прихватила да је брат крив и правдала би га. До краја живота све што је пожелео мој брат, мајка је испуњавала и терала друге да исто чине. Некада велики бол и страх тако измене човека.

А ја сам само бранила једину играчку коју не бих могла ником да дам. Тата је разумео, али о томе није причао. Мислим да је и мајци било јасно да он зна. Сестра није рекла ништа, а брат се сам открио, побегавши у собу чим ме је видео. Касније сам приметила да

је изгледао незадовољно што сам ипак нашла своју лутку. Био је дечје каприциозан, незадовољан ако све не може да буде како он хоће. Нисам се ничему добром надала. И била сам у праву.

Једног дана нашла сам своју лутку поцепану, изломљену, уништену. Јецала сам у кревету целу ноћ и ништа није могло да ме умири. Следећег дана тата је отпутовао у Београд. Кад се вратио, тражио је да сви седнемо за сто. Отпаковао је лутку и дао ми је, говорећи свима:

„Ова лутка је Жељкина. Ми сви знамо колико она воли лутке и од сада нико не сме да је дира. Знамо и да радо дели друге играчке са децом.” У трену, кратком, упутио је брату веома озбиљан поглед.

Тата није био човек који би, попут маме, могао сат времена да грди и објашњава, а камоли да туче своју децу. Он је заиста мислио да смо ми добри, али да некада грешимо као сва деца. Зато се његова реч и избегавање казне добро чуло, видело и поштовало.

Није мој брат био лош дечак. Болест и наша слабост га је учинила таквим, али после те вечери променио се.

А и ја сам се променила. Била сам захвална тати на новој лутки, али моје лутке, моје Луце, више није било. Један чаробан живот је отишао у болну успомену.

Наредне године моја сестра је пошла у школу. Од самог почетка била сам задивљена свескама, оловкама, танким и дебелим цртама, словима, сликама у буквару, песмама, причама. Књиге и учење постајали су моја нова велика љубав. Када сам, после три године и сама пошла у школу, знала сам све до четвртог разреда. Прочитала сам већ доста дечјих књига, знала напамет песме за децу, дивно цртала и певала. Тата ме је звао ‘моје ђаче’ и био врло поносан на мене. .

А онда је, када сам била трећи разред, случај донео једну књигу коју и данас сматрам неком врстом зрелог уласка у мој будући свет књиге. То је била књига „Дечац Павлове улице”, коју сам добила на крају школске године. Први пут сам осећала да сам некако „ушла”; унутра, у живот приче, као да сам и ја ту негде, на самом прагу живота који није тек дечја сликовница.

То је истовремено био тренутак када сам још једном, пребирајући фотографије, хтела да видим Луцу и да се поздравим и са њом и са собом – безазленим дететом које је кренуло новим путем, путем изазова и занесености. Можда сам шапнула или само помислила: „Морам код Немчека”

Заволела сам и чврсто пригрлила свет магије црних знакова на белом папиру и некако знала да сам нашла своју кућу раширених прозора и отворених врата за све што је хтело да ми буде гост.

Мирис влажних перуника који сам каткад осећала, враћао ме је у доба трептаја детињства и раних јада. Знала сам да ћу о свему томе једном писати.

Огњен КРЊАЈА

НЕШТИНСКИ ПУЦАЊ

Мало село Нештин лежи на падини Фрушке горе која се таласасто спушта према Дунаву. Са околних брда, могу се видети торњеве цркава у Илоку, али и у Бачкој Паланци, на супротној обали реке. Захваљујући свом положају, Нештин је одувек било поштеђен ратних разарања, буна, сукоба, и крупни догађаји су га увек некако заобилазили. Како у близини није било царских путева ни значајног раскршћа, ниједна војска није туда залазила, нити су ту пролазили трговачки каравани.

Нештин није био укључен у састав Војне границе, те из тог разлога сељаци нису морали да дежурају по граничарским чардацима. Живели су мирно и спокојно.

Одржавали су воћњаке и винограде, обрађивали оно мало ораница по брдима и крчили шуму. Стрепели су од тешких зима и заразних болести које су стизале из турских крајева, и молили се Богу да им невреме, суша или лед не упропасте плодове тешког рада. Према путницима и дошљацима беху неповерљиви и сумњичави. Вести о неким великим променама у царству до њих су споро долазиле.

Тако је било све до велике Мајске скупштине у Карловцима. Делегати на скупштини, трговци, учењаци, кнезови, свештеници и официри народне војске кренуше по фрушкогорским селима да разносе вести о проглашењу Војводства Србскога и донетим уредбама. Талас одушевљења и националног блаженства запљуснуо је српско становништво. Певале су се родољубне песме о Карађорђу, косовским јунацима и славним временима, они старији сећали су се Тицанове буне, а барјаци су изношени из цркава и манастира. Када је мађарска револуционарна влада Лајоша Кошута обзнанила да не прихвата одредбе донете у Карловцима, и да на територији Угарске постоји само мађарска нација, оружани сукоб се чинио неминован. Добровољци су се окупљали у чете народне војске, а граничари и војници који су се налазили на далеким бојиштима у Италији, где су ратовали за рачун аустријског цара, похиташе кућама како би помогли у одбрани од мађарске војске. Од сваког села се очекивало да учествује у одбрани Војводства и подржи народни устанак. Једнога летњег дана, дође ред и на Нештин.

У село је, са неколико пратлаца, дошао капетан Јеврем Танасков, официр из добровољачког логора код Черевиха. Био је

то онижи, проћелав човек, ситног, оштрог и промућурног лица, и изузетно покретљивих црних очију. Окупио је мештане у дворишту куће богатог трговца Савића, попео се на једно буре како би га боље видели, и почео говорити. Одмах до њега, стајао је један од момака из пратње у народној ношњи, који по изгледу још није напунио ни двадесет година. На глави је имао црну шубару а у рукама је држао барјак са српском тробојком.

Сељаци одмах беху сумњичави, као и много пута до тада. До њих су током лета стизале вести о деловању команданта Јоксима Новића и његових добровољаца на путу између Вуковара и Шида. Учестале су пљачке, и Вуковарци затражише од бана Јелачића да из Осијека пошаље један батаљон регуларне војске како би их штитио од Новића и његових добровољаца. На основу тих прича, сељаци се забринуше да би појава официра у Нештину могла и њима навући злу коб на врат.

Пун родољубног заноса, говорио је Танасков нашироко о томе како народни прваци неће трпети претње Лајоша Кошута и мађарске владе. Причао је сељацима како њихова браћа на северу, код Сентомаша, храбро одбијају нападе далеко бројније мађарске армаде и како је мађарски гарнизон у Варадинској тврђави опкољен са свих страна. Чинио је то са таквим жаром и тако уверљиво, као да би сваког часа могао извући сабљу из канија, што му беше за појасом, и јурнути на непријатељски шанац. Тек на крају, као да је то најмање важно, рече Танасков окупљенима како су Мађари у помоћ опкољеном гарнизону у Варадинској тврђави послали оклопни пароброд *Месарош*, и да ће он проћи Дунавом за који дан. Пренео је поруку Јоксима Новића, који се са својим добровољцима улогорио на Думбову код Черевиха, да се од сељака из Нештина очекује да испуне своју свету дужност према Отечеству и нападну брод када буде пролазио. Тиме би спречили да помоћ стигне опкољеном гарнизону, и знатно олакшали посао народној војсци која је опседла тврђаву. Свечаним гласом Танасков рече како ће након тог херојског чина свако од њих бити достојан својих славних предака, да их се синови неће стидети а потомци ће их се занавек сећати.

После говора настаде тајац. Зајапуреног лица, Јеврем Танасков је прелазео црним очима преко окупљених сељака ишчекујући њихов одговор. На први мах, мислио је да ће они на помен Отечества, свете дужности и славних предака радосно клицати и одобравати његове позиве на борбу. Очекивао је да ће стати под барјак, да ће се повести песма или чак и коло, а мушкарци похрлити како би се пријавили у одред добровољаца.

Али, нико није проговарао. Сви сељаци занемеше, а уместо одобравања и усхићења, упућивали су једни другима збуњене погледе. У очима им беше тишина. Свима је кроз главу пролазила иста она сумња која опседа сваког човека када се нађе пред питањем усуда. Ипак, нико није смео то да каже пред официром јер им језици беху везани мудрог тугом. Јер, једно је борити се против непријатеља миљама далеко од куће, а друго је када рат дође на кућни праг, и када су животи најмилијих у опасности. Тада сваки човек застане и занемеша, а његова храброст се почне топити, ма колико год била велика. Тако

је било од када је људи и ратова.

Напослетку, видевши да се нико од сељака не јавља за реч, а уплашен да би у сукобу са мађарском војском његова имовина могла прва stradати, јавио се сеоски кнез Михајло Протић. Говорио је невољно и изосола, као и што говоре сви сеоски кнезови и старешине када је њихов положај и иметак у питању. Трудећи се да сакрије сопствену зебњу и кукавичлук пред капетаном, рече како су сељаци из његовог села увек били вредни и честити људи, и како су, изван сваке сумње, спремни да бране Отечество. Али, има их мало и слабо су наоружани. Брод *Месарош* је наоружан топовима, има јак оклоп, а на њему се налази одред мађарских војника који су се лако могли искрцати и напасти село. На крају свог говора, змогао је храбрости да заједљиво упита капетана Танаскова зашто са собом није довео и чету добровољаца да им помогне у нападу на брод. Јер, да су добровољци стигли, онда би и сељаци одлучније кренули у борбу, знајући да су им браћа из далека похитала у помоћ.

Танасков је најпре кнезу упутио брз и сумњичав поглед, покушавајући да утврди да ли његове речи више нагињу правдању или дрском негодовању. Потом му спремно рече да добровољци сада не могу сељацима прискочити у помоћ, јер су заокупљени на другим местима. Поново је сељацима говорио о важности напада на брод. Рече како је командант Новић већ затражио од граничара из Бродске регименте да нападну Вуковар, и на Дунаву одсеку одступницу оклопном пароброду.

Међу окупљенима поново настаде тајац и поново забринуте погледи севнуше на све стране. Свако је у себи знао шта је требало рећи, али нико није смео први гласа пустити. Нико није желео да баш он пред свима понесе жиг кукавице и колебљивца.

Забринут да би та ћутња могла свима да запечати судбину, један сељак се одважио да први проговори. Према изгледу, већ беше превалио педесту. Рече како је он некада служио у царевој војсци, да се не боји борбе и зна руковати оружјем, али да подржава речи кнеза Михајла. Подсетио је окупљене да су многи младићи из села, међу којима беху и његови синови, још на фронту у Италији. Они нису могли бранити село ако дође до окршаја. На крају поновио је кнежеве речи да сељаци у Нештину немају довољно оружја, барута и олова да се одупру Мађарима.

Његове речи као да су попустиле окове страха којима окупљени беху везани. Зачу се жамор у знак одобравања. Само што је сељак завршио, јавио се одмах и други. Тај је био млађи, и знатно срдитији. Рекао је да ако се низводно, код Черевиха, налази логор добровољаца, онда Мађаре треба зауставити тамо, а не овде. Ако мађарски војници, не дај Боже, пређу Дунав како би се светили, Нештин ће бити први на удару. Низводно, до Варадина, има и већих и богатијих села, па нека брод тамо дочекају, а не овде. На крају је упитао ко ће збринуту његово четворо деце и непокретну мајку ако село страда.

Танасков још није ни стигао да му одговори, када се одмах јавио и трећи. Осокољен, пред свима је, без имало оклевања, укорио капетана рекавши како је лако њему да позива на борбу и спомиње

славне претке када су његова кућа и породица далеко, ван домашаја било какве освете. Он неће морати да најмилије поведе у збег ако ствари крену по злу. Упитао га је зашто Јоксим Новић шаље њима у Нештин поруку шта треба да чине, са ким да се боре и кога да нападају, кад он има под командом своје добровољце. Нека он са својом војском напада кога му је воља, зато их је вазда и окупљао и заклињао под барјак, али да сељаке у Нештину остави да сами одлуче када ће се борити са Мађарима.

Шапат међу окупљенима убрзо је прерастао у гласно одобравање. Охрабрени речима кнеза и својих комшија, већина сељака се сада без задршке јављала за реч. Говорили су да се треба борити за Отечество и бранити уредбе донесене на Мајској скупштини, али да не ваља гинути узалудно, и без преке потребе доводити у опасност своје најмилије. Ако мађарска војска не буде заустављена овде у Нештину, зауставиће је на неком другом месту, неки други родољуби који имају више снаге и оружја. Уместо самоубилачког подухвата, можда је боље, барем за сада пропустити тај проклети брод да прође и сачекати док не стигне помоћ из других села.

Танасков поново рече како је дужност сваког човека да брани своју земљу и народ без обзира на однос снага и ратне услове. Нико не може да бира када ће се и под којим условима борити. Слободу нико није милом измолио, тако је одувек било и биће. Непријатељу се мора пружити одлучан отпор, јер ако се види да су Срби сложни и тврди, онда више нико неће смети на њих ударити. А слога је у овим тешким часима била најпотребнија.

Говорио је тако капетан Танасков, позивао се на свету дужност, славне претке и будуће нараштаје. Говорио је пун родољубивог заноса, али узалуд. Мањи број окупљених, углавном старији сељаци који више нису ни били способни да носе оружје, одобравали су капетанове речи и позивали на борбу, али већина млађих људи, који су код куће имали малу децу, оста при уверењу да њихово село није место где се треба сукобљавати са Мађарима.

Док је расправа трајала, мало подаље од куће Савића, у сенци једног великог ораха, стајала је мања група младих војника. Враћајући се из Италије у своја родна села у Срему, они се тога дана случајно затекоше у Нештину. Слушали су и гледали шта се збива, али нико од њих се није укључивао у расправу нити јављао за реч. Долазећи из рата, очито им беше доста борбе и проливања крви. У њиховим главама подједнако су одјекивали и родољубиви позиви капетана Танаскова на борбу и отпор, али и речи забринутих сељака који су се плашили освете. Јер, речи и једних и других имале су исту тежину, и тас није могао превагнути ни на чију страну.

Један од тих војника био је и Јован Банковачки из Бешеновачког Прњавора, високи и снажни младић, чији су се праменови плаве косе извијали испод војничке капе. Наслоњен на своју мускету, помно је слушао официра и окупљене сељаке. Попут својих другова, ништа није проговарао. Ипак, говор капетана Танаскова разгалио је пламен у његовом младом срцу. Јер, његова је кућа била далеко, а непријатељ ту, на другој обали реке.

Након што му беше јасно да се његов долазак у Нештин завршио неславно, покуњен и разочаран, капетан Танасков је отишао заједно са својим пратиоцима назад у добровољачки логор код Черевиха, носећи са собом и барјак испод кога нико тога дана није желео да положи заклетву. Расправа међу сељацима испред куће трговца Савића трајала је до сумрака. Напоследку, завађени и несложни, без коначног договора шта им ваља чинити, са надом да ће помоћ са стране у неком тренутку ипак стићи, сељаци из Нештина се разиђоше кућама.

После два дана, у цик зоре, на обали Дунава подно Нештина појавио се оклопни пароброд *Месарош*. Још издалека могао се видети густ дим који је куљао из бродског димњака. Велики точкови на бочним странама брода равномерно су се окретали, а звук њихових лопатица које су ударале по површини воде прекидао је јутарњу тишину. На катарки, уместо жуте царске заставе са двоглавим орлом сада се вијорила мађарска тробојка. Одмах по избијању револуције целокупна посада брода је отказала послушност војној команди у Бечу, и ставила се у службу револуционарне владе Лајоша Кошута. Име брода промењено је у *Месарош*, у част министра рата.

У пажљиво скројеној униформи, на којој беху ознаке нове мађарске државе, капетан брода је стајао поред оgrade и дурбином посматрао падине Фрушке горе изнад обале. Извештаји које је добијао претходних дана упозоравали су да би негде дуж реке могла бити постављена заседа. Али, обала беше пуста а на друму који се пењао уз брдо до Нештина није било никога. Капетан тиме није био задовољан. Знао је да га Срби однекуда посматрају те је заповедио да брод приђе још ближе обали. Рачунао је да ће поглед изблиза на моћни брод разуверити свакога ко би се усудио да пружи било какав отпор. Када су пришли толико близу да је постојала опасност да се брод насуче, са обале је одјекнуо пуцањ. Одјек се одби о брег, а капетан брода паде на палубу уз болан јаук. Морнари му одмах притрчаше и удаљише га од оgrade. Капетан је био само лакше рањен у раме. Однет је у своју кабину и рана му је одмах превијена.

Иза једне рибарске кућице, држећи у рукама своју мускету чија се цев још увек димила, вирио је млади Јован Банковачки. У глави су му још увек одзвањале речи капетана Јеврема Танаскова и позиви на борбу. Видевши како рањени капетан пада на палубу, утекао је у шумарак иза колибе, а затим потрчао уз брдо, вешто избегавши погледе војника са брода. Док му је дах горео у грудима, Банковачки је трчао брзо колико су га ноге носиле. Млад и снажан, брзо се домогао густе шуме на врху брда. Не осврнувши се ни једном према Дунаву и броду на кога је малочас пуцао, похитао је ка родном Прњавору у који рат још није стигао, уверен да је своју дужност према Отечеству извршио на прави начин.

Сат времена касније, одред мађарских војника се искрцао са брода *Месарош*. Војници прегледаше рибарске колибе на обали одакле је дошао пуцањ, али не нађоше никога. Вођа одреда, високи, риђи лајтнант, срдит и жељан доказивања, наредио је да се након прегледа колибе спале. Затим је повео људе уз брдо, према Нештину.

Мађари су се по белом друму кретали у колони, а њихове смеђе униформе су се могле јасно видети издалека. Када су стигли до првих кућа војници се развише у стрелце, а на мускете поставише дугачке бајонете. Очекујући снажан отпор наступали су опрезно и споро, са зебњом мотрећи на сваки сумњив заклон иза кога би могао вребати неки сељак са оружјем. Ипак, ништа се није десило. Очекивани отпор је изостао, и уместо убитачних пуцњева Мађаре је дочекала сабласна тишина. Нигде није било ни наоружаних сељака, ни жена, ни деце. Само нешто стоке, намерно пуштене по улици и двориштима да не би липсала од жеђи. Мало село беше пусто.

Још када је одјекнуо несретни пуцањ на обали, по Нештину се пронела вест да ће војска кренути на село. Видевши да се војници искрцавају са брода и крећу друмом уз брдо, сељаци брзо окупише своје најмилије и са онолико ствари колико су могли понети у рукама, брзо утекоше у шуму остављајући село небрањено.

Срдити солдати, којима је жеља за осветом још раније помрачила ум, искалише свој бес пуцајући у неколико крава и свиња које затекоше на улици. Спознаја да су куће празне и да у њима више нема никога ко би им пружио отпор, потпуно их је ослободила почетног страха и опреза. Сада су војници уз гласне повике улазили у дворишта упућујући псовке и клетве житељима села којих није било у близини.

Риђокоси лајтнант је наредио да се зграда општине и куће виђенијих житеља прегледају, али у њима није пронађено никакво оружје. Задовољан што он и његови људи нису морали да гледају смрти у очи, а истовремено разочаран што у селу није остао нико према коме би могао искалити свој бес, млади официр је заповедио да се неколико кућа запали. Војници запалише петнаестак кућа од набоја и трске, и тешко оштетише цркву. Лајтнант је послао поруку команди у Печују како су храбри мађарски синови прешли Дунав и заузели јако побуњеничко упориште у Срему, након што су мучки нападнути на обали током извршавања редовних дужности. Вест о њиховом подвигу је чак објављена и у војним новинама у Пешти, које су нашироко славиле ову *велику победу*.

Несрећни сељаци из Нештина, разбежали су се по околним фрушкогорским селима попут преплашених грлица. Људима су причали како су им Мађари спалили куће и оштетили цркву из чистог хира и обести, не спомињући рањеног капетана брода, и пуцањ који им је донео несрећу.

После неколико дана проведених у збегу у планини, послали су делегацију команданту Јоксиму Новићу, у војни логор код Черевиха, са питањем зашто им добровољци нису прискочили у помоћ када су Мађари напали Нештин, већ их оставише непријатељу на милост и немилост. Одговор команданта народне војске, истог оног који их је подстицао на борбу против Мађара, и у њихово село послао капетана Танаскова да им држи говоре о славним прецима и дужности према Отечеству, гласио је:

– *Обешењаци једни, зар ја да вам куће браним?! Зар да неко други гине за ваша огњишта, са којих сте утекли главом без обзира?! Што се сами нисте бранили?!*

Саша МИЉКОВИЋ

ПРИЧА ИЗ ВЕЛИКОГ РАТА

Каже да су на планини ровове правили, спремни да силу одбију.

Укопавао се тако, Милутин, иза некаквог буковог стабла.

Маскирао гранама, а камењем и земљом ојачавао заклон себи.

Све педантно, по војничким прописима. Пешчан, камени терен, изискује пуно снаге, напорног рада око утврђивања, укопавања војника.

И пошто овај беше све сасвим привео крају, у моменту му се приближи један од наредника, па каже:

„Хајде, бежи! То је мој ров!”

Овај, наш деда, збуњен, гледа у наредника, не помера се. Не одваја поглед од овога.

А овај њему, опет:

„Ма, шта чекаш?”, хвата га за чојану блузу, снажно гура у страну, готово до границе непријатности и непријатељства. А деди инат не да да се повуче, брани своје, а опет, мало их стисли злотвори, још да се међусобно кољу, обрачунавају, мало је крви већ проливано. У одбрани изговара бесно, гласно:

„Ма ово сам ја себи ров ископао, одавде Аустријанци неће моћи ни за педаљ даље.”

Бар не преко мене живог!”

Наредник се за корак-два уназад повлачи, скида пушку која му беше преко леђа пребачена, репетира. Цев окреће у правцу Милутина, посред груди. Пушку полако примиче, додирујући њоме тело саборца свог, паралисаног тренутком.

Ветар, негде при самом врху планине, као да трепери уз заставу која сувереноно лепрша над хоризонтом.

Наредник вади цигарету која му беше у левом џепу војничког шињела, десном руком је ставља у уста, стиска зубима, па полако, док кундак притиска надлактицом изнад бутине, пали. Оштрим погледом сече, слаби вољу човекову, начин да одбрани своју позицију.

Дим-два, па опет, чврсто, готово претећи. Цев уз свог сабрата, сапатника, гура га њоме, боде у ребра:

„Хајде, море. Бежи одатле, то си ров мени ископао”, изговара наредник, оштро и грубо.

А тај, наш деда, по мајци, рукама иза себе ослоњен на тло, држи тело да се не преврне.

Прсти забијени у земљу.

Глава сасвим потиснута позади, обрве угужване, боре изражене, некако неприродно искривљене, поглед ка доле.

Лагано се извлачи из рова, ногама потискујући тежину уназад, рукама грабећи по осећају, иза себе. Поглед збуњеног, уплашеног човека, и даље упереног у наредника, у цев пушке.

Неколико војника око њих гледа у чуду, нико не реагује.

Напослетку излази из рова, сасвим се повлачи.

Овај ускаче у ров за стојећи положај, мало га загледа, камен лево од пушкарнице помера напред. Цигара гори, он задовољан. Стоји у рову, а није се богзна ни уморио правећи га.

Милутин и даље не зна шта га је снашло. Хода а мисли га шамарају, питања запоседају његов ум, али одговора нема. Враћа се по ранац са опремом, гледа пажљиво, обазриво, сабрата свог. Ослушкујући, нагиње се ка заосталој опреми, рукама граби, полако одлази.

Наредник га погледом у стопу прати.

На неких десетак метара застаје. Поред, нешто мање од онога уз ров, буково дебло.

Хоризонтално лежи. Сељаци спремали зиму, па им остало у шуми. Волови ово изгледа нису могли извући. Претпоставке. Висине неких четрдесетак сантиметара, пречник задовољава захтеве минималне за заклон неопходан. У процени и није идеалан, али је бољи од никаквог. Ту, иза заклона, спушта опрему. Седа поред.

Пушка у руци, леђима се наслања на букву. Стиже и ручак, чутурица спремна, посуда уз њу. А и време је.

Глад се већ уселила, урла из желудаца војника.

Март и није тако топао, хладноћа додатно испија у сагласности са страхом, офанзивом ишчекиваном. Таман кренуше да лупају кашике о лимене посуде, зачу се и удар прве гранате. Почетак напада. Брзо потом, још неколико. Углавном пребачаји или подбачаји. Док нишанције подесе нишанске справе, вођене оштрим оком оних који дају координате, тражећи положаје утврђене, циљеве пожељне.

Хаубице гладне меса човекова.

Аустријанци имају школоване официре, кадрове, војска која није за потцењивање.

Код нас стање, углавном исто, крпи се. Без довољно муниције и униформи, без значајнијих залиха хране.

Али, шта је—ту је. Немамо куд. Годинама уназад, домаћинско управљање парама издвајаним за војску. Нападнути, морамо се бранити. Па ако ветар буде помогао нама, можда и претекнемо, одувамо опасност са својих породица. До сада смо опстајали, упркос многим, лошим по нас околностима. Ватра се полако примиче положајима. Прасак експлозија подиже високо земљу и камење, сече омање гране, па онда све то по главама војника који утврђени чекају напад. Прилепљени уз земљу, углавном, са рукама чврсто стиснутим

уз главе, шакама покривајући темена и задње делове лобања. Гризу земљу.

Нада која бди над сваким, помисао на породице, ситну децу, држи их у истрајности, вољи да се одупру сили, ма колико надмоћнија била. Затишје. Лагано подижу главе, погледи лутају по пропланку, који је ту, непосредно пред њима, испод позиција које држе.

Сад ће ваљда и пешадија, ваља стиснути зубе, тек се напад разрађује.

Тишина у секундама мерена. Више десетина секунди и... ево га, звук препознатљив. Јасно се чује... ка њима. И сви, опет, главе доле. Експлозија и урлик у исти мах, лево од Милутина.

Брзо трже главу, поглед ка рову наредника. Овај је директно у ров погодио.

Човек, као да му је кичма препукла напола. Тело уназад повијено, крваво лице прашином запрљано. Глава у страну, више ка доле. Преко њега земља, пушка два метра даље, удесно. Руке иза тек страдалог човека, висе. На месту мртв. Војник из рова поред, притрча, поче га рукама померати, напред-назад. Поглед улпашеног човека у смеру првог од живих сабораца. У пар секунди, без речи, све речено. Враћа се у свој ров, залеже, граби пушку, стиска је јако. Кундак о раме, дрхтави прст на орозу. Слеђен од страха, неизвесности, видно узнемирен. У ишчекивању онога што ће касније уследити.
(...)

Пет дана офанзиве, крви, урлика и умирања. Не знам да ли више од изнемоглости тетурам или ме и сама слика коју из главе не избијам још увек за врат стеже. Тешко је речима дочарати слику коња који израђаван чини још неколико помака, како би пао близу нишанције, који, ево, већ други дан лежи лицем прилепљен за ову, свакако, жедну крви, земљу црну. Тешка је и опора, тврђа од камена који из ње на појединим местима израња, спотичући једнако и наше и аустроугарске војнике.

Не знам да ли да плачем над судбином људи чије животе немилици уграђују у раст, некакве, своје империје. Не знам ни да ли се радовати победи у којој је жртава, ох, Боже... толико, на обе стране. Гледам аустријског војника који погледом моли за милост, можда коју кап воде, дечака у униформи која га гура у строј немилици, приморава на позицију која прима бајонет у своје тек делом развијене груди, или задаје ударац слабијем од себе. Рат је, побогу.

Разум ваља сачувати. Док траје а и иза покоља, човеку помоћи, ако је већ из строја избачен, онеспособљен. И ко да помогне... коме пре? Па мртвих је на хиљаде, преживелих, тек неколико стотина. Од тога трећина обогалених. Тешких је слика на обе стране.

Тешких људи, гладних зверстава.

Само да се куће своје дочепам. ако је ишта од огњишта и остало. Свуд сама згаришта, лешеве угинулих и поубијаних животиња. Угљенисана тела стараца...

Тешко ми и да изговорим а камоли објасним себи поједине поступке.

Да су ми бар дете и жена... да су ми родитељи живи.

Лазар КОВАЧИЋ

РАВНОСЕЛАЦ ОТО РИДЛ

„Крајем новембра 2023. године, 85-годишњи Ото Ридл из Охаја, САД, са супругом, кћерком, зетом и унуцима посетио је Равно Село, одакле је као петогодишњак морао отићи, прво у Аустрију, а 1951. у САД, у Охајо. Домаћин му је био, као и бројним другим гостима, намерницима, новинским и тв посленицима, Боро Војиновић, историчар, музичар, музички стваралац и организатор, стваралац музичких, тамбурашких оркестара и градитељ инструмената, од прима до бегеша, а пре свега, Равноселац. Гостима је указао добродошлицу, показао породичну кућу где је Ото рођен, 1939. године, гостопримство у властитој кући, где су почашћени, као да су на важне свечаре позвани. Поред посете родној кући, на ободу Старих Шова, у данашњој улици Жарка Зрењанина, обишли су и родну кућу његове мајке, у Љубљанској улици. Као и други досељеници, Немци из Мађарске су пресељени на ове просторе на размеђу половине 18. века. Срећни због посете, задовољни виђеним, изненађени и захвални на гостопримству, гости су предвече отишли, а још једна равноселска ноћ пристиже и прекри широке сокаке Равног Села, које се спремамо на одмор и починак.”

ЛК

И то је та кратка новинска вест на осмини ступца, за неке локалне новине, о локалном догађају, у рубрици локалне вести, мање значајном него вест да је стигао или отишао циркус из Равног Села, или почео откуп шећерне репе. Таква вест се иницијалима потписује, што је у рангу и вести и новина и новинара. Нити би је ко уочио, нити над њом застао, прочитао. Овде завршава кратка, новинска вест, а почиње прича о Равноселцу, Оту Ридлу.

Ото је имао 5 година када је напустио Равно Село, своју родну кућу, другаре, улицу и оно пољанче, недалеко од почетка његове улице, која је излазила из данашње Првомајске, ту где је она најближа Јегрички, која ту прави благу кривину и савија улево, према Новим Шовама, нашем пашњаку и детињству. Ото и његови вршњаци, локални Немци, Фолксдојчери, како су их звали, имали су

премало година и времена да запамте улице Равног Села, а довољно да постану прави Равноселци.

Са Отом је у посету Равном Селу дошла бројна, најужа фамилија. Крај толиких светских и европских дестинација, Ото је изабрао и породицу довео баш у Равно Село. Времешни 85-тогодишњак је Равно Село носио као ожиљак и белег на души и жар који је одржавао у меморији, као, ми, нови равноселски клинци, отисак БСЖ вакцине на рамену. Хтео је да родно село, кућу и почетке, прво сам види и поново доживи и оживи, фамилији покаже и да им то у аманет и породично запамћење пренесе, ако им такви аманети пашу. Сад, на крају његовог животног пута, тај дух га је довео на његов почетак, затварајући пун круг животног циклуса, од куће, сламом и прашином покривеном, до раскоши и светала светских дестинација. Ото унуцима показује родну кућу и плаву таблу са именом његове улице: Жарко Зрењанин, а крај мајчине родне куће, иста таква табла и назив: Љубљанска улица. Животна случајност је да смо ми одрасли између две улице, са сличним именима и атрибутима новог времена и стварности, али смо у детињству и данас нашу улицу називали Фелцеровом, а љутих противника у фудбалу ту, близу родне куће Отове мајке у Љубљанској, Шилеровом.

Мајка је петогодишњем Оту рекла да иду на кратко, и да ће се за две недеље вратити, као да су пошли у термалну мађарску бању, ту одмах иза Сегедина, а не на неки други и дуги пут. Те две недеље су се растегле на 78 година, дуже и јаче од јаког људског века. Док га је мајка збуњеног, буновног и препаднутог одводила из куће у којој је био рођен, и улице првих корака и игара и густе прашине, која му се од рођења за непце залепила и тај укус је носио од рођења и памтио до данас, када иде обрнутим путем и редоследом, ка Равном Селу, својој улици и кући где је био рођен. Ништа није било исто, једино што јесте и онда и данас, да му је срце тукло и да се отимало, а у души је болело. Да ли је стигао нахранити голубове летаче, испод крова и на тавану, да ли се сетио поздравити са својим нераздвојним пратиоцем, црно-белим краткодлаким теријером и зашто су се кокошке разбежале на отвореној колској капији. И шта су могли понети, а шта је могло стати у широки крпени завежљај, и да ли су му бар кликери у цепу остали, док је чврсто стискао мајчину руку, тог пролећног, хладног јутра, 1945. године.

Шта је осећао и о чему је мислио док је корачао истим улицама и ишао према кући у којој је био рођен, а на то чекао 80 година? Може се само мислити какви су се громови емоција откидали и стропштавали у његовој души. Да ли је истом улицом ходао стамени 85-тогодишњак или петогодишњи дечак, и зашто су емоције провалиле тек после Борине здравице и пригодне беседе њему у част и тад је заплакао. Да ли је плакао 85-годишњак, петогодишњак или обојица и који је од њих био први глас, а ко терцирао. То није битно. Битно је да је његова душа нашла мир и да коначно може одахнути и да је тај дух, који је поново прошао улицама Равног Села, приморио остављене духове „швапских” кућа који нас је помало и узнемиравао све време нашег детињства, кроз осећај немира и чуђења да смо ушли

у туђе куће и накалемили наше детињство на туђе и наставили га. Борин гест добродошлице је мала симболика и израз тог осећања, које је Ото разумео и прихватио. Боро је имао мањи разлог за то од нас осталих Равноселаца, јер смо се ми увелико башкарили у „швапским” кућама, добијеним тако што је у некој канцеларији нашим родитељима пружена цедуља са улицом и бројем куће, где треба да уселимо, а он је коју годину касније стигао, постао прави Равноселац, али и преузео обавезу да остане последњи и угаси светла. Нови досељеници, наши дедови и родитељи су дуго освајали и претраживале преузете куће, чак су и оцаке рушили, убеђени да су „Швабе”, пре одласка, ћуп са дукатима негде сакрили. Сећам се сви су о томе причали, сви као у грозници за златом копали, као у романима из школске лектире о трагачима за златом у књигама Џека Лондона, који се пропио, да ли због својих копача или ових из Равног Села? А сад Ото прича о својој родној кући са сламнатим кровом и родитељима, ситним паорима, као што је била већина и у Старим и Новим Шовама. А онда је једну, најурену сиротињу заменила друга сиротиња, пристигла због неких других разлога и мука. Ово је прича о Оту Ридлу, Равноселцу, и да сад не улазимо у разлоге, зашто су они ту били, па морали отићи и зашто смо ми однекуд дошли и ту остали. А и да не ширимо о томе каква је мука натерала неког са највишим црквеним инсигнијама да крајем 17. века једну целу народну групацију доведе на ове просторе, и откуд то да је историја света и цивилизација један рингишпил који до данас није престао да се врти. На то одговоре не нуде теорије него историја. И да додам на равноселском дијалекту. Ото и његови другари су отишли са Пашњака, (наше култно игралиште, одмориште и састајалиште), који је био њихов, ми смо дошли и пашњак је постао наш. Када је Ото показао кућу, где је 1920. рођена његова мајка, схватили смо да је она свог сина на том нашем пашњаку бодрила из родне куће, са кухињског прозора, ка том пашњаку окренутом, док је спремала ринфлајш са сосом од мирођије.

Ото је прави Равноселац, као што је и Боро и тај, с почетка, с иницијалима ЛК и сви други Равноселци. Сетих се нашег другара из детињства, потомка знамените породице доктора Сола, Немца, Фолксдојчера, кога Равноселци нису дали, а он није дао болестима на њих, који је, док смо се играли тада најпопуларнијом игром: партизана и Немаца, први јуришао на „Швабе”.

И наш је животни усуд био да смо „морали” напустити Равно Село, мало старији од Ота, када смо завршили осми разред. Равно Село је личило на пероне, одакле су нас слали на даље школовање, близу, до Врбаса или све даље до Новог Сада, Сомбора, Београда. Тада и после тога се Равноселци расуше по свим меридијанима и котарима света. Ту и тамо сви се враћају на своје почетке и корене, јер више не могу и не стигну. Али када се 85-годишњак Немац (Фолксдојчер) врати да још једном види где је рођен и улице свог детињства, је изузетак, и он је крупан и пажње вредан. И тим гестом и ми схватимо да нисмо једини, прави Равноселци и да су пре нас, по прашњавим улицама, на путу до пашњака и Јегричке, неки други клинци терали метални обруч, у ручку од жице уденут.

Тај одлазак и мене прогони дуже од пола века; како сам могао отићи а да се нисам окренуо и бар свог Жућу загрлио, који ме је као сенка пратио по дану, а ноћу шћућурен крај мог кревета, бдео над мојим сновима и детињством. Бар да сам му махнуо. Ништа. Он је тужан и збуњен дуго чекао испред улазне капије да изненада банем, баш као што смо ми били уплашени, тужни и збуњени, на перонима новог живота и одредишта, одлазећи и урањајући у чудни, опасни свет одраслих, где су нас упутили. Тада смо се поздравили са укућанима, равноселским детињством, Равним Селом широких улица, дугих самогласника, белих снегова и спором Јегричком.

Као клинци, мислили смо да је то био најтежи одлазак, јер нас откидају са корена нашег постојања и детињства, а сад после доласка Ота, на своје извориште, корене и детињство, закључили смо да од тешких одлазака има и тежих и они се не могу упоређивати, јер, ако ништа, ми смо бар имали избор, остати, отићи или се вратити, а Ото само један – отићи. Он није могао у Равно Село, али ни Равно Село из њега, и не зна се које од то двоје му је теже падало.

Питам Бору, да ли га је питао, пошто је већ имао 5 година и памти, да ли је већ знао пливати и да ли је и због тога постао прави Равноселац и колико смо ми били фрустрирани када смо сазнали да је наша улица, са најбољим пливачима света, која се у Отово време звала Фелцерова, добила име, као што је тада био ред, по народном хероју, али непливачу и који се удавио у Дунаву 1944. године. Бора се у чуду и љутнуо о чему причам. Нисам се дао збунити.

– Па имао је 5 година. Прави Равноселци су прво научили да пливају, скачу прелом на главу, играју кликера и возе бицикл, па су тек онда проходили и били су имуни на болести, комарце и Змајевчане. А он је баш такав, виталан и усправан, и нисам сигуран да је дошао у лето, да не би унуцима показао како су они патентирали, а ми наследили и наставили, чувени скок у Јегричку – прелом.

На ручку у Бориној кући, после свих тих обилазака, а после Борине здравице, уз чашицу ракије Дудоваче, коју му је Боро насуо, јер су исто пиће пили и Отов отац, деда и прадеда, овде на истим сокацима, прво се зауставио осмех на Отовом лицу и очи навлажише. А онда се загрлише Ото Ридл и Боро Војиновић и сузе и једног другог се откинуше и у дудовачу кануше, измешаше се и стварно и симболично и обе су биле на своме. Те сузе обојише дудовачу и изаткаше најлепшу панонску тканицу, о њима, равноселским сокацима и Равном Селу, и као у том загрљају, остадоше уплетени у непрекинути нит трајања Равноселаца и приче о њима. Ото је видео, своју родну кућу, сокаке свог детињства, али и колико је добродошао у Равно Село. Боро га је дочекао, као што и нас, другаре из заједничког детињства, расуте по свету, годинама окупља, дочекује и испраћа, а сад у позним годинама испраћа и на заједничко гробље свих Равноселаца, ту, близу Отове родне куће.

Како се Боро осећао док је са Отом пролазио крај „њихових, швапских” кућа? Да ли се дух Ота Ридла смирио, тек када га је Боро довео до родне куће, одакле је преко суседне улице искрила Јегричка, на благој кривини, и да ли су једно друго порепознали? Зашто је Ото

заплакао, а добро се држао и ко је овде био домаћин, а ко гост? На крају су се загрлили као два права Равноселца и добре комшије, Боро, који је одрастао у Фелцеровој улици, а Ото је своју кућу нашао у улици Жарка Зрењанина. Да ли се у време њиховог детињства водила љута битка између Фелцерове и Шилерове у фудбалу, као у нашем, како смо одувек звали улице Ивана Милутиновића и 4. јула. Можда смо ми са тим утакмицама Фелцерове, против Шилерове били, не само настављачи него и чувари њихових акција на берзи заједничког детињства на истим сокацима Равног Села.

Осамдесет година Ото је био далеко одавде. Он није могао у Равно Село, али ни Равно Село из њега и не зна се које од то двоје му је теже падало. Све време је био раздиран између онога што памти и онога шта осећа. Да ли је сањао своје детињство, другаре, своју улицу, Јегричку? Јесу ли они имали и заљубљивали се у своју, равноселску, Грету Гарбо, као што смо ми сви одреда у нашу Милијану Неоричић? И да ли је икада ноћу пребирао по звездама, на небу изнад Охаја у Америци и тражио једну која би га подсетила на његово Равно Село и прекинуто детињство? И како се тада осећао? Бар је упитати људски.

Мирослав ТОДОРОВИЋ

ЛИСТОВИ НА ВЕТРУ
Оаза Трешњевица. За/белешке.

Стари Грци су веровали у лековиту моћ књиге, па су изнад
улаза у библиотеку стављали натпис:
Лековито место за душу

„Писање је бесмислена бесмислица, ослобођења сваке сврхе
да бисмо лакше прегурали животну досаду.” М. Пантић

Досадно може да буде само градском човеку.
Сељак живи пун живот. У селу са својим усевима, животињама
које гаји, травом, воћем и биљем... он је у свему томе. Зна немушти
језик биља, зна оно што се не учи већ се од памтивека у крви носи
и преноси. Поседује све што се речима не исказује. Учи од свега што
га окружује, он је у свему томе, у мирису земље коју копа, у листићу
што трепери.

Зашто би се сељак бавио писањем?

Он зна да је све што треба давно написано, он не зна за
животну досаду.

Како зна?

Зна, јер му то земља свакодневно казује.

Чује од ње док копа, док сеје, чује из ње оно што у њему
дамара...

Дневник, 17. април 2024.

Киша је свуноћ падала. Слушао сам музику кише... будио се,
сањао искидане приче живота. Сивило, јутро и магла која је заклонила
видик.

Песник Ранко Павловић дистихом допуњује моју фотографију:
*Расцветали јоргован у близини смреке, и снег што је белином прекрио
зеленило траве. Изађем из куће и по снегу пођем до мог малињака.
Фотографишем стопе које када снег отопи нестати.*

*Трешњевица снегом процветала,
под белином малина заспала.*

Као све што нестаје. Одлази? Магла заклонила брда. Снежне пахуље падају и све је већ прекривено белином. Тишина. Не оглшавајусе ни птице. Испод смреке видим, чепрка косица... Сами смо. Ложим ватру, топлина све пријатнијим чини. Покушавам да напишем причу о старости. О псу који лежи на баченом душеку испред стамбене зграде у Нишу. Видео сам ту сцену минулог лета. Лежи пас, види се да је некад био негован, а сада одбачен нашао место које га подсећа на некадашњи живот. Живот, онај градски протиче поред њега. Ни види пса, али пас још чује и полако тоне у одбачени душек.¹

У ваздуху је светлије, магла се диже у небо, пејзажи указују. Са радија вести о пријему Косова у Савет Европе... Понављају, па ко чује. Природу не дотичу људске игре. Оних који су изашли из ове хармоније да би се гложили и ратовали до истребљења. Све док се не врате природи уколико је не униште.

Пуцкета ватра у шпорету. Са крова у буре капље вода. Из пејзажа светли тишина. Спокојсво на које се треба свикнути.

Са радија: *Рат на Блиском Истоку.*

Milijan Despotovic
From: milijandikadespotovic@gmail.com
To: Miroslav Todorovic
Wed, Apr 17 at 9:25 AM

Драги мој Мирославе,
Хвала је добра реч, нажалост и она се потискује из нашег језика. Недајмо разлоге да нестане.

У Политици 13 априла твој приказ књиге Ранка Павловића, заиста је дирљив. Е, Ранко, наш брат, а одласци боле, „добро је” да имамо кога да боле, одлазак има, доделе нам чим се родимо.

Ако идеш до Ниш(а) због К. вечери које Елка организује, било би добро да Елки пошаљем примерак *Свитка* у којем објављујем приказ њене књиге, и не само ја. Или да скратим пут дај ми неко име и адресу у Нишу у КЦ коме могу послати примерак да јој уруче, уз мој поздраве. Свакако се радујем да се у згодној прилици нађем у

¹Прича „Псеће сузе” је штампана у часопису „Савременик”, број 339-340-341/2024

том друштву. Завршили смо књигу разговора, Срђан Чеперковић из Врњачке Бање и ја, али ја полако одлажем штампање верујући на ће се то догодити код Елке. Свакако, хвала теби на бескрајном и искреном труду.

Да, твој приказ о Ранку који си ми раније послао унео сам у нови *Свита*к који је у припреми.

Наш сусрет морамо уприличити с разлогом у Ариљу. Договоримо се за лепих дана.

Иначе не дижем главе пуно је обавеза предмном, спремам нове књиге, међу њима и књигу песама, није је дуго било, сад је она под насловом „Камен који хода”, док хода(м).

Да поздравимо кишу, нек се добре вести пишу, у Трешњевици, мом Субјелу и Нишу. А кад се све преда жеги, да се скрасимо у Пожеги.

Братски отпоздрав
МД

18. април, 2024.

Ложим ватру. Стављам кромпир у рерну. Мирис печеног кромпираи ватре све пријатнијим чини. Снег окопнио. Постављам на фејсбук фотографију која приказује како идем кроз малињак. А снег све прекрио. Занимљиви су коментари оних што у топлим становима „виде” живот на селу. У овај лист сплићем објаву Милана Пајевића: „Беше исто овако за првомајске празнике касних педесетих или раних шесдесетих година прошлог века, колико се сећам... Деда и ујак су ишли да тресу снег са шљивових младих стабала... Велика, стара крушка која је била старија и од државе, недалеко од дедине куће се преполовила... један део извалио. Не знам зашто, али сам ишао да видим да ли се појавио тај ћуп са златом о коме ми је деда причао... Није га било.”

Gjorgjo Sllave
Пролетна идила.

Malina Radonjić
Шта рећи а не заплакати? „Бог се драги на Србе разљути”!

Sasa Nisavic
Zimska idila.

Stana Dinic Skocajic
Možda će ipak odoleti flora...

Milica Lilic

Невероватан приказ за април... али ти си као стамен камен, ништа те не зауставља. Живео!

Mi Bo
Lepo mraz i sneg prociste vazduh!

Mozemo barem a vam zavidimo na disanju, mi iz garavog grada.

Како ли су биљке доживеле снег, изненадну хладноћу? Знам да знају када им приђем Осећам радост стабљике када је усправим. Неко опомиње колико смо немоћни пред силама небеским. Јавља се телефоном, после дуго времена, песник из Врања Цера. Поново прича о писцима у другом плану, да се ништа није променило од Бориних времена. Да ли ће се шта променити? Неће... књига је све мање потребна човеку.

Протичемо и отичемо. Као вода Моравице у Клисури где одлазим да се од свега склоним. Да се у жубору воде одморим од животног чемера и жубора. Још чепркам по земљи, од пензије се не живи. Припадам оном слоју који некоме не треба. У предаху уђем у кућу, укључим радио. Вести: Ратови, ратови. Договори да се не договоре и од тога живе. Потврђује се да је човек најопаснија звер. Бацио вештачко ђубре кан поред стабљика малина. Осећам како ми умор плави тело, сваки мишић. А године налегле...

Облачно.

Прохладно. Није никог. Тишина. Зелена са мутим облацима понад.

Из НКЦ Татјана Миленковић се занима за податке о Књижевној вечери коју ће водити 26. априла. О Словенској академији, о учесницима, жели да се припреми, да то вече буде посебно.

„Не брине, поручујем, све ће бити у реду”. Посебно је што се још одржавају књижевне вечери у овој лудници. А лудница траје откако се човек усправио. О томе вести са Радија.

Из облака допире брујање авиона.

Постоји свет изван овога који видим.

Са препаратом „Занат” прскао земљу да спречим траву да ниче, расте и живи међу поврћем које са посадио. Ко то кога спречава да живи?

За колац привезујем стабљику парадајза који је киша оборила.

„Има нечег светог у сваком бићу које не зна да постоји, у сваком облику живота ослобођеном свести. Ономе који није никад завидео биљкама промакла је људска драма.”

Емил Сиоран

Садашњост не постоји. Када кажем „садашњост” то не постоји, већ је прошлост. Будућност такође не постоји, не знамо је. Једина реална ствар, то је наша прошлост, познајемо је јер смо је проживели. Због тога је прошлост за мене много важна. Прошлост је у ствари кристализација. Када догађај постане део прошлости, он се сагледава на објективнији начин и нема првобитну јачину. У садашњем тренутку немамо времена да мислимо на оно што проживљавамо. Потребна је дистанца.

Андреј Макин, „Политика”, 10. мај 2024.

„Нисам знао у каквом звјерињаку живимо”. „ Тврђава”, Меша Селимовић,

„Буди увек у унутрашњости твоје најмање песме”. Бардод Расине, Ђидић

„Човјек се опире свему сем свом добу.” М. Ђилас

БАЊСКА ЦРТИЦА

На површини, крај чесме у В. Бањи са топлом водом, старије жене, има и стараца, седе и држе ноге у пластичним кантама које су напуњене топлом водом. Неки су у пластичне џакове ноточили воду и ставили унутра, у џак, ноге. Мирују, размишљају, разговарају. Ћуте. Призор филмски, готово надреалан. Као да се снима филм о сиромаштву, довијању да се опстане, да се оно мало здравља сачува, на овом свету још буде.

Пролазим овуда сваког дана идући ка хотелу „Даница”. Помислим да би требало да фотографишем, али бојим се срдихе се. Наш човек се стиди сиротиње. Власт не говори о сиротињи, о пензионерима што се овде лече држећи ноге у пластичним џаковима с топлом водом.

Овог пута видим како старија, још држећа, жена седи на сточици с ногама у пластичној канти. На канти се још назире избледела слова *Бојадикс*. Од некада знане фирме остале канте.

Умивам се, пијем воду, поздравим жену.

Прича: Вода помаже, лечи реуму. Има доста година, време је за на онај свет.

Па, што онда лечиш ноге, што их држиш у тој канти?

Хоћу, вели, да кад одем тамо будем на својим ногама.

Нећу нико да ме води.

Ето, зато.

В. Бања, 5. 10. 2022.

Фасцикала, 18. јул 2022.

Мејл, писмо

Драги Мирославе,

Хвала ти, ти си спасио мој текст о твојој књизи.

Срећа што се преко тебе шаље за часопис. Пошто само ретки уредници читају критичке текстове у целини, и овај би, верујем, био објављен са уобичајеним и непримећеним грешкама, штампарским, стилским... Обојица би били много оштећени.

Не могу да се сетим, шта се са мном догађало, пре него што

сам га теби послао. У каквом сам био менталном и општем стању!?
Не знам да ли сам га по окончању завршне верзије уопште прочитао,
као што обично чиним!

Твој М. Цвијетић

СВОЈИ

Мајка, за ђецу: К'о да их је на трну правио
Да могу једно другом ни ваздух не би дали.
Његош каже: Свој својега никад пуштат неће.

О ЧАРАПАМА

Топле, ја их плела, чим их обујеш на снег да изађеш. Толико
су топле.

Чарапе треба ко жену да мењаш. Често.

О РАКИЈИ

Боља је од Бога. Бог узме памет и не враћа, ракија узме увече
и сутрадан врати.

Какав белај зна да направи није скупа.

БАВОЛИ

Сад ђаволи владају и не треба се чудити што је овако. Нико неће
да буде оно што јесте. Ето, мушко хоће да буде женско, женско
мушко, а ђаволи који су свет захајали се церекају. Има их међу нама,
прерушавају се у наше, у најближе, и тешко их је препознати.
(Гео Радован, 14. 10. 22, Ариље)

СУСПЕТ

Лагано корачам путем што води ка видиковцу Краљев сто.
Идем полако, па када, и докле, стигнем.

Сустиже ме човек средњих година. Поздрављамо се. Каже да
је у хотелу „Дивчибаре” већ месец дана.

Дах јесењи се осећа, и види, у свему. У бојама пејзажа,
ваздуху, небу.

Опорављам се овде, вели мој сапутник.

Од чега?

Од живота. Од оваквог живота. И ове стварности.

Што не гледаш телевизију. Знаш како онај Тамил код Андрића
вели: „Када ми је тешко ја укључим радио. Није нема таквог селамета
као на радију”. Тако ти је сада и на телевизији.

Он ме погледа.

Морам да пређем на другу страну, рече, хоћу да свратим у
продавницу.

И оде.
Дивчибаре, 23. септ. 2022.

СТИЖЕ МИ КЊИГА ОД СПИСАТЕЉИЦЕ СЛАВИЦЕ ГАРОЊЕ. „ШАПАТИ МАЛЕ ВЛАШКЕ”.

Читам, дочеках поноћ. Изађем напоље, ведро небо препуно звезда. Велика Кола се окренула ка Острешу. С брда из боровњака нека птица ћурличе: Ууууу. Шта ли слутиш кад овде осим мене никога нема? питам.

Силуете брда ко препотопске животиње спавају. Слушам ноћ, виде се звезде. Читам, на стр. 120.

Пита друга другу: – Ес ју дала (некоме).

– Нисам ево је и сад.

На пијаци, јуче, чујем: Даде ли му? Дала не дала код мене је стално...

Одлична књига, са мотом драгог пријатеља блаженопочившег Радована.

„У междувремљу, нек знаш, дањивам ти и ноћивам у језику своме!”

Недостаје Радован. Сабрана дела, његов дар, греју душу и кућу.

Славица Гароња је добитник установљене Награде Р. Б. Марковић.

Како ли се осећа као добитница Награде писца којег је познавала.

Слава Радовану, честитке Славици.

петак, 28. октобар 2022.

<https://www.politika.rs/scc/clanak/305234/Koji-je-ovo-grad>

Треба писати сасвим мале, сажете приче, од неколико редака... Заправо, о сваком људском животу могу се написати само дватри ретка.

И. Буњин

О МУЖУ

Не познајете ви њега. Знате га онаквог каквог га видите споља, насмејаног, обученог каквог сам га ја спремила. Али ја га познајем изнутра. Треба тако познавати људе. Знати какви су унутра.

Због тога ми не малаксавамо, него ако се наш спољашњи човек распада, ипак се унутрашњи обнавља из дана у дан.

II посланица Коринћанима апостпла Павла 4,16.

Из Фасцикле коју су мишеви већ начели.

From: Dobrilo Nenadic <dnenadic@eunet.rs>
To: Miroslav Todorovic <mirtod2008@yahoo.com>
Sent: Thursday, March 15, 2012 11:39 AM
Subject: prka 2

Драги Миркане ,
шаљем ти седму главу романа *ГРЕХОВИ*.

Не знам шта ће од овога мога експеримента остати, углавном ја сам осетио потребу да проговорим као самозвани адвокат и бранилац ових несрећника који су остали по овим нашим вукојебинама, да их свако јебе како стигне. Роман има мозаичну структуру, делови су дакле из угла посматрања ових старих момака. Сада сам отприлике на 60 страни, а планирам једно 500 ако ме здравље послужи. Не журим никуд, ово није моје време, надјачали ови млађи а право је, и ми чиче смо имали своје добре и берићетне године, сада је на сцену ступила млада гарда.

А таговање је једна зајебанција, нека их нека се играју ћеца.
Срдчан поздрав Добрило

СМРТ У МЕДУ

Празна теглу у којој је био мед остаје отворена. На стаклу скоро невидљив фил меда. У теглу слећу оса и пчела. Сисају мед, не знају да су у смртној замци. Н ожице им се лепе за скоро невидљив слој меда. Вуку се преко дна тегле, не могу да узлете. О чему ли сада размишљају?

Имају снаге да преко те бескрајне медне пустиње дођу једна до друге, оса и пчела, и угину.

Размишљај о тој медној смрти.

Сидран.

(Интервју Милинко Бујишић, март 2011. Уз „Отац на службеном путу”, Службени гласник 2011)

Шта мислите о судбини књиге, наше добре старе књиге, коју ће све више нападати електронске књиге, за које кажу да су практичније и јевтиније.

У „Знаковима поред пута” Андрић на једном мејсту каже како је од свих људских слабоћа највећа и најтежа „апсолутна неспособност предвиђања будућих догађаја”. Припадам свијету који властито постојање неможе замилсити без књиге, без читања. Као што бих пољубио у руку онога који би ми забранио да пишем, тако бих замолио да ме одмах убије онај који би ми забранио да читам. Није нелогично да читање и књига одумру, да изумре читалачки људски

сој, али треба вјеровати да су бескрајне и неисцрпне креацијске могућности постојања, да Идеја Човјека у Свемиру није лишена Сврхе, и да ће нови нараштаји на клавијатури своје осећајности имати нешто једнако добро, племенито и лијепо као што је књига за читање било за нас. Шта је то, није нам дато да знамо?

ПАСКАЛ

Кад би сви људи знали шта једни о другима говоре, на свету не би било ни четворице пријатеља, написао је Паскал неколико векова пре интернета и „Фејсбука”. Само ми се број четири чини благо повишен.

(Георги Господинов)

ЧОВЕК ИЗ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Пита нови познаник песника Вучића колико има пријатеља на фејсбуку.

Вучић му каже да не користи компјутер, нема ни тај фејсбук, а немоли фејсбук пријатеље.

Овај изненађено узвикне:

„Људи, ево човека из средњег века. Нема ни једног пријатеља на фејсу, а ја имам 5хиљада.”

У једну од свезака сам однекуд записао:

Када је краљ Мидас, после дуготрајних напора, најзад уловио легендарног Силена, о коме се, између осталог, веровало да зна одговоре на сва питања овога света, одлучио се да упита следеће:

– Која је највећа срећа доступна смртнику?

Силен му је одговорио:

– Да се никада није ни родио!

– Мидас је онда допунио питање:

– Али, ако се већ родио, шта је онда за њега највећа срећа?

– Да умре што пре! – закључио је причу Силен.

„Ми једино постојимо за наше душмане

и за неколико пријатеља

који нас не воле.”

Емил Чоран

Шумски путељак као реченица о животу која уместо тачке има клупу на крају.

Више воли пику него сику. (Каже се за онога који више воли жену него мајку)

Јован Р. (1995)

Када сам као избеглица стигао у овај град нисам пао с коња на магарца него с коња у канализацију.

Много жалби на човекову зверску природу. Заборавља се кроз какве је зверске услове човек морао да се пробија као врста да би доспео до наших дана. Је ли могућно да се у том року из његових гена избришу сви трагови закове прошлости.

Ерих Кош

„Бити уметник значи: не рачунати и не бројати: сазревати као што сазрева дрво, које не гони своје сокове а спокојно стоји усред пролећних бура, без страха да иза тога може и да не дође лето.”

Рилке

КЊИЖЕВНИ ПОСАО

Дошла је Н, па смо мало разговарали о стварима страшним и неправедним у овом нашем занату и о мукама списатељским у друштву, о литерарној отимчини, о прогуравању медиокритета, ужасном. Ја велим да без подршке неколико јаких сила, за писца, што се тиче јавности, нема (у овој ситуацији) „успеха”. Те су силе, подршка власти, чланство у тајној полицији или доушништво, интерес дела цркве, дејство новца, утицај тајних друштава, личне везе, поткупљивање и најзад *неумерени и немилосрдни безобразлук*. *Ова последња сила је изгледа најјача од свих*. Помоћу ње се успева.

Лаза Лазих: *Шум лишића* („Кристали”)

ПУТ

Све ово, догде, моје стопе измерише.

Даљина док је још била реч

овде се крила.

Сад је гледам – па то је

обична прашина.

Никола Вујчић

...чувај се оног што је преко овог јер нема краја састављању многих књига, и много читања умор је тјелу...

Проп. 12

Душан МИЛИЈИЋ

ВЕДРО НЕБО ИШТЕ ГРОХОТ
Повратак коментарима Горског вијенца

Што је ово ево неко доба
те су наше горе умучале –
не разлежу ратнијем клицима?

Шта је ово – ево већ две деценије – а не појављују се оригинални стручни коментари *Горског вијенца*, мада се Његошево име и дело редовно потезу као аргументи и неоспориви аксиоми?

Приредивши знаменити Његошев спев поводом стогодишњице првог издања, Антун Барац је у предговору свог коментара одао признање Милану Решетару, који се током претходног периода (тачније, током пола века: од 1890. до 1940) био истакао као најрелевантнији коментатор *Горског вијенца*, због чега се и сâм Барац највећим делом служио управо Решетаревим тумачењима. Али, напоменувши да је Решетар грешио „кад је некакве алузије и прикривен смисао гледао тамо гђе је Његош говорио сасвим неувијено”, Барац је дошао до закључка да је „од свих тумачења појединих Његошевих стихова најбоље оно које је најједноставније” (Барац 1947: 160).

У време кад је Барац састављао свој коментар – 1947. године – очигледно се сматрало да многе Његошеве мисли заиста могу бити објашњене на једноставан начин и да опширни коментари понекад стварају додатну забуну. Рачунало се да оно што је ионако јасно и чисто попут ведрога и мирног неба не треба узнемиравати грохотом и клицима, односно да оне стихове за које се сматра да им је значење прозирно не треба уопште тумачити – или да их евентуално треба укратко објаснити.

Али, такво се схватање доцније претворило у праксу да се Горски вијенац прештампава без икаквих тумачења (као да су приређивачи почели да се плаше да би уношењем коментара увредили и песника и читаоце), па се дошло до парадокса да је спев био више пута коментарисан средином двадесетог века, онда кад се сматрало да многим стиховима заиста није потребно објашњење и кад књижевна и филолошка наука још увек нису биле на толико

високом нивоу да проникну у сваку Његошеву стилску и језичку бравуру – него што је коментарисан при крају двадесетог века, кад је падала стопедесетогодишњица првог издања, поводом које се појавио једино коментар Александра Младеновића. А излишно је и говорити како се већ од тог времена једва и посвећује пажња стилској и уметничкој вредности самих стихова – насупрот све чешћем коришћењу Његошевих идеја (како правих, тако и оних наводних) у дневнополитичке сврхе.

А не само што је наука о језику и књижевности, па са њом и његошологија, довољно напредовала током друге половине двадесетог века да се малтене сваком стиху *Горског вијенца* може дати стручно образложење, него су поједини стихови и пре стогодишњице првог издања пева имали толико различитих тумачења и знали су да изазову толику забуну да је већ и за узгредно навођење дотадашњих коментара био потребан солидан простор.

Можда то и није био случај са стиховима који су наведени у уводу овог текста, али јесте био случај са следећим стиховима:

*Јунаку се чешиће путах хоће
ведро небо насмијат грохотом.*

У својој студији о *Горском вијенцу*, Михаило Стевановић напомиње да је мало коментатора који су дотичне стихове оставили без објашњења, али да се ни двојица од тих коментатора „у свим појединостима не слажу у своме схватању” значења самих стихова, тако да је „ово место у Његошеву спеву једно од најмање схватљивих” (Стевановић 1990: 89).

Ипак, већина коментатора је сагласна да наведени стихови, који стоје на почетку друге половине другог кола (које почиње стихом: „Чашу меда јошт нико не попи”), најављују оно што ће бити опевано у другој половини самог кола, а што се види, напомиње Видо Латковић, „и по томе што у рукопису *Горског вијенца* иза ова два стиха стоје двије тачке” (Латковић 1963: 185). Наиме, у првој половини кола пева се о поразу што је зетски владар Иван Црнојевић, познатији у народној традицији као Иванбег, доживео борећи се против Турака, као и о његовој огромној тузи за братом Урошем, погинулим на Ћемовском пољу, док се у другој половини кола опева Иванбегова доцнија победа над Турцима („у Каруче, на крају Црмнице” – како се каже у једном стиху), што је уједно и света за братовљево погибију. (Узгред, Иванбегов брат вероватно није стварна личност, јер се и у епским песмама и у старим историјским прегледима назива разним именима, што само по себи указује на то да су сва она измишљена и произвољна, а иначе је једно од њих и Арванит, како је Иванбеговог брата назвао у својој истоименој драми Никола I Петровић Његош.) Наравно, ако се речи *насмијат* и *грохотом* схвате као граматичка целина састављена од глагола и прилога за начин, а у значењу *подругљиво се насмејати*, и ако се ово супротстави изразу *ведро*

небо пошто се таквом појму претходно припише значење *срећа*, онда се и намеће тумачење да сами стихови јесу алегоријски закључак првог дела кола у виду упозорења да јунакова ратна срећа и успеси на бојном пољу (што би симболизовало *ведро небо*) често могу да се преокрену у несрећу и поразе (јер чак и небо које је дотад било ведро може да се јунаку насмеје *грохотом* – иронично).

Стефан Митров Љубиша, који се сматра првим коментатором *Горског вијенца*, давао је углавном кратка објашњења оних речи или стихова за које је мислио да неће бити јасни ширем кругу читалаца, па је поводом стиха „ведро небо насмијат грохотом” напоменуо да то значи „смијати се весело у грохот” (Љубиша 1868: 30), при чему нема сумње да је Љубиша посматрао реч *грохотом* као прилог за начин уз глагол *насмијат*, али је остала недоумица да ли смех у датом случају подразумева подршку коју небо пружа јунаку – или је то, ипак, ругање јунаку што је доживео пораз (а могло би самим тим бити и судбоносно ругање које је допринело да јунак доживи изненадни пораз), јер смех може бити весео и приликом ругања, нарочито ако се свемоћно ликује над туђим поразима.

Јасније је тумачење Милана Решетара, који најпре истиче следеће: „јунаку се небо смије кад весело над њим сја, кад обасјава његово јунаштво и срећу”, да би потом закључио како „ова два стиха дакле значе: често (растуженому) јунаку небо помогне те му сине љепша срећа, као што даде и Иванбегу да се освети Турцима” (Решетар 1940: 37).

Премда напомиње како „други напротив мисле да ти стихови значе: често се пута јунаку небо наруга, тј. често пута јунака задеси несрећа као што је Иванбега на Ћемовском пољу”, ипак нема сумње да Решетар посматра алегорију небеског смеха као најаву онога што ће се десити у другој половини кола, а очигледно је и да израз *грохотом* тумачи као прилошку одредбу (сложеног глаголског предиката *хоће се насмијат*) у значењу *весело*, при чему је сасвим јасно да весели смех представља подршку које небо даје јунаку. Међутим, иако у закључку Решетаревог објашњења стоји да небо доприноси јунаковим ратничким успесима, ипак би се на основу првог дела тумачења могло помислити да се небо радује због јунаковог подвига који се већ десио или се дешава без икаквог небеског утицаја на успешан исход подвига – па је стога Решетарев коментар двају спорних стихова противречан кад се гледа у целини, а једино што ову противречност превазилази јесте Решетарево схватање да се стихови несумњиво односе на другу половину кола и да се небеским смехом најављује Иванбегова победа. Сматрајући да је Милан Решетар „добро схватио” да се стихови „односе на Иванбегов јуначки подвиг”, Данило Вушовић истиче да Решетар ипак није тачно објаснио њихов смисао, јер „израз *насмејати се грохотом* коме значи у нашем језику увек: *насмејати се* коме иронично, а никад не значи *весело*, док сáмо: *насмејати се грохотом*, може значити: *насмејати се весело*, са свег срца”. Навевши да је „погрешно тумачење” долазило „отуда што је за субјекат узимато увек *небо* и као да се оно смеје грохотом јунаку”, Вушовић је истакао како „није овде субјекат *небо*, већ *јунаку* (логички субјекат)”,

а смисао „наведених стихова је тај што се јунаку каткада хоће (место јунак хоће) да весело насмеје небо, другим речима: јунак каткада може да учини такав херојски подвиг (као што је то учинио Иван-бег), да се и небо томе обрадује” (Вушовић 2004: 217–218). Јасно је да се Вушовић, иако коригује Решетарево тумачење на граматичком плану, ипак опредељује за значење које је Решетар навео у првом делу свог тумачења: да се небо радује подвигу који је већ начињен (а притом и Вушовић задржава устаљено тумачење речи *грохотом* као прилога за начин уз глагол *насмјат*).

Божидар Ковачевић се осврнуо на сва три дотадашња тумачења, мада није навео ко је таква тумачења заступао: „1) јунаку и његовим патњама небо (судбина) подсмева се и не мари што он, пун врлина, страда; 2) усред патње сине над јунаком ведро небо, осмене се и охрабри га, давши му снаге да се опрости беде; 3) јунаку се хоће (он зажели) често да засмеје небо својим пркосним грохотом (или: да га засмеје до грохота)” – а пошто је Ковачевић закључио како се мисли „на оно што је у другом тумачењу” (Ковачевић 1940: 48), то значи да се приклонио Решетаревом закључку (самим тим јер је прецизирао да небо својим осмехом помаже јунаку у тешким тренуцима).

Оно што на први поглед делује узгредно, а што ће итекако бити важно приликом тачног утврђивања значења целог исказа, јесте Ковачевићево колебање да ли израз *грохотом* треба разумети као средство (којим би јунак могао да насмеје небо) или као начин (на који би се небо насмејало) – па је Ковачевићев коментар први у коме се уопште помиње могућност да је *грохотом* средство, док су Стефан Митров Љубиша, Милан Решетар и Данило Вушовић безрезервно сматрали наведену реч прилогом за начин. Међутим, иако је допунио Вушовићево мишљење споменувши да би реч *грохотом* могла бити средство, Ковачевић је исто мишљење у целини одбацио, па је вероватно због тога доцнијим коментаторима промакло да је Ковачевић први указао на наведену могућност.

Није се на Ковачевићево тумачење осврнуо ни Трифун Ђукић, који је први прихватио Вушовићеву тврдњу о логичком субјекту *јунаку*, али је дао и реално тумачење алегоријског приказа небеског смеха, као и другачије тумачење речи *грохотом*, јер напоменувши да безлични повратни глагол *хоће се* у датом случају значи поћи за руком, а да именица *грохот* значи *грмљавина*, и то очигледно грмљавина коју ствара опште пуцање из пушака (што је поткрепљено цитирањем стихова: „како пушка пукне на Цетиње, / грохота ће бити на све стране” – такође из *Горског вијенца*), Ђукић је дошао до следећег значења: „јунаку се често хоће, деси му се, или пође му за руком, да загрми и на ведром небу”, односно „да порази непријатеља као гром из ведра неба” (Ђукић 1944: 154) – при чему је сасвим јасно да се израз *грохотом* посматра искључиво као средство (којим јунак успева да насмеје небо), а не као начин (смејања неба).

Ђуза Радовић, чије је име вероватно најмање познато међу тумачима *Горског вијенца*, а који свој коментар саставља поводом стогодишњице првог издања спева (дакле, истовремено кад и Антун Барац), изричито је напоменуо да су два спорна стиха „једно од места

у *Горском вијенцу* које је највише и најразноврсније тумачено”, да би посебно истакао како му се „чини да у свим тумачењима ових стихова није довољно уочено значење израза 'ведро небо', које (насупротив облачном небу, симболу несреће)”, може „значити срећу, срећан дан”, па иако је навео и Вушовићево мишљење, ипак је закључио да, „без обзира на поједина тумачења речи и њихових односа у овим стиховима”, смисао јесте следећи: „јунаку се често насмеје срећа пружајући му прилику коју је желео” (Радовић 1947: 193) – што је идентично закључку Решетаревог тумачења (да небо помаже јунаку да начини подвиг).

Премда спомиње и Решетарев закључак, Антун Барац претходно даје сопствено објашњење: „јунаку често пута као да се хоће да се ведро небо од веселја над његовим чином насмије из све снаге, грохотом” (Барац 1947: 175) – што се семантички своди на први део Решетаревог тумачења (да се небо радује већ начињеном јунаковом подвигу), али иако су функције реченичних чланова првог стиха очигледно засноване на Вушовићевом мишљењу (пошто је датив *јунаку* схваћен као логички субјекат), ипак је Барац и именицу *небо* из другог стиха посматрао као субјекат (док је Вушовић тумачио *небо* као објекат), и то уз предикат *насмијат се*, који заправо у самом стиху и није посведочен, пошто је глагол *насмијат* саставни део сложеног глаголског предиката *хоће се насмијат*, а који би, ако се већ прихвати Вушовићево мишљење о логичком субјекту *јунаку*, имао значење *хоће се (јунаку) да насмеје (небо)*. Али, Барац је једну предикатску реченицу коју чине два стиха преиначио својим објашњењем у две предикатске реченице, на шта га је могла навести и чињеница да сама реченица јесте подељена у два стиха, мада је требало да запази повратну заменицу *се* која стоји у првом стиху уз презент глагола *штети* и која стога не може да истовремено стоји и уз крњи инфинитив глагола *насмејати* у другом стиху све и кад би наведени глагол вршио функцију засебног предиката.

Тумачење Вида Латковића, које гласи: „јунаку се често може десити да му се насмије срећа” (Латковић 1963: 186) – подсећа на Барчево објашњење самим тим што је употребљен предикат *насмије се* (за који је већ установљено да као такав не постоји у Његошевом стиху), али је семантички засновано на Решетаревом закључку (иако Латковић не прецизира да ли небо заиста доприноси јунаковим успесима или се радује подвизима које је јунак већ начинио, може се наслутити да небески смех у датом случају симболизује срећу која помаже јунаку да, након тешког пораза, оствари победу).

Никола Банашевић је парафразирао коментар Вида Латковића наведши да стихови значе како се „јунаку често може десити да му се насмеје весело (грохотом) срећа (ведро небо)”, при чему је поновио и тумачење глагола *насмијат* као засебног предиката и тумачење именице *небо* као његовог субјекта, с тим што је нагласио да израз *грохотом* значи *весело*, а да *ведро небо* као појам има у датом случају значење *срећа* (Банашевић 1986: 215).

Михаило Стевановић веома опширно образлаже значење двају спорних стихова, али суштински прихвата мишљење Данила

Вушовића о логичком субјекту (датован *јунаку*), док значење речи *грохотом* преузима из тумачења Трифуна Ђукића сматрајући да то „није прилошка одредба глагола *насмејати* (небо), већ је његова инструментална допуна, врста средства”, односно назив „онога чиме је јунак усхтео да засмеје небо” (Стевановић 1990: 90).

Очигледно се Стевановић и приликом тумачења израза *ведро небо* ослања на Ђукићев коментар, јер истиче да у датом случају небо јесте ведро „како би се знало да овај грохот није грмљавина, која настаје у сударима облака, и да громови из ведра неба, што значи громови који се не очекују, много јаче бију од муња и громава из облака” (Стевановић 1990: 90).

Премда је Стевановић на основу Ђукићевог образложења покушао да разјасни и смисао повратног глагола *хоће се*, ипак је најпре сматрао како цео израз значи: *јунаку се хоће (јунак жели) ведро небо насмејати (да ведро небо насмеје) грохотом (окришајем), којег се треска чује и на небу* (Стевановић 1990: 90), да би затим донекле кориговао себе споменувши како је изразом *хоће се јунаку* исказано „хтење, готовост и настојање субјекта да се оствари оно чиме ће обрадовати (насмејати) ведро небо” (Стевановић 1990: 91) – тако да Стевановић овом приликом (у првом издању своје студије о *Горском вијенцу*) није дошао до значења глагола *хоће се* које је Ђукић заступао (*пође за руком*), мада треба запазити да Стевановић није од сложеног глаголског предиката начинио два засебна предиката (као што је било у објашњењима Антуна Барца, Вида Латковића и Николе Банашевића), него је своје трагање за тачним значењем целог исказа управо и засновао на тумачењу сложеног предиката *хоће се насмијат*.

У свом осврту на Стевановићево тумачење спорних стихова из средине другог кола *Горског вијенца*, Радмило Маројевић истиче да је Стевановић донео „убједљиву граматичку анализу”, али да није уочио „утицај руског језика”, у коме је безлична реченица „стандардно изражајно средство” (Маројевић 1999: 142–143), на шта је Стевановић наредном приликом (у другом издању своје студије) одговорио да је таква реченица „стандардно језичко средство” и у српском језику као што је у руском, па је своју тврдњу поткрепио бројним примерима из белетристичке и научне литературе, али и из народних говора Црне Горе (Стевановић 1990: 92–93). Занимљиво је, међутим, да ће Стевановић, након додатне филолошке анализе поводом Маројевићеве опаске, доћи до значења које се донекле разликује од оних што је претходно (у првом издању студије) заступао, јер „може бити”, закључује накнадно Стевановић, да је песник „хтео рећи: *јунаку чешиће пута пође за руком*, односно – *јунак чешиће пута успе (да грохотом небо насмеје)*” (Стевановић 1990: 93), чиме је и глаголу *хоће се* најзад дато значење из тумачења Трифуна Ђукића, а што је иначе уобичајено значење које ова медијална повратно-безлична конструкција има у говорима Црне Горе и што је сам Стевановић показао навевши неколико карактеристичних примера (од којих су два из Његошевих прозних списа).

Кад се прихвати мишљење Данила Вушовића да је у првом стиху употребљен логички субјекат, сасвим је јасно да сам стих

има значење *јунаку често пође за руком (јунаку често успе)*, док се други стих, у граматичком смислу, реконструише на следећи начин: *грохотом (јунаку често успе да) насмеје ведро небо* – што наводи на значење *поразити непријатеља као гром из ведра неба*, како је закључио и Трифун Ђукић, чији се коментар у датом случају чини најпрецизнијим, па самим тим и јединим који се у целини може сматрати тачним.

Посебно је, међутим, у овом контексту битан израз *ведро небо*, на шта су Ђукић и Стевановић скренули пажњу, али се нису детаљније бавили симболиком која се том изразу намеће у датом контексту, јер ако је именица *грохот* употребљена у значењу *окришај, пуцњава, борба*, онда се израз *ведро небо* мора схватити у значењу *мир, примирје, мирнодопски услови*, и то у изразито негативном смислу, као време кад нико не ратује против непријатеља и окупатора, дакле кад је народ малтене успаван и никако да отпочне борбу, док *грохот* који се зачује кад јунак поведе борбу и притом извојује победу ствара утисак као да се мирно и ведро небо изненада насмејало, а бука која допире са бојног поља заправо и звучи као смех неба.

И овакво тумачење подразумева да су изрази *ведро небо* и *грохотом* супротности, али зато што имају значење *примирје током ропства* (ведро небо) и *победа над окупатором* (грохот), а не зато што су употребљени у значењу *срећа* и *ругање*. Заправо, *ведро небо* уопште не оличава срећу, него ће срећа (смех неба) доћи тек кад се зачује победоносни грохот пушака (уствари, тај ће грохот уједно и бити смех неба). Зато се, на семантичком плану, може одбацити било какво тумачење о небеским приликама и натприродним силама као пресудним за успех јунакових ратничких похода, али се одбацује и тумачење да је смех ведрога неба симбол среће која је изненада дошла јунаку након тешких пораза, јер заправо и *ведро небо* и *грохот* означавају земаљске и сасвим реалне прилике, а то су *примирје*, кад је народ успаван, и *борба*, коју једино прави јунак може да поведе и да је успешно оконча. Свакако да је Данило Вушовић имао право кад је тврдио да се до погрешног тумачења (да се небо често наруга јунаку) долазило и зато што датив *јунаку* није био препознат као логички субјекат, али сасвим је сигурно да се до правога значења (а нарочито до тачне симболике појма *ведро небо*) није ни могло доћи док се не схвати да реч *грохотом* оличава разлог због којег се небо смеје.

Занимљиво је да су многи коментатори (чак и они чија се тумачења двају спорних стихова као целине веома разликују) сагласни како је смех својствен искључиво ведром небу и да ведро небо најављује срећу, а не запажају да је небо било ведро (уствари, било је успавано и учмало) пре него што се обрадовало и насмејало, што значи да је нагло престало да буде ведро пошто се зачуо грохот пушака који је најавио победоносну борбу. Тако ће и небо над Црном Гором у време владике Данила престати да буде ведро кад се са свих страна буду зачуле пушке чији ће грохот значити да је отпочела *борба непрестана*, а иначе је небо дотад сигурно било мирно и ведро – или је барем било тенденциозних покушаја да се прикаже као такво само да се лажна идила (позната као *мир у кући*) не би нарушила.

Ипак, постоји разлог што је већина коментатора мислила да појам *ведро небо* представља смех који доноси срећу, јер одбацивши тврдњу да реч *грохотом* означава ругање и да је као таква супротстављена изразу *ведро небо*, који би у датом случају заиста морао да означава срећу (у конкретном случају, ратну срећу), коментатори су ипак из тог одбаченог тумачења задржали мишљење да је *грохотом* прилог за начин који стоји уз глагол *насмјијат* (само су значење *подругљиво* заменили значењем *весело*, у смислу *подршка* или *радовање*), као што су задржали и схватање да се изразом *ведро небо* описује небо које својим радосним смехом доноси срећу јунаку, а нису запазили да је појам *ведро небо* заиста супротстављен глаголу *насмјијат* – али, не зато што је срећа супротстављена ругању, него зато што су општа успаваност и трпљење окупаторске власти супротстављени јуначкој борби и подвизима. Дакле, пошто се најпре мислило да појам *ведро небо* има позитивно (срећа), а израз *грохотом* негативно значење (ругање), већина коментатора је, одбацивши с правом негативно значење израза *грохотом*, ипак задржала позитивно значење појма *ведро небо* и притом га усагласила позитивном значењу израза *грохотом* (радост, подршка) – уместо да се првобитно погрешно тумачење у потпуности окрене и да се појам *ведро небо* протумачи у негативном смислу (мирење са поразом) након што је израз *грохотом* протумачен у позитивном смислу, па би се тада лакше дошло и до правилног значења израза *грохотом*, које у оваквој поларизацији такође има позитиван призвук (окршај против окупатора).

Опширна и понекад збуњујућа тумачења дотичних Његошевих стихова довољно говоре да се *Горски вијенац* не може посматрати као ведро, чисто и мирно небо које не би требало узнемиравати разним коментарима, јер да гласовити стихови не би умучали као што је Црна Гора током једног периода умучала (онда док је над њом небо било ведро), треба грохот и клици редовно да се чују са књижевног и научног бојног поља, где се супротстављена тумачења укрштају, али неретко и допуњују.

Ако чаша жучи тражи чашу меда, ако удар тражи искру, тако и ведро небо тражи да стално буде узнемиравано изненадним грохотом, док значајна песничка дела попут *Горског вијенца* вапе да изнова и изнова буду проучавана, тумачена и коментарисана – да би и самом читаоцу деловало као да је књига непрестано насмејана и обрадована зато што коментатори и даље упорно трагају за тачним значењима њених тамних места.

Види се да је и Његош као песник био на страни оних јунака који се усуде да својим изненадним грохотом узнемире лажни мир ведрога неба, па би сигурно био и на страни оних коментатора који се усуде да својим изненађујућим тумачењем уздрмају предрасуду о стиху који је наводно толико разумљив (ведар) да му није потребно било какво објашњење (грохот).

Литература

Банашевић 1986: П. П. Његош, *Горски вијенац* (критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић), Београд 1986.

Барац 1947: П. П. Његош, *Горски вијенац* [приредио Антун Барац], Загреб 1947.

Вушовић 2004: Данило Вушовић, *О Његошевом језику* (приредио Драго Тупић), Подгорица 2004.

Букић 1944: П. П. Његош, *Горски вијенац* (предговор и коментар Т. Букића), Београд 1944.

Ковачевић 1940: *Горски вијенац* (историческо собитије при свршетку XVII вијека), сочиненије Петра Петровића Његоша, владике црногорскога [приредио Божидар Ковачевић], Београд 1940.

Латковић 1963: Петар Петровић Његош, *Горски вијенац* (текст приредили за штампу Радосав Бошковић и Видо Латковић; биљешке и објашњења написао Видо Латковић), Београд 1963.

Маројевић 1999: Радмило Маројевић, *Горски вијенац – изворно читање*, Никшић – Београд, 1999.

Радовић 1947: П. Петровић Његош, *Горски вијенац* (Ђуза Радовић – редакција и коментар), Загреб 1947.

Решетар 1940: *Горски вијенац* владике црногорскога Петра Петровића Његоша (десето издање с уводом и коментаром Милана Решетара), Београд 1940.

Стевановић 1990: Михаило Стевановић, *О језику Горског вијенца*, Београд 1990.

Љубиша 1868: Фототипско издање (Подгорица – Будва 2017) *Горског вијенца* објављеног са тумачењима Стефана Митрова Љубише у Задру 1868.

Ђурђица МАРТАЋ

*БИБЛИЈСКИ ПОДТЕКСТ У ПОЕЗИЈИ
ГАВРИЛА СТЕФАНОВИЋА ВЕНЦЛОВИЋА*

У својој сржи барок је епоха омнибус, спојена од различитих утицаја, који се и појединачно могу разматрати али заједно функционишу као савршен склад противречности. Када говоримо о српском бароку, треба имати у виду још један његов сегмент који га чини специфичним у односу на остатак европске књижевности. Наиме, епоха барока представља нови почетак за српску културу, која се у ово време, у поређењу са периодом који је претходио, рапидно развија. Милорад Павић има право када српску књижевност барокног периода назива литературом пасторком европске књижевности¹. Прилагођавање европским токовима књижевне мисли наликовало је процесу усвајања. Поникла и расла на темељима византијског средњег века, домаћа литература морала је да савлада нови код који се с европском ренесансом развио у западној књижевности. Настајала на међама аустријске, турске и млетачке империје, српска књижевност овога периода примала је различите утицаје док је истовремено имала задатак очувања читавог народа, националне свести, идентитета и јединства. Пред књижевношћу и њеним творцима био је тежак и опасан задатак и питање: „Како се прикључити једној великој књижевности и више од тога, великом културном обрасцу, а не изгубити притом сопствени идентитет?” У периоду барока, српска књижевност трпи утицаје с различитих страна: са запада, с приморја, али и од руске, украјинске и пољске књижевности. Специфичан географски положај омогућио је контакте са средњоевропском, аустријском, мађарском, а преко хрватске и са италијанском књижевношћу, али и са ставовима које је неговала православна црква у Москви и на Светој Гори. Ипак, наша књижевност према свом овом плурализму утицаја не може се окарактерисати као конформистичка. Какви год одговори на тешке друштвеноисторијске притиске били, изгледа да су испунили свој циљ: превели су српску књижевност преко једне, 150 година дубоке

¹Павић, Милорад. *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, Нолит, 1970.

провалије² која се пред српском културом отворила у периоду барока. У ту провалију не само да као књижевност, као друштво, као народ, нисмо упали и изгубили се у њој, већ смо оставили репрезентативне споменике културе као сведочанство овог времена и необичне епохе. Начин на који су ови текстови преживели до данас није ништа мање импозантан. Може зазвучати анахроно када кажемо да су дела Теодосија штампана у XVIII веку у Римнику, Влашкој или Венецији, док су најважнија и најобимнија дела српског барока сачувана у рукописима, умножавана једино преписивањем. Ипак, имајући то у виду, схватамо да је писање и преношење било каквог текста у ово доба било цивилизацијски чин за српску културу. Управо зато је важно непрестано се враћати овим почецима. У њима је садржано оно највредније што су генерације писаца оставиле свом народу, на тим делима и њиховим порукама поново је израсло све оно што називамо нашим, националним: култура, књижевност, религија, образовање, уметност. Умногоне су те поруке, пореклом из Библије, једни од првих примера интертекстуалности у нашој књижевности, стога ове текстове данас читамо двојако, најпре као темељне текстове преживеле, победничке и обновљене српске културе, а потом и као чврсте доказе да се српска књижевност у свим фазама свог постојања развијала паралелно са токовима европске књижевности и да је неповољни историјски услови нису спречили да том корпусу припада и значајному допринесе.

Рекли бисмо да је главна нит водиља током наведеног периода била Библија, чије је наслеђе било тачка сусрета свих поменутих књижевности. Још у доба средњег века Библија представља неку врсту интернационалног изворишта тема и мотива, алузија и реминисценција. Упркос постојању правог тихог књижевног рата између писаца језуита, католичких фратара под руководећом палицом Марије Терезије и православних, противкатоличких писаца, попут Јована Рајића, Захарије Орфелина и Дионисија Новаковића, не смео заборавити да су овакви сукоби, иако вођени кроз рукописне полемике ипак мало више политички, а мање књижевни, тј. оно што је у самим делима библијског порекла представљало заједничко културно наслеђе различитих конфесија и култура и њихов јединствен спој. На плану поезије, епоха барока спаја супротстављене полове, па тако не би било сасвим једноставно одговорити на питање доноси ли барок промену у српску поезију или је пак задржава на већ утврђеним трасама. Најисправније би, вероватно било, да кажемо: обоје. С једне стране, у раном бароку се читава феномен дугог трајања средњег века, познат као барокни медијавелизам. Ова генерација песника гарантује континуитет средњовековној песничкој традицији певања химни, неговању записа на маргинама преписиваних рукописа, угледању на грчке и хебрејске узоре. Отуда није ни чудо обиље веза којима је поезија овог периода повезана са Светим писмом, како текстом, темама, мотивима, тако и формом. Српско средњовековно песништво у том смислу има и једну значајну предност, формом је

²Павић, М. *нав. дело*.

још ближе узору него грчки и византијски извори:

„За разлику од грчког и византијског песништва које познаје силабички стих и риму, српском песништву, као у осталом, и старозаветној поезији, недостају оба главна средства поетске форме: стих и слик”³

У наредном периоду ствара генерација песника која барок начињава бароком, старим, литургијским песмама придружују нове садржаје, плетеније словес добија барокно уобличење, а старе теме опевају новом версификацијом, уводе у српску поезију стих и риму. Зато и можемо говорити о бароку у правом смислу те речи, јер песништво XVII и XVIII века није само продужени глас медијавелних химни, већ посве нов феномен.

Најпознатији Кипријанов ученик је током својих година усавршавања у Сент Андреји од ментора наследио готово све његове наклоности и оплеменио их својим непресушним талентом. Венцловић, као прави homo universalis иконопише, бави се научним и илуминаторским радом, преписује књиге, пише житија, саставља стихове, међу првима прихвата нову версификацију, те пише у дванаестерцу и пољском тринаестерцу, сакупља и твори загонетке, изреке, пословице. Као наследник тековине Рачана и оног изворног медијавелизма, у својим делима баштини библијску традицију, али све је извесније да се у њему догађа и један прелом: мистицизам у доживљају Бога код Венцловића замењује рационалност. Он је свестан човекове мисаоне, телесне и духовне крхкости због које, ма колико се трудио није у стању да заиста спозна Творца⁴. Стога својом поезијом уједно метанише пред божјом силом, као скрушен и недостојан, али и приближава неке библијске представе на нов, у српској поезији до тада невиђен начин. Венцловић је први и вероватно најбоље познао двострукост човекове природе, закључавши је у чувену песничку слику црног бивола у срцу.

У песми *Адам*, Венцловић активира једну од најстаријих библијских представа из Прве књиге Мојсијево: стварање првог човека:

*Месо од земље,
кости из камена,
очи од воде,
крв од росе,
пара и одихивање од ветра,
разум, памет од облака,
умље с анђелске брзине...
Кад умре, у то му се тело опет и разиђе.*

Венцловић не само да је престилизовао библијски версус, већ га је и проширио, „месо од земље” обогатио је осталим елементима. Овако

³Исто, 88.

⁴Павић. Милорад. *Гаврил Стефановић Венцловић*, Српска књижевна задруга, Београд, 1972.

осликан Адам је на међи библијског и античког, али и архетипских представа о стварању човека познатих у митовима различитих народа. Иако насловљен по библијској личности, Венцловићев први човек је заправо палимпсест. Пошто у песми и сам песник постаје демијург, он свог човека твори од различитих природних елемената која су у античкој филозофији сматрана почелима. Поред земље и камена, Венцловић у свог Адама улива воду (па још и барокни симбол росе) и дах ветра. У Библији је то „дух животни”, али барокни песник гради свог човека таман на међи природе и Бога, зато је тај дах управо дах ветра. За крај, Адам је носилац небеске висине, не као „душа жива”, већ као умно биће. Да би истакао значај овог потоњег, што човека на крају оживљава и чини човеком, Венцловић корисити три врло сродна појма: разум, памет, и умље који потичу с небеских висина, „с анђеоске брзине”. За песника је ум одраз душе, он је, како у другој својој пеми каже, мач који се у устима попут језика носи, зато је човек и предпостављен да се својим умом, мислима и речима, а онда и делима приближи рајским висинама од којих је саткан. Крај песме упућује на библијски версус: „Са знојем лица свог јешћеш хлеб, докле се не вратиш у земљу од које си узет; јер си прах, и у прах ћеш се вратити” (1Мој. 3:19). Иако хришћанска догматика живот посматра линеарно, као след од Постања, до Апокалипсе, назире се извесна цикличност иза ових стихова. Цикличност се не искључује ни из неких новозаветних догађаја и апокрифних легенди, само оваплоћење је такав догађај: „Христов подухват може се сматрати циклусом, јер, ма колико да је важан за човека, није укључивао никакву промену божанске природе”⁵. Исусов боравак на земљи води ка једном цикличном исходишту, поновном узношењу на Небо, до тачке из које је све кренуло. Ако имамо на уму да је Венцловић и те како познавао четворослојно читање и учење да сваки догађај, личност или симбол из Старог завета има свој пандан и у Новом завету, онда нам се ова песма отвара у потпуно новом кључу. Наиме, Исус Христос налази своје претече у неколико личности Старог завета, а један од њих је и сам Адам (1Кор. 15:45). На овај начин и сама песма, иако невелика бројем стихова ствара неколико алузија на Библију и вишеструкост значења. (У)тврдити дефинитивно ко је Венцловићев Адам, делује готово излишно, он постаје симбол човека и симбол божије љубави, а као такав налази одјеке код песника каснијих епоха, међу првима код Васка Попе и Ивана В. Лалаића.

Традиција превођења Псалтира једна је од веза коју српски барок гаји са средњовековним манастирским скрипторијумима, али и са дубровачким бароком. Готово да нема барокног песника који није преводио, размишљао и, стварајући своје песме инспирисане Псалмима, постао нека врста Давидовог настављача. Хиљаде гласова славило је величанствено име Бога живог, а тако тумачимо и Венцловићеву песму *Извор воде живе*, која директно кореспондира са 63. Псалмом Давидовим. Поређења ради, цитирани су делови Псалма

⁵Фрај. Нортроп. *Велики код(екс) Библија и књижевност*, Просвета, Београд, 1985, 218.

које је Венцловић готово истоветно пренео у своју песму:

*Душа је моја како земља безводна
Него теке с једним сузама
Гасим своју жеђу
Ја тебе просим
да дођеш на мој извор,
а ти мене, како незнана,
из далека уморна путника
из твога студенца напој.
Дај ти пити мени пиће своје,
и од мене прихвати моје.
Ја ти у томе не чиним кривде
нити ти што заносим,
него промену од тебе иштем
Припи ти к мени из бунара
студеном водом,
а ја ћу пак напити к теби
вечним здрављем.
Боже! Ти си Бог мој, к Теби раним,
жедна је Тебе душа моја,
за Тобом чезне тело моје у земљи сувој, жедној и безводној.”
(Псалам 63:1)
Јер си Ти помоћ моја, и у сену крила
Твојих веселим се.*

*Душа се моја прилепила за Тебе,
десница Твоја држи ме.
(Псалам 63:7-8)*

Душа се пореди са безводном земљом, истом оном од које је човек и начињен. Другим речима, човек се, уколико није богонадахнут, своди само на телесну страну своје личности. Интересантно је да се и у песми и у библијском подтексту и Бог и човек представљају кроз мотив воде. Вода је симбол крви која тече у човеку, како видимо и у претходној песми, али је и метафора за крв Христову, која је проливена за грешнике и којом се напајају верујући. Мотив воде живе свакако иза себе крије самог Бога. Ако је то само наслућивано у Старом завету, у Новом завету, без вела алегорије сам Исус говори да је он извор и ко се с њега напаја, жива вода ће и у њему потећи: „А у посљедњи велики дан Празника стајаше Исус и повика говорећи: Ко је жедан нека дође мени и пије! Који у мене вјерује, као што Писмо рече, из утробе његове потећи ће ријеке воде живе.” (Јов. 7:37-39)

Посреди је размена, човек се напаја Христовом речју и љубављу, али се и Бог напаја човековом љубављу. Ова племенита слика је у исконском значењу хуманистичка, не зато што уздиже човека изнад Бога, већ напротив, зато што открива потенцијал који човек у себи има, да и он може нешто узнети и даровати Господу. Венцловићев положај у крајевима у којима је боравио свештеничком

службом наликује на положај у коме је Ћирило описмењавао народ. Како су у једном маху народи усвајали писменост и реч Божију, тако је и Венцловић кроз своје песме, беседе и приповести ширио поруке вишеструких значења.

Тема је, јасно, библијска, али је уједно и посве барокна, највише кроз парадокс који постоји: човек се напада са извора хришћанства, али истовремено, та чаша се не празни, већ као да постаје све пунија. У псалму се обнавља савез који је још Ноје утврдио са Богом: „Душа се моја прилепила за тебе. Десница твоја држи ме” (Псалам 63:8). Човек улаже напор тако што верује свим својим бићем, онако како то и Литургија Јована Златоустог налаже: самог себе и сав живот свој Христу Богу предајући, а Бог одговара потпуним старањем за своју паству. Код Венцловића, пак, наилазимо на још једну димензију јер завршни стихови наликују на здравицу. Стихови наликују и на средњовековне благослове, али с друге стране се активира и област народне традиције. Ово, условно речено, наздрављање дешава се у метафизичкој равни, на самој граници светог и профаног, како можемо тумачити и саму песму.

Необичан спој светог и профаног налазимо у Венцловићевој песми *Богородици красних очију*. Познато је да се у барокној поезији мења начин на који се приказује жена, у песми она је сензуална, идеал плотске пре него платонске љубави. Међутим, ако је за ренесансне песнике реч о нијансирању већ присутних тема и мотива, заокрет у односу на средњовековне обрасце које је дотад пратила српска поезија је огроман. Не можемо ни замислити Димитрија Кантакузина, творца једне од најлеших молитви Богомајци како је представља као телесну жену. Уводни стихови Венцловићеве песме, издвојени од остатка песме као мото доносе следећу представу:

*Богородица лоза
издаје своје две сисе
кано два грозда...
С обадвима својим рукама
доноси нам чанке слатка јела.*

Овакав приказ Богородице Павић назива религиозним сензуализмом⁶. Богородица је, практично још од чуда Благовести, током свог овоземаљског живота посвећена и канонизирана, али се у овим Венцловићевим стиховима акценат ставља на ону другу, земаљску Дјеву Марију као мајку. Гледајући лик светитељке са олтара, човек може превидети ову људску компоненту. За барокног песника богочовек је првенствено човек, па је тако омиљена тема опевавање Христових рана, и Богомајка је првенствено мајка, те су њени мајчински атрибути опевани у првом плану. Да су дојке истакнут мотив Венцловићевих песама посвећених Богородици, показују још две песме, једна испевана у духу етимолошког предања:

⁶Павић, Милорад. *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, Нолит, 1970.

Млечни пут и друга, која као да даље развија горенаведену тему: *Химна богородичиним сисама*. У овој последњој се Богородичине груди такође пореде са гроздовима, од којих Христос израста као лоза. Без познавања Светог писма, или макар *Химне богородичиним сисама* која директно упућује на стихове из Старог завета, овакво певање о нечему, наизглед, сасвим профаном у вези са Богородицом, може деловати бласфемично. Међутим, почетни стихови у *Химни богородичиним сисама* (која се готово може користити за разјашњење мотоа песме *Богородици красних очију*) директно реферишу на стихове из Пјесме над пјесмама: „Узраст ти је као палма, и дојке као гроздови” (ПП 7:7). Гроздови су симбол живота, из њих, као млеко из дојки цури крв Христова, а као новорођенче на извору живота и верујући на Светој Литургији пију овај нектар истинске бесмртности. Представа Исуса као чокота је исто тако врло честа, на неколико места споменута у Библији.

Интересантно да се и у Венцловићевој песми лоза (Исус) напаја соком из гроздова (Богородичиних груди). Поново нам стихови наликују на логичку грешку, али поново је у њима метафизичко значење. Да би постојао грозд, неопходно је да претходно постоји лоза, зар не? Како се онда лоза може напајати соком из грозда? Међутим, управо је то однос Христа и Богомајке, син је постојао пре матере, као када јеванђелист Јован каже: „Ово је онај за кога рекох: Који за мном долази испред мене је, јер прије мене бјеше (Јов. 1:15). Венцловић још једном Нови завет као у огледалу чита у Старом завету и уметничку творевину интертекстуално веже за оба, а тумачење се синкретично преноси и на друге уметности. У црквеном сликарству се тако издваја представа Христа Евхаристије, као виноградара који цеди грожђе у путир.⁷

Можемо закључити да целокупна уметност барока наслеђује један познат, утврђен систем кодирања, коме Библија, и сама кодирана, служи као кључ. Песникова мајсторија је у томе што имплицитне везе међу текстовима приказује транспарентно, а супротно томе, откривено прикрива неретко стварајући омиљену барокну форму–песничку загонетку.

⁷Медаковић, Дејан. *Барок код Срба*, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 1988.

Душан ЛОНЧАР

У СЛАВУ РОКЕНРОЛ ГЕНЕРАЦИЈЕ

Као увод

Имао је светао карактер, врлине у множини и ширину погледа уз сталну запитаност, што га је издвајало у генерацији, у времену превртљивом, али нашем. У свим нашим почецима, у школама, на сва и најтежа питања, увек без имало истицања пружао је више него тачне одговоре, често бриљантне, био међу најбољима и први. Без такмичарског жара и додатног труда, просто лако и природно. Оставши дете у души, до самога краја.

Питате се сигурно шта је од свега овога остало? *Остало је оно што се није остварило*, а његов живот је био само ишчекивање нечег другог и другачијег од онога што смо и што радимо. Остао је нереализовани *посибелиста*, млади човек највећих могућности. Јако тешко је ишло, да се рационалним путем објасни, шта се то догодило са животом, који је постао проста негација тога *велико* што је требало, а није се догодило. Слично као што је друштво упорно хтело да конструише рационалне мотиве за Мерсоово ирационално понашње у *Камијевом* роману *Странац*, које је за своју средину било узнемирујуће, јер су се догађаји понекад дешавали без разлога, и нису имали значења и смисла. Између њих двојице су постоје велике разлике али и велике сличности. Велика разлика је у учињеном, у делу. Мерсо је као веберовски идеални тип отуђења учинио убиство, а Његова негација је оно што није учињено, а могло је бити велико. Сличности су стања *апсурдности*, у којима су се обојица нашли. Постоји изрека *Reductio ad absurdum*. Јер, изразито талентоване млађе особе, које су имале привилегију да дају лако одговоре на сва питања ране младости, не морају ову предност да задрже када се ради о питањима које живот зна касније да задаје. Из животних питања, и баналних, Он је падао је на испиту. Нарочито, и тек ту, када је одговоре тражио у самом животу. А неки правац и место у друштвеном животу се неминовно мора заузети, у чему човек може обезбедити минимум комфора и рутине, у чему може пронаћи себе, али и бити оно што у суштини није више он, и да га нека опсесија

себично толико загрли да јој се не може отети. Блиско апсурду је стање отуђености и бивања странцем у својој кући, неинтегрисаност у брак и своју новупородицу, као раширена појава у савременом друштву комуникацијске *отуђености*, као једном од облика њене свеколикости. Утаквом стању, човекова дела, потези и идеје постају супротстављена сила, која га, као њему страна, потчињава и постаје друга и независна страна у односу на његову есенцију, људску. Албер Ками је као писац и филозоф заступао став да апсурд треба прихватити као део људског постојања, али да истовремено треба трагати за смислом. Испуњавање ове празнине у човековом животу измишљеним веровањем или смислом „као пуки чин” њене „попуне” и њеног избегавања, у суштини је бежање од апсурда као стања увида, да је дата противречност заправо нерешива. Сизиф гура камен узбрдо, па гура, поново. Отићи у апсурд значи одсуство сваке логике и отворених очију приклањање „новом” комодитету и рутини судбине, којој сене може супротставити.

Био је истакнути члан андерграунд генерације „ометене у развоју” од стране *рокенрола*. Генерације, чија је културолошка потка била сва ишарана рокенролом и његовим филозофским подсетницима, бунтовним духом, пробуђеним емоцијама, улично-булеварским ликовима и графитима. Она *га*, као културолошки покрет и знак времена младих, није одмах препознала као таквог; а онда, ни сам појам и његово име као авангардно, скоро да је ретко и узимала у уста, причала и расправљавала о њему. Она га је практиковала, свако на свој начин. То што данас неки људи из ове генерације одричу било какву везу са рокенролом, уз који су одрастали, не значи да не припадају рок култури или некој њеној варијанти. Био је један од оних, који је живео рокенрол, а да га у животу није изговорио.

Међународни контекст и појава нове генерације

На глобалној политичкој сцени, 1960. године карактерише заостравање блоковске поделе света, хладни рат, трка у наоружању, Кубанска криза као критичан моменат који је свет могао довести до нуклеарног уништења, Берлински зид и распламсавање рата у Вијетнаму. Америчка војна интервенција у Вијетнаму је убрзала разлаз између младе генерације и етаблиране Америке. Млади су у САД све више били против сваког идејног извора насиља и милитантних идеологија. Мало ко је више видео решења унутар институционалних оквира, па се повећао број оних међу младима који су били одлучни раскинути са светом конвенција. Били су спремни изградити свет у коме би заживеле вредности које су до тада биле само празне речи. У цивилизацији у којој се човек своди на све уже идентитете, прогрес у међуљудским односима је под знаком питања. Поготово је упитан и смисао и сам прогрес савремене научно-техничке цивилизације, у којој многи виде тежњу за њеним самоуништењем, као и огроман еколошки страх, куда нас све то води и куда нас може одвести. Овај аспект цивилизације као процеса је по себи противречан: колико колективно ослобађа, толико индивидуално може и да поробљава.

„Дуго времена смо живели са идејом и заблудом да је прогрес непрекинути историјски закон. А поготово са уверењем, све до маја 1968. године као прекретнице, да ће развијено индустријско друштво решити већину људских и друштвених проблема.”¹

Припадали смо генерацији коју ћемо посматрати у проширеном саставу, са нешто мањим бројем старијих а већим бројем млађих генерација. Пост револуционарној генерацији, којој је прва лопта била крпењача, која је све до 1960. година живела више од колективне слободе, једне истине, парола, слетова... него од слободе говора и размишљања. Ова генерација је буквално рођена и расла заједно са новом социјалистичком државом, као њен врник. Без обзира на глобалне политичке затегнутости, неспоразуме и противречности, свет се тих 1960-их година почео позитивно мењати, живело се све боље, а на будућност се почело оптимистичније гледати. Већ од краја 1950. и почетка 1960. године, почело је врло радо да се слуша, ужива и одрастау музици на страним језицима, са радија и на јавним местима. Поготово у музици *другачијег ритма и мелодичности на енглеском језику* (као и италијанска канцона, француска шансона и др.), у време када је мало ко познавао енглески језик, јер је у образовном систему преовлађивало учење немачког и руског језика. Без обзира на то, за речи и текст мелодије, на таласима емоција и њихових порука, преводилац није био ни потребан. Тако су се код нас почеле веома комотно примати музичке и друге културолошке појаве и сензације, пре свих из Енглеске и Америке, којима најпре нисмо знали ни наслов, ни аутора, ни име извођача, ни садржај. У друштву, у то време веома зрелом за такве новине и изазове, овакве сензације су биле веома пријемчиве.

У ситуацији када у блоковски подељеном свету, с једне стране – револуција и социјализам више нису били гаранција боље будућности, а с оне друге – рутина и навика конформизма и обиља западног потрошачког друштва стварали услове за гушење слободе и бежање од ње, на светској сцени у понуди су се појавила два музичка правца рок филозофије и музике преточене у покрете. Први је британски, бунтовнички, са критиком владе, социјалних неравнина и провалија, као и искакања у светској политици, а други је амерички, више окренут љубавној, емотивној сфери међуљудских односа, религијским мотивима, као и проицљивим фромовским виђењима савремене цивилизације. „Рок музика од својих је зачетака преиначила свеколики доживљај света око нас. Ум Рокенрола потиरे грађански разум. Породица (грађанска), држава, ауторитети, тоталитети... црква и нација, сви се они доводе у питање самом темељном поставком рока.”² Уз све његове мене, успоне и падове, рокенрол је остао оно

¹Edgar Morin, *filozofkulture, KAKO IZICI IZ XX STOLJEĆA*, (Zagreb: Globus, 1983)

²Marijan Krivak, *filozof kulture, u eseju Šarlo je nežan...u zborniku od 12 radova - NOVI VAL I FILOZOFIJA*, urednici Bruno Ćurko i Ivana Gregurić, na portalu RAVNO DO DNA- Magazinu pop kulture, 03. IX 2014. predstavio Janko Heidl, (Zagreb: Jesenski & Turk DOO, Zagreb 2012), videti u: <https://ravnododna.com>novi...>

што је упорно узнемиравало малограђански мир.

Са рокенролом у САД, Енглеској и Европи (Елвис Пресли, Пол Енка, Клиф Ричард, Шедоуз, Битлси, Ролингстонси и многи други), појављује се читав низ изванредних музичких композиција, које и данас представљају светску музичку баштину, као што су *Yesterday*, *Satisfaction*, *Brown Sugar* и др. Истовремено, на светској сцени се појављују и тзв. пропратне нус појаве. Међу њима су битлманија, имиџ „лоших момака”, живот у комунама са практиковањем спонтаних љубавних веза, психоделични рок, хипи покрет и др, који су почели показивати и негативне последице, употребом лаких дрога, ЛСД и др.

На таласу позитивних промена на светској сцени, по свом значају и последицама, издвајају *сестудентске побуне*, које су се у мају и јуну 1968. године дешавале у Француској, Немачкој, Великој Британији, Италији, Југославији и Чехословачкој у Европи, и у Сједињеним Америчким Државама. Мајска побуна и узлет младих, били су више филозофски и социјално засновани, него што су били вођени политичким и институционалним променама, више застрашивачки „него реална побуна.” Протести против рата САД у Вијетнаму су означили прекретницу у даљем развоју студентског покрета у Србији, који је само кулминирао јунским демонстрацијама од 2. до 9. јуна. „Шездесетосмаши” су генерација која је рођена, одрастала и школовала се у југословенском социјализму, која је прва ван система отворено изразила протест и, објективно, довела у питање неприкосновени ауторитет доживотног председника. У ово време и деценијама после, није постојала личност у свету као што је био Че Гевара, с којом су се млади, поготово студенти, више идентификовали. Није била у питању криза генерације младих, како се често помиње, него увелико криза друштва и државног система, изазвана јаком инерцијом и још увек победничком опијеношћу властодржачке ратне генерације, двадесетак година после II светског рата, у свим захваћеним земљама. Радило се о побуни, „Европа се тресла” тих мајских недеља. Могли смо изменити историју, изјавио је вођа студентских демонстрација у Паризу, Даниел Кон Бендит. Слоган Ернеста Че Геваре – Будимо реални, тражимо немогуће, 1968. студенти су присвојили. *Шта је променила и донела студентска 1968?* „Студенти су се изборили на протестима за дубоке друштвене промене, промену односа, освојили нове слободе, успоставили другачију политичку културу и обележили своју генерацију, а и оне који ће доћи касније. Све је било другачије после 1968, положај мањина, радника, жена, хомосексуалаца, односи жена и мушкараца, родитеља и деце, професора и студената, све се мењало...”³

На трагу пробуђене енергије ероса и слободарског набоја, у Балтимор театру на Бродвеју у Њујорку 1968. године, изведен је *Мјузикл Hair (Коса)*. Радња приказује племе дугокосих хипика и боема, који живе на њујоркским улицама и хоће да избегну одлазак у амерички рат у Вијетнаму. *Коса* почиње с химном радости *Дај нам*

³Ивана Јанковић, *НИН, Студентски протести 1968-2018*. Будимо реални, тражимо немогуће... видети у: <https://m.facebook.com>>photo

сунца (*Let The Sunshine In*), „неког слободног племена, које се одрекло норми цивилизације, конвенције морала и свих навика грађанског реда.”⁴ Врло брзо после студентске побуне 1968. у Београду, Коса је изведена у Атељеу 212 у Београду у Србији, у мају 1969, само годину дана после бродвејске, а у свету четврта одмах иза оних у Лондону, Паризу и Диселдорфу. Исте године, у САД се догађа *Woodstock Music & Art Fair*; Фестивал музике и уметности у Вудстоку. Одржан је у осетљивом политичком контексту, осетило га је око пола милиона људи, а сам Фестивал је открио „нову мини нацију,” која се бори за своја права, али права која угрожавају саме конзументе (дрога, слободна љубав и сл.).

Домаћи југоконтекст - део контроверзи савременог света

Поред ових светских сензација истовремено почели су да се појављују и приказују и први домаћи југо продукти културе аутора „деце револуције” (филмски, књижевни, музички и сл.). Њих је револуција преварила и издала, иони су почели да осећају да човека не одређује само његов политички став, већ да су људи тананија и сложенија бића; да револуција није гаранција за бољу будућност, као и да је идеја једне истине – религијског порекла, односно да нам треба филозофска, шира и општија истина. Америчког песника и филозофског порекла Чарлса Симића, трагање за смислом врло брзо је у далекој солитерској Америци довело до поузданијег сазнања „да ништа није онако како изгледа” и да у томе лежи необичност и тајна света и човека. О идеји националног односно песника ужег идентитета, он је изрекао следеће: „Поезија је одбрана индивидуалности... и начин да се човек брани од свега, од свог племена, породице, религије... Песници су увек били по страни, а поезија је једино место где човек може да каже:...али ја имам свој живот”.⁵ И рокенрол уистину има скоро истоветну функцију овакве одбране.

Када је ова постреволуционарна генерација почетком 60-их година прошлог века завршавала основну и започињала средње школе, комунисти су још чврсто били на власти, више од четири мандата. Овај појам нису обојавали, јер су, с „коначно пронађеним системом срећног живота” рачунали на вечитост и мандат без рока трајања. Повољна околност ове генерације је што СФР Југославија није била држава Источног блока под совјетском шапом, већ једна од оснивача Покрета несврстаних, далеко либерарнија и отворенија за западну културу. У том погледу, у перцепцији грађана из других социјалистичких земаља источне Европе, Југославија је била на Западу, а за многе – и сам Запад. Шездесетих година своје границе је отворила и грађанима уручила пасоше да могу слободно да путују, одлазе у свет и да траже бољег хлеба. Није више личила на затвор.

⁴Јован Ђирилов, театролог, лист *Политика*, мај 1969.

⁵Чарлс Симић, изјава поводом добијања Награде Струшких вечери поезије за животно дело, објављена 1. 09. 2017. у листу *DANAS*, у прилогу ауторке Иване Матијевић, под насловом *Одбрана индивидуалности* у рубрици *Личност*.

Овој генерацији су поред колективних биле потребне још више индивидуалне слободе, права и демократија. То су видели и осетили на Западу, који није био преко света, већ се у самој земљи на различите начине све више отеловљавао својим духом, културом и квалитетним производима.

Генерација на власти, истрошеног и увелико фразерског вокабулара, која је извела револуцију и успоставила доста успешан просветитељски систем у области образовања и културе, а у економији нестимулативну политичку регулацију, у међувремену је изгубила занос, вибрације и енергију револуционарног ероса. За нове квалитете живота, нову креативност и ангажман, требало је оснажити и иновирати успавану утопију удахнути јој нови живот. За то су били потребни нови подстицаји, негације и савременији изазови и провокације. Било је неопходно ново и другачије виђење слободе. С друге стране, након вековне борбе, човек јесте успео, како то Ерих Фром већ 1941. године констатује у књизи *Бекство од слободе*, да изгради до тада огромно богатство у материјалним добрима, и да изгради демократска друштва у најразвијенијим земљама света. Међутим, како даље забринуто запажа, човек је и у таквим условима остао неспокојан и у искушењу да своју слободу уступи диктаторима разних врста, или да је изгуби претварајући се у мањи или већи део фабричке машине, добро нахрањен и лепо обучен. Заваљен у фотелју конформизма, не више слободан човек, већ робот.

Били смо генерација којој су, у укратко представљеном друштвено-историјском контексту, као жедном воде, били потребни нови одговори, провокације и изазови, ново узбуђење и емоције, којису били иманентни музици, хармонији, речима, ритму и неизоставним бубњевима рокенрола, и његовој филозофији, култури и начину живота. Рокенрол није само музика, која се свира и само слуша, на овај или онај начин. Рокенрол је идеја, однос према животу. Зато се он слуша, гледа, чита, живи и дише. Филозофија. Омиљени лик Че Геваре, аутентичног револуционара и идола младих доброг дела света, као да је само употпунио ту нову атмосферу и дао јој свеже подстицаје и нову социјалну димензију. Рокенрол је у Југославију стигао преко страних радио станица, међу којима је најпознатији био Радио Луксембург, и рокенрол грамофонских плоча, донетих са Запада. Утицаји ове нове музике, допирали су до многих шлагерских певача, преко већ добре мреже домаћих радио станица, домова културе, до омладинских забава и игранки, нарочито на летњим спортским турнирима и приредбама и сл. Крајем 1950-их и почетком 60-их година, појавили су се први рокенрол бендови, атоком 60-их, 70-их и 80-их година српска рок сцена је била део већ веома богате југословенске рок сцене. Да ли случајно, многи од рокера који су ову сцену створили били су синови официра Југословенске народне армије (ЈНА), као: Борис Беле и Марко Брецељ – Булдожер 1975, Бранимир Штулић – Азра 1977, Горан Бреговић – Бијело дугме 1973, Бора Ђорђевић – Рибља чорба 1978, Милан Младеновић – Екатерина Велика 1982. и Момчило Бајагић – Бајага и Инструктори 1984, и др. Занимљиво је да су ових шест бендова били и остали енормно

популарни и успешни.

У периоду прве половине 1980-их, у контексту позне Југославије и зрелог социјализма, догодио се непревазиђен узлет стваралачке енергије и артикулисаног бунта, нарочито на музичкој, али и у ликовној, медијској, филмској, посредно и књижевној и позоришној сцени. После оснивања 1980, *Електрични оргазам* Срђана Гојковића, заједно са групама *Идоли* и *Шарло акробата*, почетком 1981. снимају заједнички албум *Пакет аранжман* који се сматра једним од најбољих и најзначајнијих албума, којим заправо започиње *нови талас*. Настао је од *панк рока*, као реакција на популарну музику из 70-их, а неретко се у њему осећа комерцијалнија и популарнија врста панка. *Милан Младеновић*, *Душан Којић Која* и *Ивица Видовић Вд* 1980. оснивају панк бенд *Шарло акробата*, који траје само годину и по дана. Међутим, они су у издању Југотона снимили историјски албум 1981. под називом *Бистрији или тупљи човек бива кад...* У есеју *Sharlo je nežan* Младен Кривак оцењује да је ова „плоча најбоља у васколикој историји СФРЈ рокенрола, у или изван, новог таласа, највеличанственији комад винила међу јужним Словенима са гитаром и бубњевима... Шарлово дело – филозофија акробате, *Шарла* држи најпосебнијом групом у контексту *Ју новог вала*, ‘Друкчијим од друкчијег’. Код њега је филозофија у самој музици, у споју музике с текстом и у концепту албума, у целокупном исказу групе.”⁶ Сматра се најважнијим издањем, које је камен темељац југо рока новог таласа, као дело које је омогућило нови начин музичког изражавања. Најтипичнији аутори често су храбро али иновативно изражавали ставове о стварности социјализма на свом заласку, у првом плану са сензибилитетом улице. Текстови су емитовали до тада нечувене критичке ноте, којима је био заједнички дух бунтовништва против окоштаних вредности, односно естаблишмента. Код многих су се препознавале идеје „критике свега постојећег” на таласу „праксисоваца” из Загреба и Београда. Текстови новог таласа су промишљали о битним питањима живота и човека, његовом месту у свету, његовим заблудама, у том смислу били су *филозофски*. Били су израз пре свега *индивидуалне слободе*, која је и била његова суштина од када се рокенрол појавио. Из *Србије* новом таласу припадају (са годином оснивања): *Електрични оргазам* 1980, *Идоли* 1980, *Шарло акробата* 1980, *Зана* 1980, само први албум, *Пилоти* 1981, *Екатерина Велика* 1984, *Пекиншка патка* 1978, *Булевар*, *Лабораторија звука* 1978, *Ла Страда* 1979. и др. *Новоталасне рок групе* са простора ван Србије: *Хрватска – Азра* 1977, *Филм* 1978, *Парни ваљак* 1975, *Прљаво казалиште* 1977, *Хаустор* 1979, *Аеродром* 1978, *Термити* 1978. и др; *Босна и Херцеговина – Бијело дугме*, 1973. (само албум *Доживети стоту*); *Словенија – Булдожер* 1975, *Лачни Франц* 1979. и др. По мишљењу *Желимира Вукашиновића* „Нови талас...позива на битни смисао популарне културе и ствара услове за дејство критичког мишљења, које се није могло успоставити преко науке или званичне културе и система, који је својим нападним монументализмом означио

⁶MarijanKrivak, filozof kulture, isto

крај револуције... Нови талас, после Бранимира Штулића, ослобађа простор за *револт*, па тако простор слободе премешта одлучно с колективног на лични план.⁷⁷ Надовезујући се на претходно, *Josip Tiuriћ* у штулићевском тексту „Пољуби ме... Штулић, филозофија и стварни живот” истиче: „Штулићево упирање прстом није ништа мање истинито ни данас. Контекст није више једнопартијски, политички жаргон је мигрирао с *класе на нацију*.”⁷⁸

Траг је урезан

Разматрајући значај југословенског рокенрола у оквиру културе сећања, *Никола Божиловић*, социолог културе, наводи следеће: „Рокенрол у естетском и социолошком смислу представља важну карику у ланцу традиције српског друштва. Он и популарна култура уопште (цез и забавна музика) неправедно су запостављени, иако стоје уз раме народној и сеоској култури као традиционалним формама стваралаштва. Овдашња политичка и културна елита не схвата да српска културна урбана традиција може представљати најважнију спону Србије са светом који се глобализује и модернизује. Она културу сећања и идентитете резервише превасходно за традиционалне фолклорне форме наше културне баштине, сматрајући (вероватно) да у оквир појма традицијаулазе само елементи руралног начина живота...”⁷⁹ Он сматра да је домаћа културна политика политички програмирала не само популистички заборав југословенског, него и домаћег, српског рокенрола. Били смо генерација којој се пружила прилика, коју смо и сами стварали, да учествујемо у замени, пре свега, генерације ратних победничких идола и величина, и да се, осим на њих, почне позивати ина ове наведене и друге културолошки значајне догађаје. Наравно, није сваки припадник ове генерације ни у овим новим вредностима и стандардима, у судару са животом, могао да нађе споји своје одговарајуће место. У том времену замена, рекао бих – метежу, између с једне стране система, традиције и инерције, а с друге успостављања личне слободе изражавања, дружења, љубави и новог идентитета, које пружа култура рокенрола, мање-више свако се сместио или мало више на ону или мало више на ову страну. Било је и жртава, и на овој и на оној страни.

За сећање и помен свим рођеним у свету после II светског рата, који су до неба свој узлет имали у најлепшим годинама младости 60-их година 20. века у време глобалне кризе, која нас упорно глобално походи и данас, људима андерграунд генерације, којима новац, ни онда ни данас, није био у првом плану, већ као бићима културе – много

⁷⁷Želimir Vukašinić, u zborniku od 12 radova - *NOVI VAL I FILOZOFIJA*, urednici Bruno Ćurkoi Ivana Gregurić, na portalu RAVNO DO DNA - Magazin za kulturu, 03. IX 2014. predstavio Janko Heidl, (Zagreb: Jesenski&Turk DOO, Zagreb 2012), videti u: <https://ravnododna.com>>novi...

⁷⁸Josip Ćirić, isto

⁷⁹Никола Божиловић, социолог културе, из сажетка његовог текста *Култура сећања и југословенски рокенролу часопису КУЛТУРА* бр.152/2016, (Београд: Завод за проучавање културног развитка, Београд, 2016)

боље и лепше вредности од само биолошких потреба, посвећени су стихови и надахњујућа мелодија из песме *Дај нам сунца* (Let The Sunshine In), коју пева племе из мјузикла *Коса*:

„Ми гладни / без даха гледамо се сада / и лутамо по хладном дану / из наших ружних снова / очи у очи са светом / компјутера и робота // Слушамо све саме лажи / и празнину свих илузија... / Дај нам сунца / дај нам сунца зрак / још сунца дај...”

Иван ПОЦОНИ

БОЛОЊА

Тремови у кутији у магли сунчаног града,
жедан напретка, вратио се у Серију А,
раскршће стотину идеја, хиљду дијалекталних идиома,
хиљаду дисонантних гласова,
мајка стихова и сестра универзитета,
монахиња унутра, хетера споља
лукави просјак преображен у хаљине и злато,
Болоња.

Болоња,
поспана марана из заседе у ресторану,
град уметности, град анархије,
шатор с псећим ушима грађана који нису
држављани ЕУ свих раса,
хировити нитков, кретен и срце девојке.
Трг бумбара, преко слојева,
Кардучијански начин, мука револуције,
слабо испечен одрезак и бекстејџ с порно звездама
Гризеш нас својим белим зубима који су пали у снег.

Гучини брадо бардо те је певао емилијанским нагласком;
певач, скроман, индустријске неуљудности,
говориће вам на ломбардијском,
до чаша с Јудином крвљу положених на кришке
свињске масти.

CARMINA NON DANT DAMEN

Историја новчића никога не занима
два лица никад довољно смела да виде лица једно другом:
на једној страни је утиснут лик краљице,
строг, огрнут свилом и жедан завеса,

на другој лик министранта, обученог у земљани огртач,
окружени златном тугом ратних песама.

Очараност љубави претвара се у новац
две руке, уређене са пажњом и занатом,
рукују се, и два лица, два страсна ока
вире из бакарних рељефа,
одржавајући једни друге у животу, загрљени,
суспендовани у празнини,
онај који посматра пријатност једног царства
где реке слободно теку, цвеће се смеје,
заувек покривен шумом и воћем,
други гледа у пакао.

Моја уметност је немоћна
да баци тако утицајне чини
да задржи два лица безвременско суспендована у празнини,
мешајући два света у ковачници
у једном свету где министрант
и строга краљица темељно ускладити.

Минстреле, настави да певаш
твоја бескорисна песма сломљеног срца,
чекајући крхотине суза
враћају се у промет
у крви сломљене љубави.

РОЂЕН НАЗАД

Зашто настављам да пишем?
Б, као и Бангладеш, имао
шеснаест година, на прозорској дасци
са балкона миланске средње школе,
али шеснаест година није било довољно
да би је Бог у скоку загрлио.
Р. је, као и Румунија, имао
тринаест година, осећам се као сто,
и нема анђела
полетео на његову страну.
Е, као и Еквадор, имао
тринаест година, без Ђенове
подсетио је на Кито,
у самоћи своје хаљине
ван марке, распао.
К, као и Кина, имао
дванаест година, брзо се потроши,
гледајући на балкон
са жељом да не видим свет,

бацајући се у вртлог
анксиозности у погледу перформанси.
Њихова имена нису тешка
заборавити, то су имена
– као да си рођен унатраг,
згњечено о стакло
прозора живота
скачући са асфалта.

ХОТЕЛ АКАПУЛКО

Моје руке, танке, наставиле су да куцају текстове,
претварајући сваку гласину о мртвима у папир
који није оставио тестамент,
заборављајући на лечење
оно што сви називају уобичајеним послом
сваког људског бића: канцеларије, куће, породице,
идеал, укратко, редовног живота.

Све одбране су напуштене још 2026
уговора на неодређено време,
означен као поремећен,
Закључао сам се у центру Милана,
Хотел Акапулко, трошни хотел,
окупљајући снове маргинализованих,
исцрпљивање ваше животне уштеђевине
у кирију, у часописима и оскудним оброцима.

Када је полиција упала
у пилинг соби хотела Акапулко
пронаћи ће другог мртваца без тестамент,
ко ће испричати причу, обичну,
старца који је живео против ветра?

ОВДЕ СУ АУСТРИЈЦИ ТЕЖИ ОД БУРБОНА

Аустријанац, праве аријевске лозе, веома је строг, није очаран,
achtung kaputt kamaraden, захтева максималну флексибилност
да би целу Европу вратио на деведесет,
бомбардује миланске берзе апсолутно бесплатно,
боље него Радецки или Бава Бекарис.

Могли бисмо поново да покушамо са штрајком дувана,
мешање хашиша са марихуаном са одвајањем,
иако не мислим да би штрајк лутрије успео,

предалеко смо од немира 1848.
сада цела нација покушава да дође до јутра,
сањајући да уновчи двојку или петицу.

Надајући се повратку династије Бурбона
Миланези нису навикли на револуцију,
развијају се, захтевају, говоре ти да зезнеш,
враћање у канцеларију следећег дана на посао,
немајући енергију добронамерних Сицилијанаца,
једини регион са посебним статутом који протестује вилама.

Овде су Аустријанци тежи од Бурбона,
Меркелова грми из Брисела претећи резолуцијама
Европског савета, у коме седе наднационално плаћени
разни фронтмени једне или друге мултинационале,
неодлучани, са потпуно тевтонском научном строгошћу,
да ли да банкротира Грчка или фарма у Валкамоници.

Иван Поцони (Ivan Pozzoni) је рођен у Монци 1976. Увео је предмет
Право и књижевност у Италији. Објавио је есеје о италијанским филозофима
и о етици и правној теорији античког света; сарађивао је са бројним
италијанским и међународним часописима. Између 2007. и 2018. објавио је
неколико збирки његових песама: *Underground e Riserva Indiana, con A&B
Editrice, Versi Introversi, Mostri, Galata morente, Carmina non dant damen,
Scarti di magazzino, Qui gli austriaci sono più severi dei Borboni, Cherchez la
troika e La malattia invettiva con Limina Mentis, Lame da rasoi, con Joker, Il
Guastatore, con Cleup, Patroclo non deve morire, con deComporre Edizioni.*
Био је оснивач и директор књижевног часописа *Il Guastatore – Quaderni
„neon”-avanguardisti*; био је оснивач и директор књижевног часописа
L'Arrivista; био је извршни директор међународног филозофског часописа
Información Filosófica. Уврштен је у *Атлас савремених италијанских песника*
Универзитета у Болоњи и више пута је уврштен у велики међународни
књижевни часопис *Gradiva*. Његови стихови су преведени на француски,
енглески и шпански. 2024. године, након шест година потпуног повлачења
из академских студија, вратио се у италијански уметнички свет и основао
организацију NSEAE (Nuova socio/etno/antropologia estetica).

Превод с италијанског Иван Поцони

Момо КАПОР

ЦРТАО САМ ДА БИХ БИО СПАСЕН
(Из књиге „Магија слике” Јелице Рођеновић)

„У мом животу постоје само две ствари које сам радио сваки дан: цртао сам и пушио. Све док бих цртао, био бих спасен. Цртао сам по маргинама новина, на салветама, на полеђинама јеловника, по огледалима, изјутра, нечијим ружем, за усне у знак захвалности за проведenu ноћ. Цртао сам кажипрстом, по замагљеним прозорима вагона терће класе на споредним пругама, као и по замрзнутим стаклима изнајмљених слоба. Шарао сам по зидовима прстом док бих некога чекао или бих, једноставно, шетајући без циља, кључем вукао бескрајну линију по зидовима или тарабама, обележавајући на тај начин траг и протицање времена. Можда се у тим дугим бесконачним линијама крио кардиограм незнања сеизмограф душе.

Но, најчешће сам цртао по голим, незастрвеним столовима кафана и суморних бифеа, на глаткој површини ултрапаса и то обичном хемијском оловком што се претварала у ренесансну сребрну иглу (*punta d'argento*), којом су цртали стари мајстори на посебно припремљеним папирима, а међу њима најбоље – Сандро Ботичели, када је илустровао Дантеову *Божанствену комедију*. Цртао сам профиле љупких сусетки за оближњим столовима или, када сам имао мало више среће, за сопственим. Вештачки мермер са тонираном подлогом био је такође идеална површина уа веома танке линије и мноштво граверских шрафура око ликова лепотица за којима сам потајно чезнуо. Сваке ноћи ројили су се, тако, портрети идеалне жене са засенченим сањалачким очима испод прамења косе који су јој падали на чело – цртао сам сумануто – све што су нам пет година забрањивали да цртамо на Ликовној академији, где је као златно правило владала просечност, трапавост и ружноћа, и где је лепота неопозиво избачена из школовања као смтрни грех против Модерне. Тај нагон за цртањем није никада код мене престао и то сматрам својом једином добром особином. Док су се многу моји вршњаци већ одавно заморили од цртања и окренули се другим, уноснијим пословима, није било дана да нисам цртао, макар на прљавим аутомобилским

стаклима. Једном, много година касније, немајући при руци потребан материјал за рад, нацртао сам прстом у влажном песку једне плаже у Дубаију на обали Персијског залива, велики профил једне моје љубави и после дуго посматрао како га лагано бришу и спирају таласи надлазеће плиме, сећајући се мисли Пјера дела Франческа да *под речју цртеж подразумевамо профиле и обресе садржане у стварима*. Нацртао сам је и стопалима на једној заравни под снегом у близини манастира Крупа у Крајини за време последњег рата, али нисам сачекао да се снегови отопи.

У књизи *Жил и Џим*, коју је Анри Пјер Роше написао у позним годинама, после седамдесете, постоји једна сцена у којој у једном париском бистроу два пријатеља упознају лепу Катарину и заљубљују се смртно у њу. Жил, склонији уметности но животу, нацрта на мермерном сточићу, Катаринин портрет оловком, а Џим откупљује сто од газде. Моји безбројни цтрежи завршавали су много тужније; на крају ноћи обрисала би их конобарова равнодућна рука влажном крпом – посматрао сам несрећан како лепотице и звери ишчезавају у ништавилу. Нисам ни сањао да несвесно учим једну од најважнијих лекција о трајности цртачких техника и уметности – да, у ствари, савлађујем патњу сликара који мора да се безболно одвоји од свог дела на овај или на онај начин. Много година касније било ми је због рога много лакше него другима да продајем будзашто, поклањам, или уопште не одлазим у штампарије по своје цртеже из новина или књига. Били су то за мене само они давни столови на којима ће келнери, односећи испијене кафе и полупопијене чаше воде, брисати испут и моја сећања, вештину у труд.”

Ђорђо СЛАДОЈЕ

ЗРЕЛО ШТИВО

(*Владика Григорије, „Странац у шуми”, Лагуна, Београд, 2024*)

Није мали број оних који се ишчуђавају и питају откуд један монах у литератури и шта он ту тражи. Притом се смеће с ума да су управо монаси упућени на Ријеч и то ону која бијаше на почетку и би у Бога, из које је све постануло. И литургија и пјесма, прича или роман јесу заправо одједи те Ријечи. Треба се одмах присјетити да на почетку наше књижевности стоји монах Свети Сава, и не само књижевности већ готово свега што нас идентитетски одређује и по чему се познајемо међу народима

Савиним путем наставиће многи знани и незнани свештеници преписујући у манастирима свете књиге и живопишући иконе, што ће бити од великог значаја за очување наше духовне традиције у вријеме турске владавине. Црквена књижевност, у ствари, није постојала као засебан ентитет, већ је била дио богослужбене праксе – у славу Господа. Средњовјековним ствараоцима није било стало до ауторства, до оригиналности, славе и хонорара.

Не треба заборавити да је и највећи српски пјесник Петар Петровић Његош био монах, затим, нешто ближи нашем времену Јустин Поповић и Николај Велимировић, а од савременика Амфилохије Радовић, а нема сумње да још понеко у потаји пише, јер је књижевно искуство веома важно за разумијевање смисла постојања човјековог и његовог положаја у свијету али и за одгонетање тајне сопственог духа и душе. У том широком оквиру треба посматрати и дјело Владике Григорија које је на другој страни утемељено и у приповиједачкој традицији световне књижевности. Падају ми на памет Ђоровић, Кочић, Ђопић и разумије се Андрић као мјера свих наших књижевних покушаја.

Најновија књига Владике Григорија *Странац у шуми* заједно са књигама *Преко прага* и *Небеска дворшита* чини аутобиографску трилогију, с тим што је овдје тај аутобиографски, исповиједни тон најснажнији. Тако се онај који исповиједа друге нашао у позицији да се и сам исповиједи немалом читалачком братству које се стално повећава.

Преко прага је књига о изласку из кућног окриља у свијет са свим његовим чудесима, али и замкама, опасностима и искушењима; није бадава речено да је кућни праг највиша планина преко које треба искорачити, а можда још виша кад се ваља вратити. Небеска дворишта говоре о дожиљајима студента теологије у предратном и ратном Београду, на једној страни и о родној Планиници која се нашла под непријеталском опсадом, на другој.

У тој истинској драми мајка ће одиграти главну улогу показујући се као грчка, односно српска хероина, па се ова књига може читати и као велика похвала Мајци.

Странац у шуми јесте књига о монаштву испричана из личног искуства, сугестивно и увјерљиво и притом са готово свирепом искреношћу што је и залог аутентичности овог дјела. Постоје мале жанровске недоумице код стручних читалаца да ли је ово вијенац прича или роман. Тзв. обичном читаоцу је свеједно, а мени се чини да се ради о роману који је сачињен од дванаест поглавља односно рунди како је аутор, иначе љубитељ бокса, инвентивно упустио спортски рјечник и драматургију професионалног боксерског меча. Ликови романа све листом „оригинали” како рече главни јунак и нараатор, од којих су многи стварне личности попут Лазара, игумана Манастира Острог, па владика Атанасије духовни учитељ младог монаха, а ту је и тајанствени Старац, пустињак који пребива у шуми и кога Григорије редовно посјећује. Континуирана радња одвија се у времену од замонашења главног јунака до његовог избора за епископа захумско-херцеговачког, а већина збивања везана је за сакрални простор, односно за манастир Острог гдје почивају мошти Светога Василија чије се име не изговара сједећи не само међу православцима.

У односу на претходне књиге очљив је формално-стилски напредак, реченица је сигурнија, сама нарација вођена је вјешттије, а богатство и љепота језика се готово подразумијевају. Нема сумње да је ово мисаоно најдубља књига Владике Григорија, а његова „имагинација сјећања” је просто импресивна.

Може бити да му је нешто од приповиједачког умијећа прешло од Херцеговаца са којима је провео тридесетак година ,што је подвиг сам по себи. Али шалу на страну – приповиједачки дар је урођен и овдје је успелен и вјешто и функционално.

Кроз дванаест поглавља, односно рунди, пратимо младог монаха у разним ситуацијама од првих дана у манастиру Острог, у искушењима, препрекама ситним неспоразумима, али то га неће поколебати у жељи да духовно расте и да једнога дана постане светац. Књига је претежним дијелом писана у дијалогској, разговорној форми. А разговор воде необични старац који се одметнуо у шуму и ту скромног колибици „пребира свијет на решето” и млади монах кога је Игуман манастира Лазар наговорио да посети тог необичног човјека који много зна о људима и свецима ,о души и тијелу , о добру и злу... Ти занимљиви и динамични разговори личе на боксерске дуеле у којима ће се млађи и неискуснији саговорник напирмати „батина”, али и стећи многа знања која ће му бити од користи у црквеним пословима, а пријатељство са безименим пустињаком остаће као

драгоцјени дар. Ти разговори у којима углавном доминира старац воде се о неким кључним животним тачкама – о светости и о смирењу као стању духовне авнотеже са собом и са свијетом, о пријатељству као драгоцјеном духовном односу који људи међусобно успостављају, о миру и рату као својеврсном ишчашењу свијета, о тијелу и његовим својствима потрбама и извору страсти што за монахе представља велико искушење и изазов пред гријехоима смртним, од којих је, вели Старац, највећи – моћ једног човјека над другим. Ту су и фини, луцидни трактати о љубави, болу, добру и злу, уз понеку оштру политичку упадицу. Из ових узбудљивих, отворених и искрених разговора сазнаћемо понешто о карактерним особинама самог аутора, о врлинама и манама од којих су плаховитост и преосјетљивост најопасније за живот једног монаха, али за литературу сасвим подесне. По импулсивности, искрености и емотивном интензитету који не попушта до краја књиге, усуђујем се рећи да је Владикин доживљај свијета пјеснички, а да је израз прозни – не само у овој књизи. Владика ће на једном мјесту изрећи нешто што би могло бити и његово поетичко начело – причу не може да прича онај ко је није доживио. И то инсистирање на доживљају јесте у суштини пјесничко.

На крају романа затичемо застрашујућу слику спаљене колибе; Старац је одустао од самавања и одлетио у непознатом правцу, а свом младом пријатељу оставио лијепу панагију и биљежницу у којој се налазе дневнички записи и цртице, али и нешто дужи есеји. Оним о покајању завршава се ова занимљива књига. И кад бисмо занемарили њену неспорну умјетничку вриједност, овај роман би остао значајан по томе што нам је владика у њој, на грађи сопственог живота, предочио како заправо изгледа монашки живот са свим тешкоћама, изазовима и икушењима, али и искупитељска љепота духовног живота у Христу. А то је важно због оних који су нас до јуче страшили мантијом, а религију сматрали опијумом за народ.

Можда треба рећи и то да има монаха који су окренути више Богу него човјеку, заборављајући да је и Христ Богочовјек. Поучен искуствима Владике Атанасија, оног Старца из шуме и многим другим, Владика је успио да успостави и одржи равнотежу између богослужбене праксе и бриге о народу – ако то почем није исто.

Без оваквих посредника Бог би за већину наших сународника остао хладна и мутна апстракција. Није Херцеговина тек онако данима плакала кад је оно Владика одлазио у Њемачку.

Старац у шуми је дјело у којем Владика Григорије показује пуну стваралачку зрелост и уз књиге *Преко прага* и *Небеска дворшита* представља лијеп прилог савременој српској прози.

Александар ЋУКОВИЋ

УВОД У ЧИТАЊЕ ПЈЕСНИШТВА АНДРИЈЕ РАДУЛОВИЋА
(Андреја Радуловић, „Старац и Аргентина”,
Завод за уџбенике и наставна средства, Подгорица, 2024)

Избор из поезије *Старац и Аргентина*, Андрије Радуловића, једног од најзначајнијих и засигурно најпревођенијих савремених пјесника из Црне Горе, представља крунски доказ о суверености овог аутора на домаћем пјесничком небу, али и свједочанство о тренутку артистичке празнине ових простора коју је успио да побиједи својим даром, оставши усамљен тамо гдје вјетрови најжешће и најљуће шибају – на врху.

Ако се пажљиво загледамо у Радуловићев, сада већ респектабилан опус, лако ћемо закључити како је на особен и неусиљен начин успио увести нове и необичне поетске мотиве, а неким старим, за које смо били убијеђени да их је постмодернизам дочитао и прежвакао, прићи *с оне стране* оживљавајући их за нека нова, зрелија тумачења, мање бучна, а више загладана у средиште свијета и средиште човјека, константно имајући на уму да је само онај свијет у коме је Човјек средиште – свијет смисла и спаса, а само онај који је средиште – не може бити изгубљен. Радуловић то зна, и стога његова поезија има универзални карактер... О лирском мајсторству и филигрантском везу, свјетском шарму, посебном изразу и снази управо и свједоче преводи на тридесетак језика, али и критичка ријеч која је изрекла високе оцјене о стваралаштву овог аутора.

Избор из поезије који је пред нама, насловљен по једној од првих Радуловићевих пјесама *Старац и Аргентина*, која и данас равноправно егзистира са најновијим остварењима, сачињена је од неколико кључних дјела чији је садржај већ више пута окарактерисан као антологијски. Ту прије свега имамо на уму избор из поезије *Кад бих плакао као виноград* (Унирекс, 2018), који на неки начин можемо читати и доживјети као увертиру и наговјештај пјесничке славе коју ће Радуловић остварити са дјелима *Генерал и ласта* (УКЦГ, 2021) и *Откуп* (Књижевно друштво Његош, 2023) за коју је и добио највише државно признање Црне Горе за књижевност – Тринаестојулску награду (2024).

Споменути дјелима, а на фону ударне пјесничке формације, односно кичме овог избора, ваља поменути дакако књигу о којој је највише писано – *Бјела пчела Волта Витмена (Ободско слово и Штампар Макарије, 2015)*, којом је пјесник знатно проширио читалачку публику освајајући не само црногорске већ и шире културне просторе, као што је претходно урадио са гласовитом *Снијежном азбуком (Октоих, 2007)*, која је обиљежила умјетничко путовање овог аутора и која је доброно превођена на словенске језике.

Сликовна и идејна *ишчашења* пјесник претвара у аутентичне симболе на које полаже апсолутно право приметивши клицу неке будуће филозофске обраде у ери постистине која нам (не)насилно окреће главу од суштине, смисла и уопште снаге било каквог ваљаног аргумента. Стога поезија Андрије Радуловића сличи подвигу, задобивши донкихотовску метафору у обездуховљеном времену и свијету који непрестано и сигурно гура под сопствени хлад (боље рећи мрак!) све вриједности које човјека чине човјеком. Отуд и латентни страх: *Генерал без војске је сапуница / Из његове чизме расте першун (Генерал)*. Пјесникови главни непријатељи јесу обездушени свијет и деривати такве стварности која је уистину погубна и лажна.

Такође, поетска *ишчашења* која нам нуди Радуловић не утичу на савршену геометрију његове поезије која се најчешће држи концентричних кругова, како одавно примјећује критика, који се попут оних на води јављају када проводи читаоца кроз свјетове које жели показати, али и доказати или, како то дефинише Саша Радојчић, не завршава се његова пјесма посљедњим стихом већ има свој дубоки одјек или продужено трајање. Неријетко структура његових симбола има *дупло дно* у више етажа које се *проваљују* сваки пут када читалац објема ногама закорачи на платформу коју пјесник намјерно конструише као пожељну обману, уводећи вас у свој свијет. На тај начин истинском читаоцу, правом посвећенику, онемогућено је избављење из поезије. Поезије писане по води која је памтила као лед, како рече пјесник.

Из свог поетског поретка, као из нарочитог рудника, аутор вади грумење снова и баца пред читаоца. Тако снови постају окамењени, а читава грудa каменолом, дом, у чији ћошак, маљем, саки дан ревносно ударају и буде уснуле духове. Тик уз такав дом, уз удар маља, Радуловић сања да враћа своје дјетињство, своје *бивше краљевство* у ком се срца одмрзавају за Поезију, прича са старим Грцима док у зору пекари дијеле квасац као тамјан, тражи кључеве вјечитих градова који су заспали под земљом или се пак на земљу никад ни спустили нијесу. Као у најсавршенијој бајци, никада допричаној, за сабесједника узима дремљивог мачка, гаврана, гугутку, крилатог коња, краљевице и патуљке, црног пса због чије судбине више не куша рибу, потезући овај хришћански симбол на крају пјесме тако да отвори бескрајно поље, како само то пјесник зна, попут муње у ноћи која пререже за трен и небо, и освијетли планине, ријеке и градове, бунаре, снове и бродове...Кад ревере поправља, шкорпије сипа и виле му у свему помажу – не жале труда за такве слике и идеје. Алек Вукадиновић скреће пажњу *да Радуловић цијелом линијом прича*

модерне бајке, чудесњачке, изненађујуће са примјесом нововјековне апстракције, наглашавајући с правом да му припада стваралачко Посебство!

Можда данас баш Радуловићева поезија има најљепшу и најразвијенију пјесничку слику, и не само на црногорској књижевној сцени, која и јесте посебна вриједност његовог текста; зато критика истиче аутентичност, богату хроматику, орнаментичку језика и духа са метафизичким просјевима, однос човјека и природе, његову културу стиха и посебан инструмент за ослушкивање најтананијих потреса људске душе, гдје су, како потенцира Срба Игњатовић, *персонално-доживљајно и појмовно универзално чврсто испреплетани као најдубља и највреднија залога, сама тајна поетске магије.*

Избјегнувши све замке, опчињен чудом постојања и стварања, показујући раскош и моћ слободног стиха, одметнуо се непроходном стазом без путоказа, али стазом која је посута античким трњем, који је дат само за одабране пјеснике, посебне енергије, који у својим стиховима носе драму и свјезину, иновативност и сасвим нова поетска решења или, како је то својевремено истакао Александар Секулић, *скривена пјесничка открића.*

Од прве књиге *Поглед с моста* (Универс, 1994) до *Откупа* (Књижевно друштво Његош, 2023), може се пратити генеза пјесничког дамара Андрије Радуловића, па ће стога и овај избор, који долази у прави час, у дане великог и значајног јубилеја, три деценије стваралаштва, омогућити критичарима, писцима и теоретичарима да се темељније и свеобухватније позабаве завидним и изузетним пјесничким опусом овог аутора.

Апокалиптична слика свијета која је код Радуловића више или мање присутна у цјелокупном опусу мијења намјену приликом умјетничке обраде. У почетним фазама стваралаштва она је ту да заостри ствари, да затамни, да доведе до ивице понора и покрене вјечита питања о смислу. У каснијим стваралачким фазама апокалиптична слика свијета и тонови које она одашиље бивају начети особеним хумором, коју критика дефинише као *црнохуморну имагинацију* која отвара нова поља у поезији. Радуловић има своју *поетску филозофију*, коју развија из књиге у књигу вјерујући непоткупљиво у Ријеч, са којом се рва као са немејским лавом и која га спасава и избављује у најтежим и најдраматичнијим ситуацијама његовог живота (*Гугутка*).

Аутор свијест о узвишеном и трајном, свијест о стварности на коју мора реаговати, ничему не подређује и стога су његови стихови савремени и свевремени, а његова поезија записана за читаоца далеке будућности. Идући испред свог времена Радуловић нам омогућава да назремо теме о којима ће се квалитетна поезија тек изјашњавати.

Треба истаћи да Радуловић у својој поезији слави Црну Гору (*Црнојевић на робји, Никац, Свети Петар Цетињски, Ободска слова, Ријеч на извору, Биљарда, Лесендро...*), гдје су боје и ликови тако моћни и оживотворени, као да су истргнути из Лубардиних слика, истовремено обнављајући извор сјећања на коме се заснива слобода и сопство. Радуловић је у сталном дијалогу са пјесничком сабраћом,

гдје се вјекови стапају у трен. Његова поезија је лирска обнова без краја. Она је ново сазнање времена и свијета волшебно изникло из пјесниковог живота и сопственог доживљаја гдје се допуњују сан и јава.

Грчка пјесникиња, критичарка и преводилац Клеопатра Либери пише да његово стваралаштво упућује на питања савршености и хармоничности, а Вјачеслав Купрјанов да *Радуловић гледа на свијет преко незаборавне културнеи сторије, спајајући муњевито својом поетском фантазијом различита историјска и преломна времена. Тако се рађа истинска дуга смисла.*

Остварење *Старац и Аргентина* у оквирима историје Црне Горе, али и пјесникове породичне историје, захтијева посебно читање и тумачење. Оно је кроки судбине свих црногорских и уопште балканских и европских исељеника, свих печалбара и оних који су ишли (и још увијек иду!) у обећане земље за бољим животом и остварењем снова, а иза којих није остало ништа до снови са којима су кренули и са којима се након свега, на радост љубитеља писане ријечи, поигравају пјесници. Потраге су данас свакојаке, а међу обећане земље и свјетове настанила се, чини се, и Поезија.

Такође, важно је споменути да је посљедњи стих насловне пјесме који гласи „сенилни старац и проклета Аргентина”, у књизи изабраних и нових пјесама *Кад бих плакао као виноград* објављен као „Сенилни старац и уклетата Аргентина”. Дакле, у овом издању аутор се враћа оригиналу, враћа љепшој верзији, враћа себи.

Старости нема, има само Аргентине. Има истинске Поезије. Има стихова који се памте. Оних одметнутих и златоустих, савремених и свевремених у којима куца срце човјечанства.

Уосталом, гдје год отворите ову књигу, коју год пјесму одаберете, који год стих узмете, нећете се покајати. И знајте само једно – игра је почела, игра је почела, игра је почела... И нема краја.

Лазар БУКУМИРОВИЋ

ОД БАЈКЕ ДО БАСНЕ

(Мирослав Алексић; „Бдење пингвина”, *Кораџи, Крагујевац, 2024*)

Досадашње поетске збирке Мирослава Алексића биле су у највећој мери одређене прецизним песничким језиком, бројним веристичким детаљима и изузетним интертекстуалним и интермедијалним потенцијалом које су песника сместиле у веома богату традицију песника културе. Довољно је погледати наслове његових претходних књига да би се оваква тврдња поткрепила. Од музичке инспирације *Аранског каприча* до експлицирања писца у *Кафкином матурском оделу*, Алексић се вешто кретао кроз вишевековно трајање културе и у савременом тренутку певао о њима и кроз њих. Међутим, најновијом збирком песник открива неистражене територије и улази у нову фазу певања. Сам наслов, још једном одлично одабран, фокус песничке инспирације премешта из сфере културолошког у сферу природног. Таква значајна промена теме певања доноси и бројне поетичке новости. Иако и збирка *Бдење пингвина* рачуна са великим бројем цитата и алузија, које у свом поговору Владимир Перић исцрпно набраја, њени највећи уметнички домети произилазе из непосредног контакта са светом, како са природом, тако и са човеком, не толико са његовим историјским деловањем, колико у сусретима и разговорима. И сама збирка својом композицијом потврђује овакво читање, те ћу у овом тексту покушати да укажем на она важна места која представљају крупне поетичке „корак”.

Први циклус, „Златна јабука и девет пауница” у знаку је бајковитог негирања сазнања и културе. Уводни стих укида могућност људског свезнања: „Нико не зна откуд ни како”, да би се бритком поентом не само емпиријско, већ и историјско знање релативизовало: „Јер, откад постоји, / човек прикупља и негује искуства, / узалуд”. И сама бајка која је послужила као подтекст је одлично изабрана. Насловом она не реферише на човека, већ на биљни и животињски свет. Тако се, попут пауница, и човек чаробно претвара у животиње: дивље магарце, петлове или кртице. Такав поступак на трагу је Попиног „Списка” уз битну разлику да Мирослав Алексић човека на крају враћа у фокус песме како би му понудио одређену мудрост

или спознају, колико год она горка била: „Зато што живот мора / у нечему да се проведе / по наизглед једноставним обрасцима” („Дивљи магарци”). Тако песме са насловима из домена зоологије функционишу у одређеном смислу као савремене басне. Насупрот антропоморфизованим ликовима типичним за овај жанр појављују се животиње у свом природном станишту, са својим навикама које тек подсећају на људске. Такође, уместо моралистичко-дидактичне поуке, песник на крају песме најчешће нуди песимистичан закључак. Тако животиње не постају људи, већ људи постају животиње: „и сад постојим / као мушица у непропадљивом ћилибару” („Мирис слеза”). Метаморфоза је реверзибилна и у песми „Медијана” која каталогски набраја споменике римске културе, „стижемо из Медијане у Теле Кулу / користећи простор и време / да се преобразимо / и на тренутак се зацаримо / у заблуди / да смо вечни”. Заблуда постаје један од лајтмотива збирке и надомешћује изгубљено знање. Тако, песма индикативног наслова, „Обмана”, доноси стих о свеприсутности лажи: „Знао сам да та девојчица лаже као сиенен”. Време сумње у истину и њену могућност последица је, како ће се и касније показати, нових технологија и суфицина информација. Сам избор канала CNN говори о друштву позног капитализма и о својеврсној трговини обманама. Свет природе изабран је као опозиција свету манипулација и он постаје имун на људско деловање: „Од Бога, земље и сунца / настала је ружа. / Бесмислен је покушај / да се то биће улепша. / Маказе, целофан, врпце, / веште руке цвећара” („Ружин сан”). На стилистичком плану уочава се и често коришћење асиндетона. Пуким набрајањем цвећаревог прибора или налазишта у Медијани песник само набраја мноштво неуспешних покушаја да се човек својим деловањем потврди у свету. Речи „узалуд” из уводне песме одговара и гномски исказ „Не може се лепоти / додати ништа”. Свет је, изводи се закључак, већ савршен пре човека и он га својим деловањем нужно мора покварити. Тако и Јунгов осмех у истоименој песми „тихо веје / на порушени свет”. Срећном завршетку типичном за бајку одговара завршетак циклуса који изневерава и жанр басне и приближава се откровењу: „Ко није чуо – чуће, / ко није кренуо – кренуће / на службу, / да служи” („Клепало”). Једина сфера културе која пружа утеху у Алексићевом поетском свету јесте сфера религије, схваћена у свом етимолошком, обједињујућем и колективном значењу.

Други циклус, „Девојке из Синтре”, већ насловом упућује на уметничко стварање, конкретно на Бајронову песму. Међутим, уводна песма, „Препознавање”, започиње негацију историје књижевности још од њеног митолошког корена – мита. Тако Одисеј „није ни желео / да га препознају”. Универзалност мита не само да је доведена у питање, него је јасно приказана као нетачна: „А он ће знати / да ни њега ни Итаке / после повратка, / нема”. Не изненађује што је у свом пародијском подухвату песник посегао и за Дон Кихотом. Сам чин певања је, дакле, доведен у питање. Парадоксално би било певати о томе како је време певања прошло. Но, Алексић није контрадикторан, већ нуди другачији одговор на своје питање. Песма „Атлантис”, једна од најбољих у збирци, пример је промишљања самог чина певања.

У разговору са пријатељем, песник чује: „Видим, песниче, а ти баш не можеш без поезије”. На том месту песма би се могла завршити, а смисао певања би се одредио као испуњење насушне песникове потребе за стварањем. Међутим, такав одговор Мирославу Алексићу није довољан. Додајући два стиха, „Како је само знао / И како је то лепо умео да каже тај мој пријатељ”, песма на свом најефектнијем месту, на самом крају, помера тежиште са песника на његовог пријатеља. Тако се и смисао поезије премешта са песника на заједницу. Поезија би, у том случају, била окренута ка читаоцу, а не ка аутору, што и потврђују претходни стихови. Тако се далека Америка у песничкој визији јавља као место на ком „(док напољу у ноћи, због покварених стартера, / нервозно трепћу пурпурне неонске рекламе) / пише песме Чарлс Симић”. Поезија се јавља као антитеза технологији и шареним светлима датим у парентези, али она сама није способна да их победи. У томе лежи и смисао Одисејеве жеље за непрепознавањем. Његов живот је из његове перспективе недовољан. Међутим, он је довољан лирском гласу који препознаје себе у њему. Тако схваћено, само стварање песнику не нуди ништа, осим испуњења насушне потребе за писањем. Утешно је ипак то што се у његовим стиховима може препознати неко други. Поента песме „Препознавање” се дакле, на трагу Миљковићеве поетике, може парафразирати у „А песник ће знати / да ни њега ни песме / после писања, нема”. Таква спознаја која је централна за разумевање збирке *Бдење пингвина* заиста јесте страшна. Писати упркос њој постаје чин жртвовања. Песник ништа себи не може понудити и зато се племенито окреће ка другима. Последњи стихови песме „Песник” одјекују код читаоца и евентуалног слушаоца и њему су и упућени: „па ти види, / драги мој”.

Последњи циклус, „Бдење пингвина”, наставља процес окретања ка природи. У њему посебно треба издвојити песму „Алепо” у којој се могу препознати сви већ приказани поступци којима је песник овладао и који суптилно сведоче о његовом мајсторству. Почетак је библијски интониран и служи да донесе јеванђељску поуку о овоземаљском животу: „Заиста, заиста вам кажем: / могу се у логору смрти / зидне новине правити”. Обмане и лажи се шире и у овој песми, чак и ћутањем: „Може се истовремено / ћутати и лагати”. Но, посебно је занимљив стих „Алепо се руши *in continuo*” који би могао да послужи као мото читаве збирке. Древни град који се непрестано руши јесте упечатљив симбол Алексићеве збирке. Наиме, „непрестано рушење” наизглед делује као оксиморон. Рушење би морало бити коначно има ли се у виду да је непрестано. Но, самим тим што оно и даље траје сведочи и о непрестаном грађењу: „Његове сводове / као атласи / држе умирући људи”. Град и људи на издисају, цивилизација пред својим крајем општа су места модерне књижевности. Но, управо одабиром древног града и библијског дискурса, Алексић жели да покаже да је осипање вечно, те стога није ни чудо што се у песми „Девојке из Синтре” позива баш на Андрића. Датирање песме „Алепо” на фебруар 2023. изванредан је поступак паралелног приказивања универзалног и савременог рушења. Такође, вредно је уочити и то да песник не користи реч „непрестано”, већ латинско „*in*

continuo”. Тако он доказује и језичко трајање и памћење у које сумња, управо због тога што је и његово изневеравање непрекидан процес. Функционализовањем латинског, уједно и мртвог језика, јер нема живе говорнике, и језика културе који служи да олакша комуникацију међу људима свих крајева света, низом привидних парадокса Алексић једним стихом постиже изванредну ефектност. Крај, још једном апокалиптично интониран, додатно потцртава смисао стиха, који лако може проћи неопажено, придружујући већ дефинисаном семантичком пољу и људско тело: „ко ће од нас моћи да затвори уши / и чиме, / ако су наше руке, / које нису ником пружене, / биле обична лаж”. Тело, језик и цивилизација уопште само су обмане ако не служе човеку. Живот, који је већ сам по себи илузија, постаје тек садржај на екранима: „и изгорео на нашим мониторима”; „Цензори су осенчили / усправно пламтеће тело војника на снимку” („Инцидент”). Чак и смрт је, примећује испрено песник, постала спектакл. Она се дешава на снимку, „на / правоугаоном екрану” („Ханан”). Истина у свету медијског бомбардовања постоји само на екрану: „Једва је у тоалетном орману / пронашао сопствени телевизор / и укључио га да некако сазна / како је до ове забуне дошло” („Прст на чело”).

Изузетно песимистичне слике последње две песме релативизују, враћајући се форми басне. Прва од њих, „Сврака”, може се компаративно читати са Лалићевим „Гаврановим монологом”. Но, она на нивоу збирке функционише као поновни повратак природи, као поновно упознавање са светом ван екрана. Окретање ка ониричком и ка демонизованом јавља се као алтернатива блиставим идејама модернизма које су и довеле до претходно опеване ситуације. Повратак природи у збирци *Бдење пингвина* није романтичарски интониран. Штавише, он је у изузетно антиромантичарском кључу. За разлику од песника који у природи тражи осаму, лирски субјекат Мирослава Алексића у природи тражи саговорника: „Већ неко време се упознајемо / у мом дворишту. / Погађамо ко о чему размишља. / Све ми је ближа / и дража”. Јасно је да се такав човек не поставља супериорно изнад природе, већ да по први пут жели да с њом разговара, да од ње научи и да она од њега нешто научи. Свакако, акценат није на знању, већ на потреби за блискошћу. Последња, насловна песма, служи као велико финале збирке, као њено наравоученије. Посматрајући живот царских пингвина, песник шири метафору из назива врсте. Птице се организују у безбројну војску која бди над јајима. Таква „царска војска” дозива већ више пута наслућену апокалипсу којом се збирка и завршава. Њихово организовање пример је идеалне заједнице коју Алексић кроз читаву збирку покушава да пронађе. Последње песникове речи нису више лична потреба за поезијом коју је овом књигом савладао. Оне су тек жеља да макар на тренутак, пошто свакако ништа не остаје, у свом времену људи буду усмерени једни на друге: „Каква би то победа човечности била / када би људи / с таквим достојанством, / у тихом сабрању, / под отвореним небесима, / дочекали крај времена”. Херојски чин превазилажења себе у корист заједнице који је песник спознао, прихватио и збирком *Бдење пингвина* доследно спровео његова је последња поука саговорницима без којих стварања нема. На неки начин, такав крај је и вера у могућност бајковитог хепиенда.

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло

ПОДУПИРАЧ НЕБА

*(Бранко Стевановић: „Упркос годинама / Вопреки годам, песме”,
Смедеревска песничка јесен, 2023)*

Бранко Стевановић је ходајућа библиотека за децу и одрасле. Тако сам га једне године представио младим песницима на Фестивалу поезије младих, са циљем да његово знање подстакне младе песнике да следе овај пут, а не онај којим се често иде. Као што сам, после сваког разговора са Бранком, мудрији него пре. Уз његове књиге за децу и младе, многе генерације сазнавале су како се чита, машта и размишља. Одрастао је до детета, и често се сетимо оне Ршумове: „Одрасли нису дорасли деци”.

С друге стране, када одраслима нешто жели да поручи, онда се пред нама нају стихови сабрани у књигу „Упркос годинама / Вопреки годам”, двојезичној, коју су на руски превели Ана Смутнаја и Андреј Базилевски.

„Прво је била тама. / Није постојао страх, / јер није било ничега да се плаши / и ничега да буде страшно”, каже Стевановић у првој песми из књиге „Упркос годинама” која отвара широко поље размишљања. Након Великог праска имамо прве знакове живота поред пута, ако је то био први пут, без странпутица, које ћемо касније драговољно или силовољно да истражујемо, тражећи себе и друге, ствари и облике, догађаје и знања. Као Банту који су, пршкајући у песку Намиба и Трансвала, вековима налазили сјајно камење, са којим често нису знали шта да раде, док бели човек није схватио да су то дијаманти и ускликнуо гласом Сесила Родса: „Африка за беле”. Наведени стихови, са друге стране, представљају човека пре рођења. У тамном, топлом простору мајке, чија осећања, храну, снове и кретње бележи пре доласка на свет.

Бранко Стевановић је дао одговоре на велика питања кроз филозофско – лирске минијатуре, иако на први поглед делује да гледамо схему логичког силогизма, до краја неће бити тако. Нешто од нелогичног квари наше беспрекорне слике и прилике у које смо уверени. Није ни тако. Више је како је песма хтела, куда је она повукла и сидро и уже, те у неким песмама изненади и песника. На тај начин

песме су увек свеже и читаоцу дају могућност да и сам промисли колико других завршетака могу да имају ове песме: „Рођени за велика дела”, „Мали пластични човек”, „Паука се не бојим” или „Вечити летач”. Управо, филозофско у песмама Бранка Стевановића, истинска су радост за поезију. Апропо, већ је постало монотono да сведочимо песнике који за своје стихове тврде да су филозофски, желећи тиме да кажу да су мудрији од других, а склони су и критичара да коригују. Лиричност, тактилност и одсјаји душе чине калем Бранкових стихова, као клауд или сигнал у данашњем свету, или калај у некадашњем, без кога није могао да ради телевизор.

Сартр каже: „Речи нису више средство за комуникацију, већ магично оруђе које дозвољава песнику да га користи и као ствари и као значење. Када је значење речи ослабљено почиње да се огледа физички аспект речи. Тако схваћене речи представљају значење, али га не изражавају. Примарни задатак песника није да се изражава, већ да из себе роди нови круг збивања. У песми су страсти уметника апсорбоване, изгубљене у имагинарном делу његовог рада”.

Човек је радно, делатно биће, а перспектива планете којом „управља толико мало памети”, може да нам сручи оно доба које Стевановић описује стиховима: „Срећом, од старих нам/ правила игре остала:/ свако своју ватру чува,/ коску глаба,/ пећину осликава” у песми „Правила игре”, да би већ у следећој песми „Против новца”, записао: „... Против шареног папира/ којим је/ и моја кожа плаћена”.

Кочоперне поете које разглабају којешта о меланхолији, и тиме своју сујетицу хране, са израженом жељом да буду потребни поезији, иако поезија мисли супротно, да парафразирам песму „Песничке душе”, има и другу страну новчића, где песник записује: „...Упирем поглед у њих/ као у ноћ,/ помишљајући на/ питоме песничке душе,/ које кроз живот/ пролазе полако/ као кроз минско поље/ и замичу у смрт/ као у децју собу”. На ове стихове наслања се песма „Међутим”, антологијске вредности, из које издвајамо стихове: „...Ни отров што се у Сократу/ преко усне прелио,/ ни зрно које је Лорку промашило,/ ни месец што као нож/ пада на моје раме,/ ни тама што попут крви/ цури низ моје прсте,/ није Поезија, није”.

У средишту поезије Бранка Стевановића је човек, од оног који ће ускоро да угледа светлост, до смрти. Између су мотиви и витражи пред којима оне крупне ствари, о којима се толико говори и пева, остају по страни, преке и задихане, спремне да их и овај песник стави у толико жељени контекст, али, то се неће догодити. Данашњим речником, Стевановић не инвестира у преинвестирано. Песников глас долази са других обала, промишљајући ствари, праксу, догађаје и будућност изванредним сликама, наоко кратким, али у њима титрају атоми који чекају свој прасак.

У песми, по којој је названа ова књига, „Упркос годинама” приметимо: „...Из дана у дан / мајка постаје мања. / Уморно се већ / опирем утиску / да сам је измислио”. Антологијска је песма „Употреба детета”. Слагање слика подсећа на словослагање у штампарији, породични фото-албум, одрастање родитеља и деце кроз лавиринте и дијагонале: „...због које је све / тако како и јесте и није”.

Као и свака истинска поезија, а то је она поезија која у себи, у своме звуку и постојању, сублимише и синтетизује говор света, природе, искуства, јединства и мноштва, славне историје, анонимне свакодневице и слутње оностраности, бојећи га јединственим тоном који нам је познат, јер допире из дубина заједничке нам језичке меморије, тако и поезија Бранка Стевановића, у првом, другом и сваком наредном читању одаје утисак заслуженог мира и склада, или другачије речено, утисак неке суморне ведрине и тешке лакоће. И не само то, ова књига необично лако показује од чега је саздано постојање човека и ствари: „...Да нема бучне пијаце / препуне умотворина, / да није пространог игралишта / по ком средовечност погибелно / за младошћу јурца, / не би се рекло да је / о периферији реч”.

Уместо краја, вратићемо се на почетак књиге, где ослоњена на корице бди кратка песма: „Идем тако својим путем / и осећам се кривим / због многих ствари / које никада/ нисам урадио”.

Милица МИЛЕНКОВИЋ

ПОЕЗИЈА, ИСТОРИЈА И ЛИТЕРАРНА ТРАДИЦИЈА
(Анђелко Анушић, „Платно”, НБ „Данило Киш”, Врбас, 2024)

Анђелко Анушић (1953, Нови Сад), песник, прозни писац, есејиста, антологичар, књижевни критичар и публициста, објавио је осамнаест песничких књига, осам збирки приповедака, шест романа, монодраму, књигу есеја и аутобиографске прозе. Овенчан је великим бројем награда за књижевност. У низу наслова његових збирки од 1980. до 2022. (*Човјек пева на радном мјесту, Предикатно стање, Међупад, Зимзелен и олово, Некрштени дани, Штап од писмена, Крст од леда, Литургија за поражене, Мислиш у злату, чиниш у сребру, Сребро и тамјан, Ова чаша, Пахуља, Слава и поруга, Чудилица, Епитаф за незнане, Жив си, кажеш, Зимно место и Боли, боли ме јако*), деветнаеста збирка песама *Платно* представља нови наслов, али не и нови поетички или тематски оквир о којем пева сем у контексту историјског савременог тренутка који је честа предиспозиција за његове књиге. У том смислу најзначајнији циклус ове књиге који је скренуо пажњу критике јесте *Човек пева у време примирја* и он, уз остале песме, изражава ставове и идеје аутора по којима је његово дело већ препознатљиво у романескном опусу.

Збирка песама *Платно* има херметично структурално решење, уводну песму или „Усходну” („Ждралови”) и „Исходну” песму („Први праг”), а између њих циклусе: „Покајање”, „Српски трговац” и „Човек пева у време примирја”. Песме подељене по циклусима имају тематске оквири или формална решења у стиху која их држе на окупу. Између циклуса готово да нема великих разлика у темама, оне се настављају и допуњују, чинећи од страница књиге платно које кад-кад налачи на слику *Сеоба Срба* Паје Јовановића, некада на *Гернику* Пабла Пикаса, са финим реалистичким линијама или пак изломљеним геометријским кубизмом, али врло јасним антиратним и патриотским порукама.

Рецензенти књиге Живорад Недељковић и Саша Радојчић, истакли су да ово платно доноси и песничке портрете Петра Пајића, Милана Ракића, Ђуре Јакшића, Јована Дучића, Милутина Бојића, Десанке Максимовић, Бранка Ћопића, Душана Васиљева, Диса... Недељковић у тексту „Посебно, сасвим посебно платно” говорећи о

мотиву платна и наслову збирке запажа неколико битних момената:

1. „Пред читаоцима нових песама Анђелка Анушића као да се одвија пројекција документарно-играног филма на платну замашних димензија у сали где су и акустика и сви други важни параметри по мери захтевног гледаоца, то јест читаоца. Смењују се кадрови из историје народа коме песник припада, низ је документарних детаља и о збивањима и о личностима што твориле су збиљу, а савремено доба пропуштено је кроз филтере богате песникове уобразиље и ерудиције.” 2. „Платно може бити и сликарско, нека од највећих дела ликовне уметности насликана су на посебно припремљеном, пажљиво затегнутом платну... Кад је о *сликарском платну* ове књиге реч, ради се о платну и дугачком, и високом, налик сликама што красе поједина управна здања; на њима су по правилу приказане знамените битке, победе над завојевачем што кренуо је и на територију и на веру.” 3. „завој, болнички чаршав, шатор” и 4. платно-ограда: „И једно платно штити, а камоли ограда од језичког блага да би чувала то благо унутар изабраног круга.”¹

Саша Радојчић истиче идејну димензију књиге у први план у поговору под насловом „Поезија као критика и полемика” те њену критичко-полемичку интонацију:

„...критичка и полемичка природа њиховог говора заправо подразумева постојање одређеног вредносног склопа, можда не баш свеобухватног и у сваком детаљу повезаног, јер то и не треба да се догоди у књижевном тексту – но свакако склопа живих и делатних вредности. Оних вредности које не припадају књижевно-естетском пољу, него су засноване изван њега, у сферама етике и политике, у практичном животу. (...) Трагични догађаји новије српске историје, пре свега они из деведесетих година прошлог века, повод су песниковог говора. Он при томе настоји да те догађаје, колико год је то могуће, осмисли повезујући их са аисторијском сфером митског збивања.”¹

Радојчић одлично запажа и да *палимпсест* који је исписан у овој књизи, на основу књижевних текстова тј. постојећих песама, доводи до јасне оцене Анушићевог „доприноса скупу представа већ снажно утемељеним у српској књижевности и културној традицији”, јер читалац познаје основу и лако може да препозна измене у тексту као везе са савременим историјским тренутком, иако се ради о песмама испеваним у Првом или Другом светском рату.

Митска димензија ждралова којом је отворена песничка збирка *Платно* иницира симболику птице мира, лепоте, слободе али и сеоба, као и симболику завичаја, лутања, повратка: „Моли се Хомеру да усред овог кала/ на Итаку врати и твога ждрала.” („Ждралови”) Овим стиховима Анушић уводи читаоца у једну дугу одисеју српског народа и подсећа на честу појаву летописца, хроничара, епско-историјског наратора у својим делима који кроз песничку призму

¹Саша Радојчић, „Поезија као критика и полемика” у: *Платно*, А. Анушић, НБ „Данило Киш, Врбас, 2024.

бележи историјске догађаје и перципира их кроз емоцију оних који страдају указујући на то колико је судбина малог човека, попут Одисеја и његове породице, универзална и да су на таквим темама испричане све велике приче овог света.

У првом циклусу збирке „Покајање” насловна песма „Платно” у сажетим строфама пролази кроз историју народа који се изборио са сталним непријатељима и завојевачима, дајући слику савременог света у којем је питање да ли постоји нешто епско јер:

„Само под својом раном
Нит’ скапасмо,
А нит’ спаса нађосмо:

Ми ткамо платно
Боланом Дојчину

(Од *свога*
Ни смрт нема лека)”

Последња два стиха у корелацији су са песмом „Газиместан”:

„Превише је муке можда сваком дану,
али треба бити вичан и мегдану!

Ко се није пењо на свој Газиместан –
и век ће му остати неслан!”

У овом циклусу који носи назив по једној од највећих врлина, а то је „покајање”, које долази након греха или лоших мисли, религијски мотиви као што су со, кvas, љубав (апостол Павле), јабука, употпуњују библијску слику света у којој се све понавља, понајпре сукоб људи, прелазак са народног на индивидуално, обећање неког новог света и напуштање епске традиције. Отуда и ридање, плач и сузе које овде срећемо са референцом на народну пословицу: „Ко за свијетом плаче, без очију остаје.” изгледају овако: „Па што се сада чудиш у боли која те снађе/ што суза твоја родитеља не нађе.”

Наредни циклус „Српски трговац” прелази са општег платна на основну боју која сада врло јасно може да прикаже како је нестало јунаштво које је дубоко укорено у нашу традицију са питањем: „Песника зар би било/ *оскудног* времена да нема?” Основна боја је *оскудно*, јер поворка доба је вековима на истом путу, а:

„Да мањка *оскудног* времена,
да не веје песников дах,
обиља да је на кило –
тама би прождрла и прах,
и вечно блато би било.”

На основу ових стихова закључујемо да је став аутора да песници оскудном времену дају димензију значења, да ипак пролазност и таштина нису све на овом свету, и да покушавају, или тачније да им је задатак да дају смисао свету те буду лучоноше. Веома личномо можемо означити песму „Крива вода” (песник Анђелко Анушић рођен је у Градини на Сувој Међи у БиХ) са завршним дистихом: „А ти си доследан, и кроз риму/ посвећујеш и исправљаш своју Дрину!”

У овом циклусу песама, аутор се враћа у 1995. годину: „Чиста метафизика: на цести *трактор*, за воланом погурен *реметилачки фактор*.”, али и у 24. март 1999. Символичким сликама Анушић опева страдања и њихова значења као што то чини у многим својим претходним књигама. Кроз овај циклус лирско ја се обраћа Јовану Рашковићу, Небојши Деветаку, Бранку Топићу, Душку Трифуновићу. У песми „Песник и тиранин” пева: „Док ти стихом о туђим а мање о својим гресима/ тирани се дотле хвале успесима.” Објективизација ауторског начина виђења света јавља се тек као пропламсај, лирско ја исправља и своју Дрину, али и мало говори о својим гресима. Овај поступак у складу је са религијским приступом свету где индивидуа треба да се бави својом душом и да преиспитује своје грехе, а не туђе. Али са друге стране односи се и на однос оних који чине грех према другима, а никада о њему не размишљају и представљају га као свој успех.

Трећи циклус збирке „Човек пева у време примирја” смештен је у 21. век и на необичан начин, уз пастиш стихове постојећих песама из наше литерарне традиције, опева однос данашњег света према историји. Посебно је интересантна песма „Десанка Максимовић у крагујевачкој гимназији 21. октобра 2021” (на основу „Крваве бајке” Десанке Максимовић) у којој се савремени ученици појављују као слика данашњег света, уз језичке иновације (дигитално, таргетован), како би се приказао проток времена од страдања крагујевачких ђака у „шумаричком Јерусалиму” до данашњих дана:

„Редови јунака младих
стали су на свој Газиместан
и са недовршеног часа историје
у царство оно мирно пошли
да казују *научену пјесан*.

И придружила се чета *Крагујевачких младенаца*
вршњацима из Градишке и Јасеновца.”

Газиместан има посебно место у овој збирци. Он је пандам Голготи, и појављује се на неколиким местима у књизи иницирајући ону библијску „ви сте со земљи”, јер ако су се крагујевачки ђаци попели на свој Газиместан онда су они со земљи („Ко се није пењо на свој Газиместан -/ и век ће му остати неслан”). У песми „Човек пева у време примирја” („Човек пева после рата” Душан Васиљев) ишчитавамо:

„И ја сад не тражим одштету, ал’ нећу прећутати кривца;
ох, дајте ми мало предаха, бритке мисли студене глечери,
макар на крају да сазнам да ли је јутро паметније од вечери!”

Лирско ја у сталном је грчу питања и полемике, оно покушава да заподене разговор како би у свести која приступа дискурсу пробудило преиспитивање и редефинисање историје ради очувања корена, отаџбине и народа. Или тачније појединца који би само да „мравиња Божјом творевином,/ својом страном, а светом горевином.”

„Виртуелци” који „опсенише наше дане” (стихови на Дисову песму), помутили су разум и створили худу стварност, али лирско ја опомиње да се од Књиге и од Суда не може побећи. На крају књиге песник подсећа да је Србија „први праг” у историји Балкана. Подсећа на славну историју, *Царство Словена*, језик и писмо, гусле, Лепенски вир, али и на јунаштво, а самим тим на корене и традицију. Народ који има све то, требало би да има и будућност. Зато поезија која подсећа на страдања и индивидуалне одговорности, има своје место у нашој књижевности од првих нама познатих ратова, до савременог доба.

Неке од песама збирке *Платно* исписане су дистихом и римом, друге настале у маниру познатих песника, подражавају њихов стих. Иако се баве тешким темама, које није лако опевати а не пасти у патетику или понављање, ове песме су естетски обликоване што доприноси њиховој универзалној димензији. Поруче са прве стране књиге Андреја Белог, Сибе Миличића и Јохана Георга Хамана, да је сва мистерија у нама, да нас Голгота свуда чека и да васкрсења нема „док ми сами не распнемо у себи човјека” те да је „Језик ковчег завета и престо за ношење Светог Духа”, али и да ће онај ко плаче за светом, остати без очију, иако стоје као контраст ономе што је овде опевано као колективно, позивају, идејно уметнуте у песме, на објективно читање, подсећајући да сваки човек има свој унутрашњи свет, а да је песнички свет литерарно, традицијски, интуитивно и митски богатији, али да тиме не намеће своју мисао било коме, већ напротив, нуди је као једну могућу слику стварности, али и историје коју свако време сагледава на свој начин. Ова слика налази се на платну савременог света чијем освајачком походу доприноси и домаће племе које „сном мртвијем спава”. Може ли се пробудити то племе, и излечити јунаштво народа, васкрснути Болани Дојчин, те долетети нови ждралови, питања су која ова збирка поставља. На читаоцима је да у контексту тема којима се бави, и сами дају одговоре на њих.

Светлана ГРАДИНАЦ

ПОЕЗИЈА КАО ОПОМЕНА И НЕМИРЕЊЕ

(Жељка Аврић: „Изван, изнутра”, 4СЕ, Београд, 2024)

У новој збирци песама „Изван, изнутра” Жељка Аврић држи се јединственогтематског оквира. У време када су се светска ратишта разбуктала, у амбијенту постковида, и када смо таоци и сведоци сталне агресивности различитих корена, није чудно што су Жељку Аврић запосели мрачни мотиви смрти, безнађа, трулежи, нестајања и бесмисла. Њено интересовање у овој збирци обухвата социјалну и антиратну поезију чији је најчешћи мотив смрт са искрама немирења и демистификовања и чежњом за амбијентима мирног и сврсисходнијег живљења. Јунаци Жељкиних песама су људи са маргине, остављени, заборављени, непримећени, невидљиви... У својој уводној песми „Како постати јунак приче“, програмској по садржају, она дефинише да су њени „јунаци”

„Уснули вечно Будни / обележени / пре времена и за време / скрпљени и по шаву / преобучени / са теретом тежим од савести.”

Њиховим животима, судбинама, патњама и страховима Жељка се бави упорно, опсесивно, доследно, без предаха, са намером да својим лирским рефлектором осветли њихове мукотрпне животе у околностима када их, једном годишње / лепо обуку и окупе под заставом / уз скромно послужење и лажна обећања”. Жељка тако исказује своју моралну храброст и сврстава се у ангажоване песнике који својим пером указују на бројне друштвене неправде обезљуђеног времена и века у којем живимо. Препознатљив је стални мотив наше књижевности „све ће то народ позлатити” – судбина инвалида који су у рат отишли с песмом, а вратили се неми и „угашених зеница / на једној ноzi са лончићем за ситниш / у којем бешћутно звечи / очајање”. Испред њених јунака су мостови, иза њих провалије, време које неумитно нестаје, бездно које их призива и дочекује, њихова постеља је клупа у парку покривена дневним новинама, њихови погледи уперени су само у празно, њихове несанице су бесплодне, њихова надања се топе и нестају као санте леда на сунцу.

Модеран је и експресиван песникањин језик којим описује „Село којег нема”, у којем има „више кућа него душа и више врата

него посетилаца”. Опомињуће су слике напуштеног села „са старцима сличним пањевима из којих никад ништа пролистати неће”. То село је безгласно и немо, у њему се не чују ни пси, ни мукање крава, ни дозивање живине. У њему се „тиће” само умрлице, „капије цвиле рђом”, љуљашке су празне, у то село долазе само они који залутају или „по нужди док не обгори свећа, а одлазе журно и без освртања”. Таквих села која спавају сном из кога се пробудити неће, има најалост све више, а песникиња опомиње: „прођимо брзо затворених очију / непристојно је зурити у мртваца”. Ту је мотив беле куге и страха од празне колевке антологијски обрађен. Тај актуелни мотив се јавља још у понеким стиховима „... онда је мајка остала без посла / школа у којој је радила / без деце / или одлазе или се не рађају” („Шта понети када одлазиш од куће”).

У песми „Играње жмурке, Желјка је дала одговор зашто је овој збирци песама дала загонетан назив „Изван, унутра,; „Оном што волимо не дамо да изађе / све што нас плаши одавно је напољу”.

Њена поезија има сопствену естетику која осуђује угроженост, отуђеност, насиље, рат, ропски однос, непостојање емпатије за све оне који трпе последице разарања и ратова и жртве су суровог раслојања друштва. Њено око уме да препозна тананост бића и крхкост детета – незаштићене девојчице која је осуђена да од локалних губитника на своја нејака плећа прими и подсмех и псовку. То нежно биће попут залуталог птића бачено је на позорницу бесмисла, а контраст између ње, њених очекивања и жеља и оног што јој се дешава, опомињу је. Желјка Аврић омеђила је свој стваралачки простор метафорама нестајања и незнања, погнутим главама, очима без светлости, празним наручјима, бекством од живота, пустим селима, осујећеностима, смрћу... Велика емпатична и искуствена енергија уложена је у песму „Неверица“ у којој се и ауторка и читалац суочавају са дубином туге коју изазива одлазак некога кога смо волели, а био је „радости сличан“, „посве обичан а безграничан“, ко нам је био „по срцу род из светлорја“, иза којег остају само „дани у кајању и недостајању“. Осећање страха обојено је сивилом и неразумевањем. Његове халуцинантне визије претњи од могућих падова, од обезглављености и латентне близине смрти моћно су представљене у песми „То се дешава само једном”. Лирски субјекат је Слободан, човек који се прво представио својом кратком биографијом, а потом је образложио зашто је приморан да ради све послове, јер је отац троје деце и јер се „од нечега мора живети”. Зато ради и на грађевинској скели посао који је опасан по живот, са шлемом или без њега, иако се боји висине. У првом лицу једине он изриче свој суд о свакодневној угрожености сопственог живота која је резултат и последица елементарне борбе за опстанак породице. Његов страх од неконтролисаног покрета, од претеће атмосфере и сталне напетости чини од њега потенцијалну, а потом и стварану жртву. Песникиња се вешто поиграва његовим именом Слободан са само привидном могућношћу да као човек може да буде слободан. Његово име и начин на који он живи су у потпуној колизији.

„...горе / затварам очи да не видим / доле / расцветану булку потиљка / изломљену стабљику леђа / држим се за кончић дрхтај за клечање колена / нада мном се љуља извесност / пода мном коначност / јер то се дешава само једном слубљен уз тело туђинца / постајем слободан пад / убрзање честица / ни Слободан ни син ни муж ни отац / више јавиће пао са скеле / писаће несрећан случај.”

Страх је свеprisутан и стално генерисан, те није чудо што се уселио у осетљиве психе људи који су хиперсензитивни или су им се десили неки страшни и неизбежни ломови. Они у црно-белом свету припадају само црним нијансама. Њихове биографије су сличне или истоветне, они имају „осећања, али то никог не занима”, они станују у неким туђим кућама које нису дом, у којима их нико не чека и у којима се „хлеб једе удробљен у ћутање”, то су путници који хватају воз чије су станице, ма на коју страну кренули, „немање, несрећа, безнађе”...

Мотив насиља над женом такође припада поетском кругу Жељке Аврић. У песми „Отвори нећу ти ништа” она анализира овај мотив који женско дете често понесе као модел из родитељске куће: „тако те мама варала / са друге стране врата / ...да ти покаже свога бога да запамтиш кад си се родила / да наплати / жртву / промашај / горчину // сада те тако чека / он / са страшћу упорно псећи / скупљених очију / стиснутих песница / да ти покаже звезде / да те научи понашању / и он има свог бога / интерес / жртву...” Овим мотивом Жељка се бавила и у песми „Принцеца има само у бајкама” у којој је контраст између очекивања и сна једне сиромашне девојке „са срцем уплашене зверчице” и сурове стварности, у којој ће јој звери са људским лицем уништити снове, тако јак и очигледан да је отрежњење неизбежно и језиво. „Пркосни сонет“ је крик очаја оних које је живот повредио и који су свесни да је смрт неминовност, а поента су последњи стихови: „Новчић кад бацим – ни писмо ни глава... / јер ти ме чекаш... Грбава, губава”. Дакле, излаза нема, јер „од живог бића тек једна флека / остаје на савести човека”.

Желим да поменем и песму „Коњска судбина” у којој је ракићевски мотив долапа изванредно илустрован судбином коња који је и лирски субјекат, који у антитезама говори о свом животу, свестан неумитности и пролазности, сећајући се своје снаге, младости, разиграности, брзине и да су га некад Пегаз звали... И који жели да бар достајанствено сконча: „Иако једва стојим, још бих да се одупрем. / Јесам живео коњски, али бих људски да мрем”.

Песникиња и кад пише о љубави, удаљена је од ружичастог улепшаног света. Зато је тим песмама дала назив „(Не)љубавне”. Те њене нељубавне песме су, како сама каже, и „антиљубавне, али само наизглед”. Таква је и прва песма из тог циклуса „У косу бих јој као у шапат”, сва у контрастима и оксиморонима. Њена јунакиња је безимена, она је и кучка и ждребица, али и неодољиво чудо, она привлачи мушкарце распусним зовом дивљине, она мирише на неутажену страст, на планинско биље у недрима, „њој се долази мраком по туђем трагу”, она је, иако свачија, њихова вучја краљица, „та се бога не боји”, а после ње остају само уздаси: „О, лепа жено, најлепша смрти моја!”

О мотивима лоше изабраног партнера или забрањене љубави која нема права на заједничку будућност, реч је у песми „Зато бежим колико ме ноге носе”. Задивљујућа је аналитичност којом Жељка скенира однос некомпатибилних љубавних партнера: „Такви милују дане пожелиш више / такви те испусте пре него те подигну / терају да одеш када ти се остаје / такви се хране твојом слабашћу / расту од твог јада а њихов их изједа // од њих се добија / несаница тикови лоше варење / дан се одужи у очекивање / ноћ у зашто / зашто / зашто // зато / бежим док ме ноге носе”. Тај разарајући однос поентиран је насловом који је поновљен и у последњем стиху. Жељка Аврић има сталну потребу да се посредством унутрашњег дијалога сучељава са одговорима на питања шта љубав јесте и шта није. А љубав није оно што се продаје и купује и није „ућеш платиш изаћеш теби лепо мени паре”. Овакви призори или само фрагменти стварају се пред њеним очима са присебношћу и без дилема шта љубав никако није.

Песме овог циклуса нису апологија бесмислу ни агресивности, оне су много више жеља да тога не буде, да се наш мали живот проживи на смисленији, љубавнији, ведрији и садржајнији начин. Такву поруку нуди песма „Мисао о њему је јутарња светлост”. Ова песма је похвала свему ономе што љубав подстиче и чини. У њој љубав има снагу дејства и вредност непосредности, ту се јутарња светлост као благослов разлива по свему – погледима, покретима и радости коју изазива:

„...кад бих могла описати / како га гледам / како очекујем / како ме посматра / како прилази / била бих песникиња / и писала стихове о неслућеној радости / која се зове љубав // овако / сваки пут кад преспава у мом срцу / и када га у њему затекнем јутром / осећам / да сам једноставно / срећна жена.”

У завршном циклусу „Помрачења, Свици” већ је у наслову оксиморонски наговештено да ће из помрачења засветлети свици. Да ће из страшних сонета посвећених костима, целату, кишном човеку, ближњима – мрачним и у црну земљу понирјућим посрнућима, заискрити свици послати из предачке прошлости, од књижевне браће по перу. Веома експресивна је песма ”Кочић Петар, кћери својој“. Родољубива, заветничка посланица мученог Петра Кочића јединој наследници својој којом се заклинје да ће се бранити најјачим оружјем – златоустим молитвама и дрхтавим манастирским звонима, да се никако, ни мртав, неће маћи с кућног прага, да су нас све невоље, мећаве и пожари увек и само ојачавали и, ако нас остане тек само да станемо под шљиву, од њеног грања направићемо „колијевку да у њој нада опстане”. И језик свој и писмо наше сачуваћемо „Јер, без Језика, / кћери, / у својој Вјери / нећемо постојати”. Сугестивност израза песникиња је постигла специфичном ијекавицом којом је Кочић писао и неуобичајеном, брижљиво бираном лексиком, са отклоном туђица из било ког језика, исповедним тоном исказаним у првом лицу једнине и низањем градиције у којој је врхунац одбрана националног идентитета. Чини се да је тако и сама ауторка, у завичајном и језичком смислу, постала једна од Кочићевих кћери.

Завршна песма „Фјодор” посвећена је Достојевском. Песникиња се нашла на истом стваралачком путу делећи с њим емпатију и љубав за „бездомне, бедне, коцкаре и жутокљунце, оне што болују од себе”, за жртве, за безверне, оне у мраку што не подносе сунце, за све скрхане и смлаћене који пате. Тај замишљени дијалог са Фјодором и поистовећивање с њим, дељење истог фиктивног времена и простора, вредности и препознавања спада у категорију побратимства и блискости, потврде да још има оних који су занесени, заплакани и потресени пред бесмислом и овог века. „Има у томе чудне лепоте”, закључује песникиња и додаје: „Љубим. Све бесмртно. Вечно. / Верујући у Богочовека”.

Тако Жељка Аврић од опомена и претњи, преко сатирања и људолома, од почетног циклуса „Ходачи, Сенке” преко циклуса „Смрти, Посмрће” и „(Не)љубавне” до „Помрачења, Свици” остаје доследна својим симболима и метафорама живота који се постепено али неминовно окончавају. Њени опомињући мотиви израћају из површине у простор нашег живљења стварајући своје фундаменталне ефекте које она успешно оживљава својим песничким моћима. Тематски оквир се не мења, фасцинација декомпоновањем људскости, нестајањем самилости за убоге и стално потребите, заокупљају песникињу од првог до последњег стиха ове збирке. Свуда се осети одсуство хуманизма, тек у понеком стиху просине неки зрачак наде и зрнце оптимизма: „шта понети кад одлазиш од куће / карту у једном правцу / фотографије / грижу савести / горчину да те сети / због чега си отишао / и зашто се не враћаш / / или / мисао на оне који те чине јаким / и због којих би се вратио” („Шта понети када одлазиш од куће”) или „знаш да постоји још неко / у твојој несну твојим чекањима / ко ти шапуће у ухо / ко те води за руку / и чини све што никада ниси смео” („Страх који осећаш”) или „дижеш заставу и кад је све црно” („Сонет за ближње”).

Жељку Аврић одликује изузетна чистота језика која чини снагу њене визије, а њена лексика адекватно преноси емоције. У трагању за правим речима, Жељка прибегава и креацији нових израза, својих аутентичних кованица и неологизама. Такве речи су: несванице, неврат, светлорорја, призрак, сужњевић, сумрачје, биљеговина, злопогледи... А речи попут: беспутје, разбратје, лисје, бешћутје као да је призвала из далеке прошлости, још пре но што се у нашем језику десило јотовање. Њен стих је модеран, слободан, у већини песама без интерпункције, са римом и без риме, он прати динамику емоција и радње, а збирци припадају и неколико сонета. Понеке песме подсећају на стих и стил Васка Попе („Играње жмурке”, „Ругалица”). Она успешно изазива експресивне слике бирајући из своје свести и памћења оне документе који могу бити потврда њених идеја. Она је ангажована, храбра и бескомпромисна, њена поезија призива на одговорност. Дубоко верујем да она поезију схвата и као своју мисију да покрене свест људи да не иду погнуте главе, а нас да видимо и оно у шта није пријатно да гледамо и да реагујемо на неправде.

И ма колико у њеним песмама владао мрачни и ужасавајући колорит, њена поезија је отрежњујућа, она садржи достојанство, виталност и снагу немирења са чињеничним стањем. На том путу преиспитивања и трагања за најбољим решењима Жељка истрајава улажући велики и песнички и људски потенцијал.

Борис А. ЂОРЕМ

СВЕ КРАЈИНА ДО КРАЈИНЕ

*(Стојан Богдановић, Све К(к)рајина до К(к)рајине, на Украјина. Поезија.
Ниш: Ревнитељ, 2023)*

Колико се нама бар чини, да би било којем пјеснику или прозаисти пошло за руком да искаже свој став о неком од друштвених и политичких питања, када се већ и прихватио таквих тема, поготово ако се ради о оним и те како актуелним и горућим питањима, а да притом у свом промишљању и предочавању, у својим доприносима разумијевању и људске природе и (бјело)свјетских дешавања (макар и покушајима разумијевања), поврх свега и упркос дневнополитичком слоју, не „склизне” у памфлет, у агитацију, у чисто политичко штиво и средство, него, пак, да напише истински умјетничко дјело, вишеславно, вишеслојно, и естетски и идејно задовољавајуће, али и надахњујуће и за критику и за „обичне” читаоце – потребно је, првенствено, да буде и да остане довољно поштен, беспоговорно честит и добронамјеран, да остане трезвен, да буде и аналитичан, као и да из пријашњих (својих) искустава домишља и шта се крије испод првог утиска о нечему и које су могуће последице по све стране (па и по привидно неутралне и изузете из тога, са нагласком на „привидно”, јер је илузија то да по било кога нема последица, макар тај био и изван директних збивања), али и да му душа остане неукраљана призорима и развојима догађаја одабраних за (литерарну) обраду, те да, поред испољених свјесности и самосвијести, истински има и ону величанствену способност да од неугледног пијеска уобличи бисер, тј. да буде истински стваралац, стваралац нечега на ползу свеколиког рода.

Горе истакнуте услове за умјетнички вриједан приказ историјско-политичких прилика, својом је, барем за сада последњом у низу, пјесничком збирком, (још једном) испунио (и) Стојан Богдановић (1944), стваралачки ветеран из Ниша – мада је једнако и Боњинчанин, Књажевчанин, Панчевац, с обзиром на она мјеста која су га, ипак, и посебно обликовала, и животно и стваралачки. Он је свестрани српски књижевник, пјесник, приповједач, књижевни критичар, затим и писац многобројних есеја о различитим друштвеним, политичким, те књижевним и културним феноменима, али је и пензионисани универзитетски професор математике, при томе прегалац у алгебри,

па и на пољу информатике, уза све ово аутор великог броја књига у свакој од споменутих области. Ауторова, у сваком смислу широка, интересовања могла би, на неки начин, и да појасне поједине поетичке особености збирке, а то ћемо назначивати успутно, притом имајући на уму да се можда приступ и методологија код Богдановића уопште разликују од саме врсте, природе и намјене одређеног дјела, али да се сваки аспект његовог стваралаштва, и научни и умјетнички, изнове баве вјечним питањима у вези са животом, његовим смислом, у вези са односом човјека и према себи и према свијету који га окружује, али и у вези са човјековим опредјељењем да ли ће се трудити да буде ближе Богу или ће имати сумануту, грдну замисао да се игра Бога.

За ову прилику одабрана, Богдановићева, само обимом невелика, збирка пјесама, објављена у другој половини 2023. године, код нишког Ревнитеља, носи наслов Све Крајина до Крајине, па Украјина. Сасвим јој могуће наслов написати и овако: Све крајина до крајине, па Украјина, као што је на неколико мјеста у књизи, али и на крају, у ЦИП-у. Могуће је обоје, са извјесним, мањим или већим, разликама у значењима – то је нама, како се то чини, бар остављено да сами размотримо, сами одредимо. На први поглед, самим тим, тј. док још не зађемо у свијет дјела, може се примјетити да крајина као термин представља пограничено подручје, пограничну територију, често и зону између двије зарађене стране, област која је и стално мијењала свога господара, па да нас то асоцира на све оне историјски посвједочене крајине: од оних према турским и аустријским царствима, на Балкану, и то на српским просторима, до оних сјевернијих и источнијих, разапетих између интереса народа рускога и њемачкога. Примјећује се, самим тим, и да су код словенских народа (Срба, Руса, Пољака) многобројни топоними који садрже у себи тај знаменити израз, те да и сам појам Украјина значи баш онакво подручје каквом смо му сврху назначили. А онда раскрилимо ове корице, додуше пажљиво, како треба поступити са сваком књигом, а притом је ова Богдановићева готово и брошура, смислом и духом сабијена, сва искричава на маломе простору, и између корица проналазимо баш све те крајине, те се нама Словенима ту, изгледа, указује и на то како ништа нисмо научили из све те историје крајина, из свих тих сукоба, свих мучних искустава, и свих тих тампон-зона, док смо се лажно уљуљк(ив)али да је крајина постала само топоним, дакле Крајина, тј. да је постала само дио историје – док су неки други ту видјели могући потенцијал за нове фронтове. А заборавити ништа не смијемо, не само због данашњих, ововремених, историјских, културних, (гео) политичких и економских прилика, већ и због тога што смо ми, Срби, са просторима данашње Русије и данашње Украјине, ма колико данас више и по много чему везани (и) за Запад, са Истоком ипак повезани преко вјере, духовности, образовања, добијеног преко вјерских проповједника и црквених књига са тих страна, преко заједничке старословенске прошлости, преко историје књижевног језика, преко заставе-тробојке, али и преко многобројних, изразито значајних геополитичких и друштвених односа у не баш толико давној прошлости.

Од 26 пјесама у слободноме стиху (од тога 20 насловљених, мада овај податак овдје и нема велику важност), час опширних поема, а час поетских минијатура, наста(ја)лих, према биљешкама испод пјесама, у раздобљу од средине зиме 2022. па до краја зиме 2023. године – састављена је у великој мјери, заиста, збирка ангажоване поезије, која је примарно непосредни одјек актуелних збивања у Европи, али и у свијету, а на различите начине рефлектованих (и) на Балкан, а поготово на пјесникову Србију, па тако и на његов град, Ниш. Али, у збирци, ова друштвено-животна стварност, саткана од разбукталог (и још постојаног) рата на подручју Украјине, па затим чак и короне која се, додуше, пред ратним сукобом повлачи из свијести јавности, али и из медија (прецизно, на једном мјесту код Богдановића са снажном дозом ироније стоји и како је речени ратни сукоб „разбио” корону, управо тим ријечима), није приказана пропагандно, памфлетски, хушкачки, мрзилачки, нити у каквом сличном тону, ни према којој страни, већ је представљена на дубоко хуманистички начин, уз врло јасан и гласан отпор (према) разбратничком (раз-братском) међусобном убијању, као и убрзаном слому економије, културе и историје једног – у цивилизацијском смислу – изразито важног простора. Успутно, у појединим пјесмама, наилазимо и на (саркастично) освртање на поједине политичке „обичаје” и културно-књижевне прилике у Срба, са погледом и на то какво је у свијету чињенично стање на овим пољима, гдје нам се, тако, при средини збирке указује на то да моћници сваког дана пребројавају мртве душе на руско-украјинском ратишту, што се, пак, ради и у Србији пред сваке изборе, те, са друге стране, како стоји већ у првој пјесми књиге, да се данас пишу махом ситне пјесме и да нас могу и ударити, а да их чак и не видимо. При томе, Американци рачунају и виде само награде, Руси умиру са пјесмом на уснама, Пољаци могу и одахнути јер је одавно умро Гомбрович, највећи њихов савремени критичар пјесниковања уопште, док српски пјесници лутају по уредништвима. Ово је истовремено и геополитички приказ, јер би се могло рећи како у тренутно најактуелнијем сукобу на планети ови народи имају интереса за праћење збивања, јер их се све историјски и те како тиче, али је ово унеколико и приказ односа ових народа према својим културама. Чак и у поетичко-културноисторијском прегледу, указује се и извјесна политичка нота, те се и тај аспект усложњава, будући да се – у Богдановићевој визури – Србима, чини се, подцртава како неријетко траже туђа мишљења и вођства, умјесто да се позабаве сами собом, без татора, Американцима је, рецимо, рат посебна прилика за корист и за показивање моћи, чиме је каткад могуће заслијепити и Пољаке, док Руси срчано улазе у сукобе за част и опстанак, макар и наслућивали да су неким већим сферама само топовско месо, или можда, ипак, према кулинарској терминологији ефектно искоришћеној на једном мјесту збирке, обична папазјанија. И све ове прилике разложене су, анализиране виспрено, готово математички, рекло би се стојан(о)богдановићевски, а притом ниједна није одбацила прилику да буде изузетно искоришћен мотив и изузетно искоришћена тема за пјесме, за стварну, истинску поезију.

Поруке и поуке, које се, дакле, не тичу само Русије и Украјине, него и Србије (а и уопште српских земаља), изразито су трезвене, имајући у виду да ни аутор, ни (његов) лирски субјекат који је пред нама у првом лицу јединине, не узимају дистанцу од догађаја, јер у Богдановићевом дјелу централни догађај, онај повод за писање књиге, заправо и даље траје. Онај који нам говори у збирци човјек је из Србије, Нишлија (поријеклом и/или живљењем), са очигледно великим животним искуством, које је и за потомке сврховито и практично примјењиво (за разлику од неких искустава појединих других старијих српских интелектуалаца, али да без разлога не улазимо у такве детаље), а уза све то је и љубитељ шетњи поред, за њега спасоносне, ријеке Нишаве, која му и, с времена на вријеме, пружа мир и отклон од размишљања о друштву и свијету, као и од технологија (Стојану Богдановићу и пословно, научно, врло блиских), на којима слуша и гледа како се по свијету отварају нови ратови, умјесто да бар неки потпуно стане. Свјесни су, и пјесник и носећи глас у овој књизи, да се ту (примарно) опјевани рат не води само између Русије и Украјине, већ и у одбрану људскости, што заправо и не зависи од ове двије земље, већ од спремности друштва (~ свијета) у цјелини за то, али су врло свјесни и тога да су разлози овог сукоба много дубљи и мање докучиви од онога што нам је јавно, и то сасвим селективно приказано, али и тога да ово није судар само двије државе, већ и ширих свјетских интереса, такође тек селективно приказаних, и тога да дешавања никако не могу (и не смију) да не занимају и српски народ, народ и дуготрајно и многоструко везан за историју данас сукобљених земаља, али и традиционално на раскршћу и преплету различитих (бјело)свјетских замисли (планова).

Али, обојица се – и сам аутор и његов глас (или, можда, гласник) – издижу изнад повода за стварање: мада они на глобалном нивоу нису „фактор” који може промијенити било исход физичког сукоба било свијест моћних, тј. „оних који се стварно питају у свијету”, макар би могли да, „на локалном нивоу”, апелују на људскост, на његовање врлина, на част, на поштење, на хуманост, на срдачност, те на захвалност Богу што им је дао и још један нови дан да га живе чинећи нешто на добробит свима, а не да се, на ђаволово сјетовање, трву и затиру међу собом. Дјело које је пред нама током сагледавања главнога предмета, који је дио сурове и тмурне свакодневице, „циља” заправо баш оно суштинско, а и универзално, при чему се не губи из вида ни то како је књига написана углавном језгровито (тако је, чак, и у поемама, да овако одредимо оне нешто дуже пјесме), мјестимично и малтене афористички, а све са успутном иронијом, те са успутним непопустљивим сарказмом према друштвеној збиљи.

Притом, поред тога што је темама и идејама крајње према људству и људскости оријентисана, јер се ту у јеку потенцијално озвјеравајућег сукоба тражи људскост и позива се на људскост, док су навијање и бука нежељени – ова пјесничка збирка Стојана Богдановића, из 2023. године, јесте и богонадахнута, с обзиром на то да су, како би књига добила и један узвишени смисао, између њених корица смјештене (и) неколике својеврсне молитве Богу да не

заборави оне, недужне, као и за сукобе и за тензије невољне, људе који су у свакоме рату, ма ко год био на било којој од страна, управо само страдалници, управо они који и страдају за рачун виших циљева и интереса (поготово жене и дјеца – а у једној пјесми се каже, уз, на самом крају, лајтмотив провучен кроз цијелу збирку, и: „ми Нишевљани / на Михољске задушнице / мислимо на покојне / и на жене и на децу. / Ред се изгубио одавно, / а сузе смо изгубили. / Рат за ратом / Крајина по Крајина / па Украјина”). Али, у овим стиховима је смјештена и посвједочена искрена вјера у Бога Живога и његову правду за људски род, вјера у Божју промисао, ма колико се на неким мјестима лирском субјекту и пјеснику самом чинило да „Разбојници и лопови звоне / а свеци се повукли / у дну цркве светлуцају, / призивају!” – цитирајмо опет из исте те пјесме, која је, иначе, и поетски коментар на, и Београдом (поготово) позивом на причешће обремену, пјесму „Јутрење”, ауторке Тихане Тица. Уосталом, да себи прилагодимо још једно Богдановићево упјесмљено упутство из оvdје тумачене збирке: знамо да моћници-крвопије зараћенима обећавају искључиво оружје, свијеће слабо коме пале (Задушнице њих (или: Њих) не обавезују, а у вјечност ти овоземаљски моћници и не вјерују), а хљеб и лијекови и не спомињу се никако, али нас оvdје, ипак, ништа не спречава да будемо једни другима лијек, те да се причешћујемо Хљебом, Тијелом Христовим (и Вином, Крвљу Христовом) у славу Бога, и за наш мир и њихов мир, међусобно зависне, у сваком смислу, и да у будућности Вјера и Саборност буду наше оружје против зала, а не да се – као, у случају низа отпалих од Истине, толико пута у историји – окрећу леђа најближима зарад оwsвјетске испразне славе коју обећава Зло.

Пратећи, да и ово кажемо на крају овог нашег текста, (и) кључ богонадахнутости, а и боготражитељства, није ни случајно то што се, ипак, збирка пјесама Све Крајина до Крајине, па Украјина (или: Све крајина до крајине, па Украјина) завршава поетским дијалогом са романом Небо, тако дубоко, ауторке Весне Капор, још једним дјелом у славу Бога, али и у част оних који нас, чврсто вјерујемо, чекају на ономе свијету. А ту код Богдановића стоји, пак, да, колико год се неко можда и трудио да се ријеша Неба, оно ће му увијек стајати над главом, те да све дубље можемо утонути у Њега онда када смо и заиста спремни за Сједињење.

СЕНАХИД НЕЗИРОВИЋ

СКУЋАВАЊЕ – РЕЧИМА

(Марко Миловановић Марун: „Скућиште“, песме, Удружење књижевника Републике Српске, Бања Лука, 2024)

Након поетског првенца „Очи домских ноћи“, који беше доживео, чак, два издања: прво – Центра за културу Плужине (2017) и друго – Граматик, Београд (2018), песник Марко Миловановић Марун овенчан је наградом Спасоје Пајо Благојевић. Судбина је хтела да се понови успех првенца и са другом књигом „Сведиће мрак“, објављеном у издању Бранковога кола из Сремских Карловаца (2020), додељивањем угледне награда *Стражилово*. Наслови обе књиге сугеришу да имамо већ формиранога песника Маруна, у чијем фокусу интересовања је орган вида – око, односно, философски доживљени аспект мрака (таме)...

А шта се друго могло и очекивати од дипломираног економисте у области поезије него редуковање поетског израза? Песник Марун је виртуоз језика и економише поетским исказом, а то се огледа у наслову треће књиге „Скућиште“. Решење сажимања поетске мисли у тексту до максимума, штедећи драгоцену енергију, уз, истовремену, еманацију из само једне једине Речи: „Буди“, којом и Свевишњи ствара св(етов)е, у процесима ентропије и енталпије Космоса – формула је успеха! Угледање песника на текст из Светих књига, примерено је времену и простору његовог и нашег живота...

Подела треће књиге „Скућиште“ на три циклуса или тематско – мотивска круга (*Окућиште*, *Укућиште* и *Заогњишта*), одраз је нове стварности у живљењу, те наметнутих подела на различита племена, заједнице, државе, језике, религије и (националне) књижевности! Свет у коме живи и ради Марко Миловановић обележавају међе, границе територија које, срећом, нису повучене и у људском духу...

Тринаест песама првог циклуса *Окућиште*, чине песме са једном једином речју у наслову! *Степеник*, *Рукохват*, *Хаустор*, *Олук*, *Ограда*, *Отирач*, *Шпијунка*, *Звоно*, *Балкон 2/24*, *Смеће*, *Кров*, *Подрум* и *Димњак* су предмети поетизовања вањских тема или екстеријера. Занимљивост складних стихова у чудесно лепој поетици онеобичавања, можда понајбоље, огледа се у (катрену) поенти песме

Звоно: „Једино смрт улази анонимно/ Тад звоно остане нијемо/ Живот отекне у душу/ Пролазност пропјева” (стр. 14)...

Укућниште је други по реду циклус, а песник Марун се бави темом унутрашњости/ ентеријера. С изузетком једног наслова (*Кашика, виљушка, нож*), и у овом тематско – мотивском кругу доминира 18 наслова поетских текстова, сазданих од једне једине речи (*Брава, Кључаоница, Кључић, Праг, Прозор, Плафон, Штрик, Сливник, Тошак, Радијатор, Гоблен, Кавез, Пегла, Туш, Лустер, Цвијеће, Чивилук и Кључ*). Наш песник наставља у истом духу, с увођењем тих, наоко ситних, „инвентара” у поезију, али без инвентарисања (или, оптерећавања стиха у тексту претрпавањем) поетског израза. Гномичност у Маруновој песми је свеприсутна тако да се може поетизовати чак и – радијатор: „Хладна гвожђурија / Са рукама по зидовима / Због злоупотребе топлоте / Уши му се заврћу / Смрт му се повјерава / На његовим рукама / Беживотни Јесењин / Други пут је усмрћен / Сада су му руке / Провучене испод пода / На некадашњем длану / Образу од зида / Остао је запис / Никада ја друже / Никад/ Никад умријети нећу / Огњиште је угасио / Живот раздвојио/ По свим собама.” Песник уопште не може да остане равнодушан и реагује, „сведочећи” о великом руском Песнику, сапатнику и сабрату Сегреју Александровичу Јесењину и његовој трагичној судбини. Ми који нисмо још увек одболовали младеначку заљубљеност у Јесењинове песме, чаробну лепоту и хуманост његових стихова, на крају крајева имамо право на – сумњу како је стварно скончао. Такве сумње доста подгрева неубудљив извештај ондашњег полицијског апарата...

Трећи циклус *Заогњишта* обрађује суштину интересовања песника! Тематско – мотивски круг „отвара“ песма под насловом Вода. Симбола опстанка живота на Планети Земља коју именујемо и „Плавам“ хранитељком у Сунчевом систему. Песник се „размахује“, набрајајући асоцијације, нарочито на познату свременску поему Плава гробница Милутина Бојића. Затим је ту предаја, са поузданим ланцем преносилаца, како још у прапочетном стварању Божији Престо беше лебдео изнад воде, због чега је толико благословена. Ипак, Свевишњи је из Своје Милости води оставио највећу моћ уласком деце и људи у Његов одабрани светоназор: Хришћанство, Православље - крштењем! Химна води наставља се и другим уврштеним насловом у трећи циклус: Између двије обале. Надахнутост Песника Маруна огледа се у изузетно лепој поенти где сусрећемо, неочекивано римовање: „Осунчане гдје сунце/ Одразом ка листу/ Опјевава стисак/ Трулежи у бисту”. Морам напоменути да, поред овог наслова, има још неколико са доста занимљивим синтагмама: Маћеха Истине (разматрање односа према историји), Црвен праг (Запитаност о томе докле ће се јунаштвом са непријатељске стране сматрати покољи староседелаца?), Богоспас (сложеница која садржи утисак из средине у којој Песник живи, те реагује на хармонични галиматијас иронијом), Трагови ноћи (лајт-мотиви ноћи и воде, потврђују мисао францускога критичара Албера Тибодea о првој књизи као „матици“ којој се аутори увек враћају како би разрадили мотиве), Пјесмобој (нова сложеница,

митска предодба о српском народу недораслом небу!), Црна рупа (варирање мотива рађања и умирања те васкрснућа Песмом), Језик варница (идентитет језика; самоубилачко васкрснуће у језику) и Зов Космоса (још истакнутија запитаност и затварање круга о води, понављањем питања чак и у поенти).

Искреност је највећа одлика најбољих песника. Миловановић то постиже у песмама *Ћошковање* и *Лампа*. Убеђен сам да су ове две песме кључне за боље разумевање треће књиге песама *Скућушите!* Досетка је изнимно љупка у стиховима: „За мене дјечака / Никад у ћошку / Мјеста није било“, односно: „Планета без своје осе/ Са позајмљеним сунцем... /Док савјест свијета/ Мојим Бићем пребива... / Према себи најстрожи / У Бићу свом растем... / На јави као горди дух/ Космос – утичницу нишаним/ Слободу – утикач испалујем... / Нетакнут жутом ерекцијом свјетлости/ Крвљу пишем/ Чега свјестан нисам”!

На тај начин, Марко Миловановић Марун је, чак, посветивши пажњу инфинитезималном мотиву, опевао целовиту слику света и појединца у њему. Јер, Песников дух је спуштен из астралног простора, нама непознатог, под племенито срце његове Мајке када се родио, али се неће вратити Творцу, него наставити бесмртни живот у стиховима, песмама и књигама...

Лела МАРКОВИЋ

*ПЕСНИЧКО ОСВАЈАЊЕ СЛОБОДЕ У КЊИЗИ
„НИСУ ЛАКЕ ЗАСТАВЕ” ГОРДАНЕ СИМЕУНОВИЋ
(Гордана Симеуновић: „Нису лаке заставе”, ауторско издање, 2024)*

Нису лаке заставе! – објави Гордана Симеуновић љубитељима поезије свој песнички поклич, своју животну истину. Јер, о томе може говорити само онај ко је тешку заставу слободе преузео и понео. Баш као жена – слобода која је са платна Ежена Делакроа сишла на корице њене књиге. Шта то Гордана Симеуновић новом књигом поезије жели, као подигнутом заставом, да идентификује и на шта да укаже? „Реч по реч, песму по песму”...

Гордана Симеуновић добро зна да онај ко заставу подигне, слободу објављује. Али шта је слобода? Да ли замах шареном марамом лепе Циганке, или варница која из ватре слободно одлети у небо да ту слободу и небу подари па од неба заставу целу твори? Или је то баш жена са платна – „Слобода која води народ”. Питање је где је води.

„Јер слобода је велика кукавица
Она побегне кад се појаве први проблеми“

– каже песникиња у песми „Нису лаке заставе” За њу, слобода је илузија, наивно чуђење, изневерени Пети октобар, „Лаж већа од Тихог океана / Утопљеничка судбина наивних”. Да ли разочараност могућностима слободе или право животно искуство. Рекло би се ово друго јер овако о слободи може да пева само неко ко је добро измерио њену заставу али и подигао стег колико је било потребно. У име себе, у име других. Кликнуо њој у част али и крикнуо због тежине коју је осетио. Слобода говора, слобода мишљења, прави су симбол самосвојности али имају високу цену коју могу да плате само они који су спремни да због слободе истрају.

„Од непристајања
Кожа огруби
Боре се продубе
Осмех постаје грч” – примећује песникиња.

Где се све крије слобода? Да ли је слобода самоћа, у четвртој петнаестој или после тридесете године?

„Хтела не хтела
Од пустиње правиш царство
Из кога се добро види
Сва празнина света“
(песма „Учење слободе“)

Или је слобода благотворна тишина коју кућно звоно најави и ослободи време за долазак оца са поморанцама?

„Прича о твојем одласку
Осмех мами девојчету
Пред смрт – намигнуо си ми“ (песма „Оцу“)

Дивне су нове песме Гордане Симеуновић посвећене оцу:

„Мој отац је био
Једина беба
Коју сам хранила“ (песма „Кох“)

Или мајци посвећени стихови у песмама: „Институт за племићке кћери“, „Воће“, „Разбијање страха“, „Цртежи“. Мотиви у овим песмама инспирисани мајком Ђенадијом, увек су присутни у Горданиној поезији, а неке од тих песама су антологијске. Горданина мајка је често извор рустичних мотива којима Гордана од давних сећања у памћење излива дивне песме. За Гордану мајка је и њен цртеж на асфалу у који легнеш и где је „топло и светло“. (песма „Цртежи“). Топле породичне везе и човекољубље присутни су у песмама „Старице“, „Наше славе“, посебно у песми „Нежност“ посвећеној тетки:

„Нежност је падала по нама
Као по души ћерке
Реч – Сине”

Теме из живота Умке у неколико су сликовитих песама посвећених завичају: „Слатко од белих трешања“ „Подвала“, „Нове јабуке“ као нови прилог Горданине поетске посвећености завичају, уз оне раније објављиване. Ту су посебне, дубоко изражајне и личне, лирске песме: „Срне“, „Заљубљивање“ „Пијанство“, „Грех“, „Ходам“. Али и неизбежна јабука у песмама *Воће*, *Нове јабуке*, *Подвала*, *Грех*, од које некада све почиње, траје, или се јабуци недовршеној враћа.

Увек присутна у Горданиним делима, социјална је и мисона поезија, као лична и општа. Посебно када говори о настављању или прихватању неминовности, заглављености у прабини света и извршавању наредби. Или као одбрана личне и заједничке слободе мисли и говора у Удружењу књижевника. „Из дубоког сна нема

буђења” – запажа песникиња. У њеним песмама станују и многа друга лица: у згуснутој историји заглављена у круг двојке, црвени јарци у кошарама или успавани тинејџери пред освајање света.

Њене песме подсећају нас увек и на заветне путеве. Као њен задњи на Косово и Метохију. Овога пута у виду антологијске песме „Помен“, којом стижемо на песнички помен преминулом песнику Лазару Вучковићу, 56 година касније, селом Горње, улицом „Живот” који је био „црњеи”. Баш као поглед жутог пса на Косову или оног у својој улици. Или као бели плашт од којег се занеми, успава, или плута...

Читалац осети сву тежину заставе и њеног стега читајући ову дивну и отрежњујућу књигу. Оне заставе коју Гордана читаоцу, већ на првим странама књиге, као Делакроа, дода. И пусти га потом да прође све њене борбе, сагледа њене видике, освоји њену слободу. И тим путем спозна и како песник одржава песничку ватру, уноси огрев а износи пепео. И како ни ватра без песника не може. Јер у њему тиња и пламти.

„Сетиш се завереничких почетака
Пригрлиш заједничку судбину”
(песма „Песник и ватра”)

Не случајно, са овог поетског пута, последњом песмом испраћају нас песникиње, сонетне, катрене, глосе, беле, ведре, разуздане Амазонке и оне строге... песникиње које пишу за вечност. За потписника ових редова и оне су, заједно са Горданом, под заставом слободе и смеше се упркос свему, јер су слободу препознале. Зато, као њени освајачи, имају право да о слободи пишу.

Јасна МИЛЕНОВИЋ

ЕКСПЛОДИРАТИ У РЕЧ

(Љубинка Перицац Станков: „Опруге”, Савез Срба у Румунији,
Темишвар, 2022)

Особена индивидуална поетика и усмереност ка огољеном језику, тражење надличне форме, истраживање односа човека/песника и света који га (сурово) окружује, карактеришу најновију песничку збирку Љубинке Перицац Станков, под интригантним називом *Опруге*. Кроз педесет нових и изабраних песама, и педесет личних превода тих песама на румунски, песникиња двојезично вибрира између две амплитуде свога бића/стваралаштва, „јер тек провером у туђем језику боље сагледавам текст на свом језику” како сама каже. Богато тридесетогодишње књижевно стваралаштво песникиње, списатељице, уреднице, преводиоца, антологичарке, новинарке, овенчано многим угледним међународним наградама, крунисано је овом збирком.

Уравнотежујући универзално и лично, дајући нам да тек у знацима, између редова, у оскудном/тврдом језику наслућујемо унутрашње буре и олује које изнедрују крик/песму, то је поезија која комуницира са читаоцем не на разини разумевања, већ заумног, несвесног и асоцијативног. Песникиња тежи да изрекне и раскринка не само свој властити, него и општечовечански свет. Слике/стихови се ређају наизглед без неког видљивог реда/разлога, као кроки животних ситуација ухваћених у моменту. Она, попут папараца, бележи поетским објективом тренутке, које онеобичава стихом, суочена са својим страховима/идејама/лекцијама /инспирацијом. Храбра, да буде рањива. „Морамо читати само оне књиге које нас гризу и убадају. Ако нас књига коју читамо не продра попут ударца у главу, зашто бисмо је онда уопште читали? Књига мора бити секира за замрзнуто море у нама.” (Франц Кафка) Љубинка Перицац Станков стиховима-секирама отвара просторе у леду своје душе, да завиримо у то замрзнуто море. *И секири која није запала у мед/ него је годинама плутала на површини/ давећи се као мува у млеку/ успели су људи да нађу употребу/ у даноноћним ледарима (Ледаре)*. Ударајући, можда без жеље да то тако буде, и по нашим унутрашњим давно замрзнутим тајним ледарима, одламајући и нехотице комаде, *онда ће ладно рећи*

да су ме излечили (*Запаљени кровови града*) и спајајући их потом у нове низове – опруге којима нас води по спиралним степеништима своје поетике. Подсећајући нас да је све пролазно, *као звуци на федерима (О кавезу ништа ново)* страхујући да ћемо заборавити и (на) себе, жалећи за неповратним, али и недоживљеним. Ухваћеним/ замрзнутим сликама/песмама покушава да се тој неминовности отргне, да стихом закључа сећање, остављајући бар писани траг, попут корака на уској стази Времена, негирајући пролазност. *Сама сам себи кључ/ између две мете./ Затвори капију,/ зат-ва-рај!* (*Живот трепери у будућности*). Носећи, али и волећи – *Amor Fati* воли своју судбину (Ниче), као тајни оклоп, сакривени сплет вибрација/вена/ снова, који навикли смо да носимо поткожно (*О кавезу ништа ново*). Кавез, као друга кожа, као костретна одора, као подвижништво и казна, са циљем прочишћења, и досезања светлости. *Свет је опет скамењен и пепео у зраку ољуштен (Голубије паперје)*.

Сведеним, затвореним језиком своје интима ћутећи свој живот с мишоловком у грудима (*Опруге*), песникиња најчешће стрепи, *јер спасоносни брод не стаје сваког дана у исту луку (Да загинаш окрњене делове сунца)* док гради сугестивне слике савременог, отуђеног света, у упечатљивим минијатурама: Дрво, Секунда, Ергела липицанера, Рачунаљка, Зверчица, Хоризонт репетиран као пиштољ, Кардиограма, Крст.... Повремени нежни, лирски моменти изненадно нас обасјају *где пчела липин цвет / у медне оквире слаже / где тишина зараста потоку на трзај / где жамор проструји/ сунчевим луком и заћути / где је зелена трава / полегнута тежином сумње (Бљесак)*. Потом се песникиња враћа својим утабаним стазама, свесна да је опсесивна потрага за срећом, срећа по сваку цену, сигуран пут у несрећу. *Померане су границе, премештани градови,/ по црквама су падали палилеји, гасила су се огњишта,/ прокрвариле су ране на људима... (Реч)* Ходајући, и играјући (се) на танкој жици између Ероса и Танатоса, *некад је тако лако да затегнеш сигурносну мрежу, да увекеш у чвор оно што је од тебе преостало (Још ме Бог заборавио није)*. Између Љубави и Уметности, љуљајући се на љулашци савременог света, *где се вагони натоварени бившим људима под њима неће зањихати (Опруге)*, песникиња вапи: *Ја све примам лично. Бол је само део немоћи, хоризонт, репетиран као пиштољ (Хоризонт, репетиран као пиштољ)*. Репетирајући своје емоције, испаљујући метак/стих, експлодирајући у реч, најчешће ону која је боли. *И ја која од те земље јесам не могу да се сетим године када се то моје привикавање скаменило (Стара таписерија)*.

Проговарајући о егзистенцијалним страховима савременог човека, смрти/депресији/боловима/неизвесности/пролазности, о злу, која нема краја, и стално се обнавља као у *Кукутином хлебу*, или бесмислу свакодневице Као у *глупом сну*, песникиња мало кад нуди одговоре. Оставља само питања, да трепере у ваздуху, и да свако од нас, подстакнут песмом/криком, тражи своја (раз)решења, за проблем разоденут стихом, ограђујући се *од памети која никад није при речима (Изнутра сурвани сат)*. Увек на страни (малог) човека, стихови Љубинке Перинач Станков, никада не осуђују, већ само

указују, држећи се познате Ничеове мисли: „Да би се схватило људско схватање и понашање мора се одбацити конвенција, митологија и религија. Тек тада без икаквих предрасуда можемо се усудити да испитујемо човека.” Зато нас одговори које можемо пронаћи испод разбијене површине замрзнутог мора у нама могу изненадити одскоком, које ове (притиснуте/компримоване/сажете) *опруге нуде*. Може нас изненадити притајени Ерос, *сваки одсјај муње – хиљаду карика што везују светлост (Још ме Бог заборавио није)*.

Верујући да се ће се о слојевитости и многозначности ове збирке тек писати, завршавамо стиховима једне од ретких песама са личном темом (тек је неколико таквих, и песникиња их је вешто уткала/сакрила међу остале *Опруге...*) *Сећања као акварели/имају несигурне оквире/и заносне боје. / И опет ме / живот узима на нишан / ах, ружо моја месождерко / љубљена / одавно, одавно. (Ружа месождерка)*, где свако од нас треба да одгонетне не само (ову) поезију, већ и свој живот, узет на нишан, одавно, одавно...

Владимир УВАЛИН

ЛИКОВНА ГАЛЕРИЈА ДОМА КУЛТУРЕ ВРБАС (1976-1982)

У истраженом периоду (1976-1982), у Ликовној галерији Дома културе Врбас, мада са скромним средствима за ову делатност, годишње се организује и до десетак изложби наших познатих сликара, вајара и графичара, а често се излажу експонати из богате збирке Народног музеја у Београду са којим Дом културе Врбас остварује добру сарадњу.¹

Бранислав Бари Милошевић (1936-1995) читав свој радни век провео је као организатор и директор Дома културе у Врбасу.

„[...] У Цетињској гимназији дружи се са Данилом Кишом, Николом Кусовцем, упознаје Дада Ђурића, Трипа Симонутија... Они ће касније долазити у Врбас на позив Бранислава. [...]”² Почетком шездесетих година као студент долази из Београда у Врбас и остаје у овом граду до краја живота. [...] Захваљујући Барију, његовим способностима и личном познанству са утицајним људима из културног живота наше земље у овом граду су приређиване изложбе великана наше уметности: Лубарде, Коњовића, Милутиновића, Шумановића, Паје Јовановића, Уроша Предића... у сарадњи са Народним музејом из Београда“ (Ратко Шоћ).³

¹„Glas“, Informativni list OK SSRNV Vrbas, 20. 11. 1981, 7; Први број листа је изашао 20. 1. 1972, као „Glas“, Informativni list OK SSRN i IPK „Vrbas“ Vrbas. Од новембра 1976. издаје га Информативни центар, а од 6. 5. 1980. је гласило ОК ССРН Врбас - „Glas“, Informativni list OK SSRN Vrbas. Од 25. 5. 1983. (бр. 206) је „Glas“, List OK SSRNV Titov Vrbas, у даљем тексту: „Glas“.

²О свом првом наступу у Врбасу Никола Кусовац, записао је: „Тачно пре 30 година, не сећам се да ли у пролеће или у јесен 1968. године, вероватно поводом Југословенског фестивала поезије младих, први пут сам у Врбасу поставио и отворио изложбу у скученим просторијама Дома културе. Ипак, поуздано знам да је зато био „крив“ онда млађи сарадник Дома, нажалост сада већ почивши Бранислав Милошевић, свима драги Бари...“ Љубислав Срдановић, „40 година удружења ликовних уметника Врбас, 1970-2010 - Сликари и вајари“, Удружење ликовних уметника општине Врбас, 24. 12. 2010, 2.

³Ратко Шоћ, Сјећање - Бари, у: „Glas“, 18. 1. 1996, 6.

Ратко Шоћ, Вишу педагошку школу, Ликовни одсек у Новом Саду, завршио је 1975. године. Током 1976-77. године имао је студијски боравак у Италији, на Accademia delle Belle Arti у Риму, као стипендиста Владе Италије.⁴

Народни музеј из Београда и Дом културе Врбас, у периоду од 27. априла до 8. маја 1976. године, у Ликовној галерији у Врбасу организовали су изложбу скулптура Ивана Мештровића. Каталог и поставку изложбе урадио је Никола Кусовац, а коректор и технички уредник је Милорад Драгов (Бубања, примедба аутора).

Каталог изложених радова: „Краљевић Марко“, бронза, 86 цм; „Мала удовица“, бронза, 87 цм; „Слепи гуслар“, бронза, 63 цм; „Роб“, бронза, 73 цм; „Осветницима Косова“, бронза, рељеф, пречник 50 цм; „Мој отац“, бронза, 55 цм; „Аутопортрет“, бронза, 40 цм; „Медулић“, бронза, рељеф 85 x 175 цм; „Уметник народа мога“, бронза, 60 цм; „Биста Леди Х“, бронза, 65 цм; „Јован Дучић“, бронза, 50 цм; „Његош“, бронза, 63 цм; „Богдан Поповић“, бронза, 48 цм; „Никола Пашић“, бронза, 64 цм; „Динко Шимуновић“, бронза, 55 цм; „Стојећи женски акт“, бронза, 72,5 цм; „Ружа Мештровић“, мермер, 57 цм; „Глава детета“, мермер, 28 цм; „Жена која клечи“, бронза, 47 цм.⁵

Поводом 8. фестивала југословенске поезије младих (ФЈПМ) у Ликовној галерији Дома културе Врбас одржана је 3. југословенска палета младих Врбас од 23. маја до 10. јуна 1976. године.

Своје радове изложили су: Светлана Златић, Београд, АЛУ Београд, „Лет цветова“, 1975, уље на платну, 50 x 40; „Поглед“, 1975, уље на платну, 41 x 51; „Пејзаж“, 1975, уље на платну, 53,5 x 45,5; „Тераса“, 1975, уље на платну, 56 x 49,5; Милан Кешел - Кеша (Савино Село, 1949), Школа за примењену уметност Нови Сад, Графички одсек, „Центар VI“, 1975, уље на платну, 121 x 121; „Центар III“ (триптих), 1975, пастел 50,5 x 65,5; „Центар IV“, 1975, пастел, 50,5 x 65,5; „Центар V“, 1975, уље на платну, 50 x 70; Марија Муљевић, Загреб, АЛУ Загреб, „Окомице“, 1975, уље на платну, 139 x 110; „Сиви лук“, 1975, уље на платну, 122 x 105; „Зелени павиљон“, 1976, уље на платну, 122 x 110; „Изрезана слика“, 1976, уље на платну, 122 x 110; Мухамед Чејван, Бањалука, завршио средњу школу, „Стара Босна“, 1975, уље на платну, 90 x 79; „Пролазност“, 1975, уље на платну, 95 x 100; „Хасанагиница“, 1975, уље на платну, 100 x 100; „Порођај“, 1975, уље на платну, 156 x 96; Никола Фидановски - Кочо (Битуше, 1946), АЛУ Београд 1971. године, а постдипломске студије 1973. године на истој Академији, у класи проф. Стојана Ћелића, „Слојеви“, 1975, акрилик на платну 115 x 90; „Затварање простора“, 1975, акрилик на платну, 100 x 100; и Франц Цурк (Љубљана, 1949), АЛУ Љубљана 1972. године, а постдипломске студије 1974. године

⁴Ратко Шоћ је у периоду од 21. до 28. 1. 1977. излагао у Галерији „Вила Палтерис“ у Палерму. У познатој римској „Галерији 10“, 14. 2. т.г. отворена је изложба 36 сликарских дела Ратка Шоћа, рађених углавном у уљу и акваристици. „Glas“, 15. 2. 1977, 9.

⁵Народни музеј Београд и Дом културе Врбас, Каталог изложбе: „Скулптуре Ивана Мештровића“, Врбас, април-мај 1976.

на истој Академији, у класи проф. Мирка Шубица, „Филтер“ 1975, дисперзат на платну, 100 x 120; „Хала III“, 1975, дисперзат на платну, 100 x 130 и „Стикалишће“, 1975, дисперзат на платну, 100 x 120 (димензије су у цм).⁶

Изложба Војимира Дедеића „Скулптуре и цртежи“ организована је у Ликовној галерији од 21. до 30. јуна 1976. године. Представио се са 19 рељефа и 18 цртежа-скица.

„Овом изложбом желим да једним дијелом своје замисли покажем публици проблеме мога тражења а узгред и мој двогодишњи рад у Врбасу. Своје могућности опрвдавам у проблемима урбаног простора који ме посебно привлаче, као и цјелокупан простор где човјек живи тражећи везе између свега у нашем кругу. Попуњавањем празних, неискоришћених простора, мишљења сам да би фонтане, скулптуре дворишног парка, повезале човјека са такозваном брзом градњом, која подсјећа на хладне, празне јазбине гдје се губи свака интимност и гдје се има осјећај сталне промаје. Са инстинском предајом духа, изгубила би се отуђеност и осамљеност која нам пријети. Све ово почео сам још као студент Академије и од тада покушавам да своју скулптуру прилагодим простору који служи свакодневно човјеку. Ову изложбу посвећујем недавно преминулом професору Драгославу Стојновићу - Сипу“ (Војимир Дедеић).⁷

Након двогодишње паузе ликовни ствараоци Врбаса поново су се окупили, овог пута у окриљу Дома културе и под називом „Јесења изложба Ликовног салона“.

По први пут заједнички су представљени у новој Галерији: Пехан, Булајић, Ћирић, Дулетић, Дедеић, Келеч, Бакић, Шушулић и Шоћ.

Богдан Булајић, наставник ликовног васпитања у ОШ „20. октобар“ у Врбасу, одавно је познат врбаској публици. Булајић је председник Ликовне школе (секције) при Дому културе Врбас.⁸

Завршна свечаност јубиларног литерарног и ликовног конкурса десет општина средње Бачке за 1976. годину одржана је јануара 1977. године у Кули. Најбољи ликовни рад, по оцени селектора Бранислава Вулековића, послао је Мирко Ћирић из Куле коме је и припала прва награда Покрајинског већа Савеза синдиката. Две друге награде добили су Богдан Булајић из Врбаса и Данило Вукмановић из Куле, док су треће награде додељене Николи Таталовићу (Апатин), Миливоју Мирићу (Бечej) и Љубинки Леђенац (Кула). У Кули је том приликом приређена изложба радова свих учесника на овом конкурсy.

⁶Дом културе Врбас, Каталог изложбе, Врбас, 23. мај - 10. јун 1976. Аутор Каталога и поставе изложбе Милорад Драгов (Бубања); Ђорђо Сладоје, „Колико срце памти: Фестивал југословенске поезије младих у Врбасу 1968-1998“, Врбас 1998, 199-200; у даљем тексту: Ђ. Сладоје, „Колико срце памти“.

⁷Ликовна галерија Дома културе Врбас, Каталог изложбе: „Скулптуре и цртежи Војимира Дедеића“, Врбас, јуни 1976. Каталог, коректор и технички уредник Милорад Драгов (Бубања). Драгослав Стојановић Сип (1920-1976), професор Теорије форме на Факултету примењених уметности у Београду.

⁸„Glas“, decembar 1976, 13; Likovna galerija Doma kulture Titov Vrbas, „Ratko Šoć slike i crteži 1961-1983“, Titov Vrbas, septembar 1983, 18.

Ова изложба ће обићи и све остале општине средње Бачке.⁹

Народни музеј Београд и Ликовна галерија Дома културе Врбас у интервалу од 1. до 20. фебруара 1977. године организовали су изложбу уметничке оставштине Ђорђа Крстића (1851-1907). Аутор изложбе, каталога и поставке је Никола Кусовац, а технички уредник Бранислав Милошевић.

„Крстићева драгоценост уметничка оставштина, која се сада готово у целини чува у београдском Народном музеју, представља најпотпунију, најтипичнију стилску целину у српском реалистичком сликарству. У Народном музеју она има посебно место јер је највећим делом откупљена од самог аутора, па сада служи као пример ваљаног рада музејских стручњака који су као Крстићеви савременици имали изграђене критеријуме и осећај за праве вредности“ (Никола Кусовац).¹⁰

Поводом Дана жена, 8. марта 1977. године у Ликовној галерији Дома културе Врбас, у сарадњи са Народним музејом Београд, отворена је изложба слика „Портрет жене у српском сликарству XIX века“. Изложбу чини 36 дела. Иста је била отворена до 20. марта т.г. Аутор изложбе, каталога и поставке је Никола Кусовац, а технички уредник Бранислав Милошевић.

„Портрет жене у српском сликарству XIX века пружа нам разноврстан лик наше жене тога доба. Истина је да овде недостаје она дубља, искренија психолошка компонента портрета која би нам открила прикривене драме и проблеме тих жена, јер су се и уметници, као и друштво задовољили сликом официјелне представнице наших предака, спокојне, задовољне, богато одевене жене која својом појавом управо репрезентује срећу и моћ своје породице, па самим тим и свога сталеза и времена. Посматрајући данас ове материјалне сведоке прошлости, привучени чаролијом њихових богатих одора, осетимо како из њих избија спокојство и благодатање које чак и нас умирује и задовољава на један посебан начин. Морамо рећи истину. Наши сликари су постигли циљ који им је грађанско друштво тада поставило. Постигли су га толико добро да и ми, упркос сазнању о многим неправдама и драмама које су потресле овај свет, осећамо гледајући га снажну привлачност која у нама чак буди носталгију за чудним лепотама непоновљиве прошлости“ (Катарина Павловић).¹¹

На 4. југословенској палети младих, у оквиру манифестације 9. ФЛПМ, у Ликовној галерији Дома културе Врбас од 21. маја до 10. јуна 1977. године, учествовали су: Весна Мијачика-Костић (Београд, 1949), Београд, ФЛУ Београд (1976); Димитар Манев (Штип, 1948),

⁹„Glas“, br. 47/januar 1977, 8

¹⁰Народни музеј Београд и Ликовна галерија Дома културе Врбас, Каталог изложбе: Ђорђе Крстић (1851-1907), Врбас, 1 - 20. 2. 1977; Ђорђе Крстић, који је живео и стварао у другој половини XIX и почетком XX века, представљен је са 65 слика из збирке Народног музеја из Београда. „Glas“, 15. 2. 1977, 9.

¹¹Народни музеј Београд и Ликовна галерија Дома културе Врбас, Каталог изложбе: „Портрет жене у српском сликарству XIX века“, Врбас, 8 - 20. 3. 1977.

Скопље, АЛУ Београд; Мирко Марић (Земун, 1949), Зеница, АЛУ Сарајево; Јоже Слак (Јаблан, 1951), Љубљана, АЛУ Љубљана (1975); Рада Чупић (Чуруг, 1951), Нови Сад, ФЛУ Београд (1975).¹²

„Пресељењем галерије Дома културе у нове просторије створени су бољи услови за одржавања ликовних изложби. Нова галерија поседује низ погодности за одржавање изложби, почев од доброг природног и вештачког осветљења, локације, па све до пространости галерије. Да је Дом културе све те погодности умео да искористи на најбољи начин не потврђују последње две изложбе. Ни мало веће галерије у земљи, па и у иностранству, не могу се похвалити податком да је једну изложбу видело око 35.000 људи. У чему лежи тајна успеха галерије Дома културе Врбас? Мора се признати да су, приликом организовања изложби, узети у обзир скоро сви фактори који утичу на успех једне ликовне изложбе: време одржавања изложбе је добро темпирано (показало се да су април и мај били месеци са врло малим бројем кишних дана па је стога било довољно шетача на корзоу). Штампани су каталози, извршено је плакатирање, послате су позивнице за свечано отварање изложби, а након тога галерија остаје закључана. Врбас је увео новост у разгледању изложби: наиме, уместо већ класичног начина да се изложба гледа у просторији у којој је и постављена у овим су се случајевима изложена дела (вероватно због аутентичности) разгледала споља, кроз излог, са плочника улице. Сама по себи намећу се два питања. Прво, да ли је прави начин за популаризацију ликовне уметности затварање врата галерије за гледаоце и остављање могућности за гледање изложбе само за време свечаног отварања. Друго, да ли радни људи издвајају, не мала, средства за ликовну културу, а самим тим и за ликовне изложбе, тако да би „потрошач“ културе, у конкретном случају ликовне уметности, били само „повлашћени“, тј. они, који добијају позивнице за отварање изложби или зато да би се достигнућа у култури и уметности приближила што већем броју радних људи, омладине и грађана“ (А. Тивуљскиј).¹³

Поводом Дана борца у Ликовној галерији Дома културе Врбас отворена је изложба под називом „Војводина у револуцији“. Врбашани су имали прилику да виде дела Ликовне групе „Четири плус“ из Апатина.¹⁴

Поводом Дана ослобођења Врбаса 1977. године у Галерији Дома културе у Врбасу отворена је изложба „Тито-Партија-револуција“, са преко 300 експоната, докумената и фотографија. Изложба је постављена у сарадњи са Музејом револуције народа и народности Југославије из Београда и Музејом социјалистичке револуције Војводине из Новог Сада. Интересовање грађана и

¹²Ликовна галерија Дома културе Врбас, Каталог изложбе: „4. југословенска палета младих, Врбас ’77“ у оквиру 9. ФЈПМ. Каталог, поставка изложбе Ратко Шоћ; Ђ. Сладоје, „Колико срце памти“, 201.

¹³„Glas“, 15. 6. 1977, 3.

¹⁴Galerija Doma kulture Vrbas, Katalog izložbe: Likovna grupa „Četiri plus“, Vrbas 1977. Urednik Nikola Tatalović, fotografije Dragan Radonić

омладине Врбаса и околних места било је велико, те је уз организоване посете школа изложбу видело преко 2.500 посетилаца.¹⁵

Изложба цртежа историјских костима Врбашанке Мирјане Томашевић, под називом „Пројекти за историјски и савремени костим“, студента треће године Факултета примењених уметности у Београду, Одсек костимографије, организована је у Ликовној галерији Дома културе Врбас у периоду од 5. до 15. новембра 1977. године.¹⁶

Мирјана Томашевић је својевремено постала најмлађи студент у нашој земљи, а овом изложбом потврђује свој неоспорни таленат и рад. Иако млада, Мирјана Томашевић, већ је одавно позната широј публици по својим успешним креацијама модела који се често могу наћи на страницама дневних и недељних часописа широм земље.

На изложби је приказала око четрдесет радова, односно како се то каже пројеката за савремени и историјски костим. Њени модели, које она најрадије креира за младе, прилагођени су потребама савременог облачења, те их одлукује практичност како у избору материјала тако и у погледу облика односно њихове функционалности. За своје креације костима (савременог) добила је награде „Политике-Базар“, модне ревије „Свијет“, награду часописа за младе „Тина“ и друге.¹⁷

У оквиру групних изложби 1977. године у Врбасу су излагали: Војимир Дедић и Богдан Булајић.¹⁸ Те јесени Ратко Шоћ имао је изложбу цртежа у Салону примењених уметности и дизајнера Војводине у Новом Саду од 30. септембра до 10. октобра.

Рад Дома културе Врбас у 1977. години – Ликовни уметници – аматери постигли су значајне резултате. Излагали су на 23 ликовне изложбе, које су биле добро посећене. На изложбама у Новом Саду освојили су две значајне награде. Ликовна школа радника веома добро ради и постиже добре успехе, а тежило се њеном омасовљењу у току године. У оквиру ове школе укључено је 20 радника.¹⁹

„Уметници париске и француске школе“ – Ова поставка изложбе гостовала је свега у неколико европских градова, а Врбас је први град у СФРЈ који је имао прилику да види ову изложбу.

У Врбасу је од 5. до 17. априла 1978. године трајала изложба цртежа, акварела, графика и студија познатих уметника француске и париске школе из збирке Народног музеја у Београду. Она по свом карактеру није ни стилска, ни тематска, обухваћени су радови

¹⁵„Glas“, 2. 11. 1977, 8; Августа 1978. у просторијама Дома културе у Врбасу отворена је изложба фотографија посвећена Титу, под називом „Четрдесет година на челу Партије“. Исто, 23. 8. 1978, 3.

¹⁶Ликовна галерија Дома културе Врбас, Каталог изложбе: „Мирјана Томашевић Врбас 1977“; Мирјана Томашевић, после II разреда Гимназије „Ж. Зрењанин“ у Врбасу, уписује Примењене уметности. Љиљана Н. Ковачевић и Владимир М. Каљевић, „Два века Гимназије у Врбасу (1809-2009)“, Врбас 2009, 207. Ликовна галерија Дома културе Врбас

¹⁷„Glas“, 16. 11. 1977, 8.

¹⁸Likovni salon Doma kulture Vrbas, Katalog izložbe: „Jesenji likovni salon Vrbas '80“, Vrbas 1980.

¹⁹„Glas“, 22. 3. 1978, 8.

једног броја француских и страних уметника, који су на прекретници два века, у жижи прогресивних струјања, деловали у Паризу. На изложби су били заступљени радови: Пјера Бонара, Ежена Каријера, Александра Архипенка, Пола Сезана, Марка Шагала, Жана Коктоа, Шарла Корбизијера, Едгара Дега, Раула Дифија, Макса Ернеста, Жан-Луј Форена, Цугухару Фужите, Андре Лота, Аристида Мајола, Албера, Маркеа, Амадеа Модилјанија, Пабла Пикаса, Камија Писара, Огиста Реноара, Огиста Родена, Жоржа Руоа и Андри Тулуз-Лотрека. Ови цртежи, акварели и графике, које је у данима изложбе видео велики број врбаских љубитеља уметности сведочи како се минималним ликовним средствима могу у потпуности изразити стваралачке могућности уметника.²⁰

Ликовна галерија Дома културе Врбас организовала је изложбу слика и цртежа Шемсе Гавран Капетановић (Сарајево, 1945) од 7. до 22. марта 1978. године. Завршила је Академију за ликовне уметности у класи професора Недељка Гвозденовића (1968), а постдипломске студије на истој Академији у класи професора Стојана Ћелића (1970). У чланство УЛУС-а примљена је 1970. године. Ово је њена шеста самостална изложба.

Списак радова: „Старе, бачене ствари“, 1973. уље; „Пејсаж са човеком и крпама“, 1974. уље; „Како ствари које не одговарају ничему говоре стварима које ништа не значе“ (Превек), 1974. уље; „Дан, бијело небо“, 1976. уље; „Вијешала I“, 1977. уље; „Вијешала II“, 1977. уље; „Људи у снијегу“, 1977. уље; „Посље насиља“, 1976. уље; „Жртве“, 1977. уље и „Бијела крпа, 1970. уље, цртежи.²¹

Десети ФЈПМ одржан је од 18. до 20. маја 1978. године у Врбасу. Симпозијум критике био је посвећен песничком делу Густава Крклеца. Њиме су Врбашани хтели на најадекватнији начин изразити своју захвалност и поштовање песничком и људском делу Густава Крклеца, баш као и када су једној улици (Поштанској) дали његово име. Део те велике захвалности је и рад академског вајара из Врбаса Војимира Дедеића, који је за фестивалске дане завршио бисту песника, која је била изложена у Дому културе у Врбасу. Ово је први рад ове врсте у земљи посвећен песнику Густаву Крклецу, а својом успешношћу пленио је пажњу и интересовање бројних посетилаца Дома културе у Врбасу, како Врбашана, тако и гостију из свих крајева Југославије. Биста је поклоњена породици.²²

На 5. југословенској палети младих Врбас 1978. године, учествовали су: Звездана Машановић, Нови Сад, ФЛУ Београд; Иван Станчић, Загреб, АЛУ Загреб; Дубравко Терзић, Сарајево, ФЛУ Београд; Душан Муц, Љубљана, АПУ Београд.²³

У Ликовној галерији Дома културе Врбас од 31. октобра до 15. новембра 1978. године, организована је изложба Светлане Антић

²⁰Исто, 19. 4. 1978, 10.

²¹Likovna galerija DK Vrbas, Katalog izložbe: Šemsa Gavran Kapetanović „Slike i crteži“, Vrbas, mart 1978.

²²„Glas“, 31. 5. 1978, 8; Исто, 10. 1. 1979, 9

²³Исто, 31. 5. 1978, 8; Ђ. Сладоје, „Колико срце памти“, 201.

(Нови Сад, 1940), „Тишина, судбине корачају“, колекција накита. Апсолвирала је на ликовној групи ВПШ 1968. године. У чланство УПИДИВ-а примљен је 1970. године. Упоредо ради као новинар „Експрес политике“, РТВ Нови Сад и сарајевских „Малих новина“.

„Стар колико и чевечанство, магичан дејством, функционалан у својству украса и вида обележја народа и епоха, накит се као дисциплина развија и у времену нашег века, губећи неке од својих историјских карактеристика и добијајући нове, сагласне новим токовима развоја примењених уметности. Изложба накита Светлане Антић приказује публици резултат њених најновијих настојања у овој ликовној дисциплини. Настојања у правцу својеврсних транспонована једних ликовних својстава и медија у друга. За разлику од њеног накита старијег датума настанка, где су се могли препознати видови синтетисања карактеристика средњовековне архитектуре у обележја форми накита, затим грађанске и сеоске, урбане и ентеријерске Војводине с краја 18. и прве половине 19. века, подразумевајући утицаје важећих обичаја, манира и људских карактера у дефинисању форми огрлица, брошева, копчи, наруквица и шнала, овог пута у питању је вид ликовне надградње на бази једног декоративног мотива, као орнаменталног детаља средњовековне зидне декорације у нас, палмете, чија је примена иначе позната још у старо-египатским, критско-микенским и другим уметностима које су млађег датума. Светлана Антић преузима овај орнаментални мотив као победу и трансформише га у стотинак различитих варијација нових, својих стилизација. Тиме остварује збиља занимљиве уникатне колекције и детаље накита, чинећи га истовремено целином и специфичном врстом ликовне наградње која подразумева не само архаична дејства него и савремена. Она, стопљена у једно, при конкретној примени накита, магично делује и појављује се као резултат премишљене и наизглед једноставне креације аутора, доста усамљеног настављача специфичне врсте ове прастаре ликовне дисциплине“ (Гроздана Шарчевић).

До тада је самостално излагала: Нови Сад, Сомбор (1970); Нови Сад (1977), Мокрин (1978), Сремски Карловци (1978). Присутна је на 54 заједничке изложбе у земљи и иностранству (Париз, Варшава, Торонто).

„Очаран сам овим делима која користе корене у души нашег народа и није чудо да је Париз то уочио и одушевио се. Прави уметник израста из свог тла и из дуга свог народа и не може погрешити јер је аутентичан и искрен“ (Милан Коњовић).²⁴

Изложба „Ликовни уметници из Врбаса“ организована је од 27. новембра до 15. децембра 1978. године у Ликовној галерији Дома културе Врбас.²⁵

На Југословенској палети младих 1979. године, учествовали

²⁴Ликовна галерија Дома културе Врбас, Каталог изложбе: Светлана Антић „Тишина, судбине корачају“, колекција накита, Врбас 1978.

²⁵Likovna galerija Doma kulture Titov Vrbas, „Ratko Šoć, slike i crteži 1961-1983“, Titov Vrbas, septembar 1983, 18.

су: Петар Вујисић, Титоград, Средња техничка школа; Милена Грегорчић, Љубљана, АЛУ Љубљана; Жарко Јакимовски, Скопље, АЛУ Љубљана; Нусрет Пашић, Сарајево, АЛУ Сарајево; Оливера Церна, Нови Сад, АЛУ Загреб.

Жири у саставу: Никола Кусовац, виши кустос Народног музеја из Београда, Војимир Дедеић, академски вајар и Светислав Шљукић, академски сликар из Врбаса, доделио је откупну награду, у износу од 8.000 динара, академском сликару Андрији Јакелићу - Рапиу из Загреба, АЛУ Загреб, за „Окамењени пејзаж“, уље на платну 110 x 110 цм.²⁶

У Ликовној галерији Дома културе Врбас, 6. новембра 1979. године, отворена је изложба под називом „Дела савремених уметника“ из збирке Народног музеја у Београду, која ће трајати до краја новембра месеца. Представљено је око 35 домаћих аутора са 41 експонатом, у различитим техникама, од цртежа оловком, преко пастела, уља на платну, па до камена. Врбашанима се иначе, после Београда, једино пружила прилика да погледају ову изложбу.²⁷

Поводом Дана жена, 8. марта 1980. године, у Ликовној галерији Дома културе Врбас отворена је изложба „Жена уметник - жена инспирација“. То је изложба слика, цртежа, графике, керамике и скулптура. Изложено је 30 радова од десет стваралаца из Новог Сада, чланова Удружења ликовних уметника и Удружења уметника примењених уметности и дизајна. Изложба је трајала до 24. марта 1980. године.²⁸

Поводом XII ФЛПМ организована је у Ликовној галерији Дома културе Југословенска палета младих од 24. маја до 10. јуна 1980. године.

Своје радове изложили су: Владимир Познановић, Сарајево, АЛУ Београд (1977); Мирослава Станојковић (Каравуково, 1953), Каравуково, ФЛУ Београд (1979); Слободан Трајковић (Приштина, 1954), Београд, ФЛУ Београд (1978); Павле Учкар (1953), Љубљана, АЛУ Љубљана (1976); Ниче Василев (Дабље, Струмица, 1950), Струмица АЛУ Варшава (1978); Мухарем Муратовић (Печурице, Бар, 1950), Бар, ВПШ, Ликовни одсек у Никшићу (1972); Душан Липовац (Камник, 1952), Камник, АЛУ Љубљана (1977).

Откупна награда додељена је Златку Кутњаку (Ријека, 1950), Ријека, завршио АЛУ у Загребу, за рад „Аутопортрет“, комбинована техника 40 x 30 цм.²⁹ Награду за графику добио је Радуре Бошковић из Новог Сада.³⁰

²⁶ „Glas“, 13. 6. 1979, 9; Ђ. Сладоје, „Колико срце пампи“, 201.

²⁷ „Glas“, 14. 11. 1979, 8; Ликовни салон Дома културе Врбас, Каталог изложбе: „Дела савремених уметника“ из збирке Народног музеја у Београду, Врбас, новембар 1979.

²⁸ „Glas“, 19. 3. 1980, 8

²⁹ Likovna galerija Dom kulture Vrbas, Katalog izložbe: „Jugoslovenska paleta mladih '80“, Vrbas od 24. maja do 10. juna; Ђ. Сладоје, „Колико срце памти“, 201-202.

³⁰ Радуре Бошковић (Нови Сад, 1954) на Факултету за примењене уметности

Током лета 1980. године пред гледаоцима Врбаса у Ликовној галерији Дома културе Врбас било је изложено 50 акварела Анкице Опрешник, као тематски круг под насловом „Трагови и сећања“, настали током 1978. године. То је сећање на концентрациони логор у Крушчици, селу удаљеном неколико километара од родног места сликарке. Анкица Опрешник је графичар великог реномеа. Веома функционални каталог дело је Милоша Арсића и Анђелке Влаовић.³¹

У Ликовној галерији организоване су изложбе „Примери модернизације слике“, Музеја савремене уметности у Београду и Ружице Бебе Павловић, слике и цртежи.³²

Јесењи ликовни салон Врбас 1980. одржан је у Ликовној галерији Дома културе Врбас, октобра-новембра 1980. године.³³ О овом Салону Милош Арсић, рекао је:

„Овогодишњи јесењи ликовни салон, иначе својевремено традиционална манифестација ликовног стваралаштва у Врбасу, који се после дуже и вероватно оправдане паузе од неколико година, поново одржава у овоме „Олимпу у равници“, означава поред чињенице обнове рада, једно време веома цењеног Ликовног салона Дома културе, али истовремено и тренутак када једна групација младих ликовних посленика, тек свршених ђака уметничких школа, жели да резултате свога рада и представи родном граду. Можда је ово и прилика да се укаже на моменат да је у културној клими Војводине коначно дошло до оне тако жељене очекиване појаве манифестације у податку да поред већ традиционалних ликовних центара попут Новог Сада, Сомбора, Зрењанина, Суботице, Панчева и други градови, на пример Сремска Митровица, Кикинда, Врбас, почињу да добијају одређено место у клими ликовних догађаја у Војводини. То је већ

у Београду, на Одсеку за графику, у класи професора Бранислава Макеша и графику књиге код професора Богдана Кршића, дипломирао је 1978. Од 1979. члан је УЛУВ-а. Живи и ради у Новом Саду. Бави се сликарством, графиком, сценографијом графичким обликовањем. Каталог изложбе: Радуре Бошковић „Војводина пети елемент“, Нови Сад 2004.

³¹ „Glas“, 16. 7. 1980, 10.

³² Исто, 14. 1. 1981, 8. „Олимп у равници: тридесет година Дома културе Врбас“ [цртежи Ратко Шоћ], Дом културе Врбас, Врбас 1998, 187; Ружица Беба Павловић рођена је 15. 11. 1928. у Београду. Основну школу, гимназију, Вишу педагошку школу, Ликовну академију (дипломирала 1967) завршила је у родном граду. Као скојевка самовољно је отишла на Сремски фронт, одакле је демобилисана као ратни војни инвалид. За свој допринос одликована је ратним одликовањем - Медаљом заслуга за народ. Бавила се ликовном педагогијом, а као сликар је примљена у УЛУС 1968. Народни музеј у Београду објавио је монографију о њој 1999, а име јој се појављује у засебној јединици Енциклопедије ликовних уметности у издању Југословенског лексикографског завода „Мирослав Крлежа“, Загреб 1987. Приредила је двадесет седам самосталних, а учествовала на око три стотине групних изложби. Гостовале је у сазивима неколико ликовних колонија. Дела јој се чувају у јавним и приватним колекцијама у земљи и иностранству. nln.rs, pristupljeno, 7. 10. 2024

³³ Те године Ратко Шоћ завршио је Академију уметности у Новом Саду.

појава, а несумљиво и податак који Јесењи ликовни салон обавезује да у свом обновљеном подухвату и истраје. Иако овогодишњи Ликовни салон, уосталом као и они с почетка седамдесетих година, има свечарски карактер, представља поклон уметника своме граду за његов највећи празник - Дан ослобођења, ова изложба је истовремено и прилика да ликовни ствараоци који живе или су некада живели у Врбасу, покажу својим суграђанима оно најбоље и највредније што су током последњих година и урадили. Такође, треба поздравити и јасан став организатора ове изложбе - Дома културе, који већ сада, приликом обнове Јесењег ликовног салона, поново примењује оно, раније такође постојеће, демократско третирање ове ликовне смотре - да сви грађани Врбаса, без обзира на своје ликовно образовање и степен уметничке афирмације, могу учествовати, заправо конкурисати својим радовима за ову изложбу. Садржај Јесењег ликовног салона 1980. године чине слике, скулптуре, цртежи и графика дванаест аутора, који стално живе у Врбасу, односно Новом Саду, Кули, Београду. Као и ранијих година и ове су најзаступљенији сликари (Ратко Шоћ, Богдан Булајић, Миодраг Шушулић, Милан Кешел, Бранислав Вулековић, Драган Кљајић) који углавном остају доследни својим, једном прокламенованих, данас већ завидно разрађеним ликовним ставовима. Такође, треба истаћи и коректност понуђених скулпторских радова тројице вајара Војимира Дедеића, Светозара Миркова и Ратка Гикића, затим маштовитост и минуционизност Мирослава Келеча и посебно убедљивост ликовне реализације и пластичног дејства понуђених графичких листова Кларе Бенчик и Милорада Бубање, који су истовремено и први графичари – учесници на изложбама Јесењег ликовног салона“ (Милош Арсић).³⁴

Своје радове на Салону изложили су: Милорад Драгов Бубања (5 радова), Драган Кљајић (1); Мирослав Келеч (2), Ратко Гикић (5), Ратко Шоћ (5), Миодраг Шушулић (3), Милан Кешел (3), Бранислав Вулековић (5), Светозар Мирков (3), Војимир Дедеић (2), Богдан Булајић (4) и Клара Бенчик (2 рада). Откупна награда припала је Милану Кешељу, за рад „Без наслова“.³⁵

³⁴Милош Арсић, историчар уметности, ликовни критичар (Куманово, 1941) дипломирао је на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета у Београду (1965). У Врбасу као гимназијски професор службује од 18. 9. 1967. (дошао из КУД „Вукица Митровић“ Београд) до 31. 1. 1973. (отишао за Нови Сад). МК запослених Гимназије „Жарко Зрењанин“ Врбас, ред. бр. 151; Од 1975. радио као кустос у Завичајној галерији Музеја града Новог Сада, одакле прелази у Галерију савремене ликовне уметности у Новом Саду, где је пензионисан у звању музејског саветника. srpskaenciklopedija.rs, приступљено, 22. 10. 2024.

³⁵Dom kulture Vrbas, Likovni salon, Katalog izložbe: „Jesenji likovni salon Vrbas '80“, Vrbas od 20 X do 5. XI 1980. godine; Увод у Каталог Милош Арсић. Милан Кешел (Савино Село, 1949-2017) завршио је графички одсек Школе за примењену уметност у Новом Саду (1969) и студирао на Академији уметности у Новом Саду. Био је члан Удружења ликовних уметника Војводине (1973), Académie Européenne des Arts France (1983) и California association of bay area artist. За успешан рад у развијању културне делатности и афирмацију уметности додељена му је Златна значка КПЗ Србије (1989).

Самостална изложба Миодрага Шушулића у Ликовном салону Дома културе Врбас отворена је 21. новембра 1980. године. Врбаској публици представио се са 35 ликовних радова, рађених претежно у акварелу, са мотивима из југоисточне Србије, Војводине и острва Тасос из Грчке. Изложбу је отворио Богдан Булајић, академски сликар из Врбаса.³⁶

„Изложба акварела Миодрага Шушулића, која је недавно отворена у Галерији Дома културе, у одређеном смислу представља и јубиларни наступ овог ликовног педагога из Врбаса, јер она уједно означава и његов десети самостални наступ. Тридесетак изложених акварела, насталих током минулих 13 година (1967-1980) дају овој изложби значење мале ретроспективе. Реч је, заправо, о радовима који су скоро искључиво везани за мотив предела (Војводине, Грчке, Србије), схваћених у извесном смислу као белешке са путовања (мотиви са Тасоса), интимне забелешке из родног краја (предели из околине Власотинца), односно интерпретације оних, тако „педатних“ војвођанских пејзажа (Телечка). Међутим, без обзира на првобитни мотив, ове забелешке, путописи, насталгична сећања имају увек исти основни тон, непромењену интонацију доживљају и неизмењено визуелно дејство. Ради се, заправо, о једној добро савладаној равни „смештања“ и виђења „природне“ сензације, која се интерпретира добро савладаним елементима технике акварела. Додуше, он уме да „осети“ атмосферу одређеног предела и да направи (уосталом, очекивану) разлику између сунчаног околиша предела, на пример, са Тасоса у Грчкој и узораних поља Телечке у Бачкој, не мењајући, у систему организације акварела ништа од традиционалних захтева једне заувек прихваћене ликовне стратегије. Но, без обзира на Шушулићеву евидентну спретност коректног бележења, описивања у ствари, жељеног мотива и његову пуну приврженост класичном поимању пластичне целине (првенствено као пријатне сензације), приметна је и извесна механичност приступа мотивима који му само у неким приликама (и само код неких акварела) дозвољавају да одо корак даље од оне, не увек прихватљиве дескрипције. И управо та чудна бојазан од директнијег ликовног ангажовања, промене, заправо виђеног преиспитивања „стварног“ изгледа неког инсерта из природе, значи страх од тражења непознатих „услова гледања“ и необичност „виђења“ су, истовремено, и примедба на његов приступ слици и понуђене резултате ликовне акције. Било како било, Миодраг Шушулић се већ 13 година сигурно опредељује за једно, ипак само његово, лично и тако интимно схватање смисла ликовне целине (акварела у овом случају), остајући му увек веран и доследно пропацирајући слику само у једном њеном значењу - пријатност по

Кешел је добитник многобројних домаћих и пет вредних међународних признања, а радови му се чувају у музејским и приватним колекцијама у Европи и САД. Дела је излагао на самосталним и колективним изложбама широм некадашње Југославије, у Европи и Америци, где је једно време и живео. Његова уметничка дела су 1989. уврштена у Енциклопедију светске графике, у издању Kyoto Јапан.

³⁶„Glas“, 19. 11. 1980, 6.

сваку цену. Уосталом, можда је Шушулић и у праву - нека се други баве питањима проблематизације слике и пластичних иновација. Он остаје веран традицији и скромним амбицијама имајући само једну жељу – да посетиоцу изложбе пружи, бар за трен, мало пријатних угођаја кроз илузију трептерења светлости и игру боја“ (Милош Арсић).³⁷

Пред сам крај 1980. године, тачније 26. децембра 1980. године, у Галерији Дома културе у Врбасу отворена је изложба истакнутог београдског сликара Зорана Петровића, професора Факултета ликовних уметности у Београду. Он се публици у Врбасу представио са 30 слика, скулптура и цртежа. Изложба је била отворена до 11. јануара 1981. године. Почео је излагати још 1953. године. Излагао је у преко 40 места у иностранству. Добитник је осам најзначајнијих награда које се додељују на ликовним смотрема у нашој земљи.

О раду Ликовне галерије за 1980. годину Борислав Полић, изнео је: „Галерија и изложбе у истој без откупа су осиромашене институције и манифестације. Са нашом Галеријом догађа се нешто исто. По средствима која јој се додељују за једногодишњу делатност, она није баш мезимче, пре би се могло рећи да је сиромашно чедо културе“.³⁸

Изложба гоблена, таписерије и икебане у Галерији Дома културе Врбас, у сарадњи са Конференцијом за друштвени положај и активност жена Врбаса, организована је од 6. до 16. марта 1981. године. Награђени су Амала Паланчанин за гоблен, Десанка Билић за таписерију, под називом „Композиција“ и Кристина Анђелковић за икебану.³⁹

У Ликовној галерији Дома културе, 17. априла 1981. године отворена је једна занимљива изложба слика. Реч је о изложби брачног пара Миливоја и Милице Мирић, сликара наиве из Бечеја. Они су изложили 22 своја рада.

После тога у Ликовној галерији ће се организована продајна изложба радова ликовних ставаралаца са подручја Општине Врбас. Ова изложба била је прилика да се омогући заинтересованим да дођу у посед уметничког рада који им се допадне, као и прилику сликарима да се потврде кроз интерес грађана за куповину њихових дела.⁴⁰

Изложба графике Љубинке Ивезић Трше у Ликовној галерији Дома културе Врбас отворена је 12. маја 1981. године. Представила се са 33 литографије и две акватинте. Ово је њена прва самостална изложба у Врбасу. Завршила је Факултет ликовних уметности у Београду, одсек графике. До тада је самостално излагала 1980. године у Студентском граду Београд, а групно: 1973. на Јесењем салону у Врбасу, 1974. на LIUKM-у, 1977. у Гучи и Чачку, 1978. у Лесковцу и Приштини, 1979. и 1980. године у неколико наврата у Београду, те једном у Књажевцу. Изложба је била отворена до 25. маја 1981.

³⁷Исто, 25. 12. 1980, 12.

³⁸Исто, 14. 1. 1981, 8.

³⁹Исто, 25. 2. и 11. 3. 1981, 9.

⁴⁰Исто, 22. 4. 1981, 8.

године.⁴¹

У оквиру ФЛПМ 1981. године, у Ликовној галерији Дома културе Врбас, отворена је Југословенска палета младих 1981. године. На истој учествују: Илија Аризанов, Скопље, Академија примењених уметности, сликарство Београд; Марјан Воћанец, Тиват; Драгољуб Јелисијевић, Београд, АЛУ Београд; Енвер Јака, Приштина, АЛУ, сликарски одсек Приштина; Анто Кајнић, Зеница, АЛУ Сарајево; Весна Микић, Нови Сад, АЛУ Нови Сад; Звездана Фио, Загреб, АЛУ Загреб. Откупна награда: Жарко Врезец, Љубљана, АЛУ у Љубљани, за рад „Композиција III“ 50 x 50 cm.⁴²

Поводом Поводом Дана ослобођења Врбаса и 40 година устанка и социјалистичке револуције у Ликовном салону Дома културе Врбас организована је изложба графике Божидара Јакца, са 50 радова.⁴³

Изложба младих црногорских сликара: Саве Брауновића, Драгана Карацића, Никице Раичевића, Бранислава Секулића и вајара Павла Пејовића отворена је 14. новембра 1981. године.⁴⁴

На „Ликовном салону Врбас '81“, новембар – децембар 1981. године, своје радове изложили су: Бела Пехан „Тек што је сишао са дрвета“, уље на платну и „Борба за мир“, уље на платну; Милорад Бубања: „Трудница“, акватинта, „Date in November“, акватинта, „Драгомир Ђуричин“, литографија и „Трудница“, литографија у боји; Богдан Булајић: „Пејзаж I“, уље на платну, „Пејзаж II“ уље на лесониту и „Пејзаж III“, уље на лесониту; Војимир Дедеић „Кружна форма-Фонтана“ (бели бетон, P=70 cm), „Детаљ фонтане“ (бели бетон, P=68 cm), „Затворени круг“ (бели бетон, P=81 cm), „Кружна форма (за фонтану)“ (бели бетон, P=65 cm) и „Бетонски облик (P=77 cm); Ратко Гикић: „Каријатида“, дрво, „Жена која седи“, дрво, „Фигурина“, дрво и „Фигурина“, бронза; Ђуро Дрљача: „Борба бикова“, уље на платну и „Агонија у троје“, уље на платну; Драган Кљајић „Зима“, уље на платну; Павле Мирковић „Наопако нема“, уље на платну; Драган Недељковић: „Античке варијације“, комбинована техника и „Чезња за изгубљеним временом“, комбинована техника; Благоје Орбовић: „Глава I“, дрво, „Глава II“, дрво и „Купачица“, дрво; Мирослав Павловић „Срећо“, оловка у боји; Мирко Ђирић: „Кроз лупу“, уље на платну и „Композиција II“, уље на платну; Ратко Шоћ, цртежи из цилуса „Горски вијенац“, „Ћуд лисичија не треба курјаку...“, 1981, туш-перо, 70 x 100 cm; „Плакање је пјесма са сузама“, 1981, туш-перо, 70 x 100 cm и „Небо нема без грома цијену“, 1981, туш-перо, 70 x 100 cm;⁴⁵ Светислав Шљукић: „Портрет I“, угљен, „Поретрет

⁴¹Исто, 20. 5. 1981, 8; Likovna galerija Doma kulture Vrbas, Katalog izložbe: Ivezici Ljubinka Trša „Grafike“, Vrbas, maj 1981.

⁴²Likovna galerija Dom kulture Vrbas, Katalog izložbe: „Jugoslovenska paleta mladih, '81“, Vrbas od 31. 5. do 15. 6. 1981; Ђ. Сладоје, „Колико срце памти“, 202.

⁴³Katalog izložbe: „Božidar Jakac grafike“, „Glas“, 16. 10. 1981, 7.

⁴⁴Исто, 20. 11. 1981, 7.

⁴⁵Крајем октобра 1981. у салону Удружења уметника примењених уметности и дизајнера Војводине у Новом Саду отворена је 21. самостална изложба

II“, угљен, Портрет III“, пастел, „Жена која седи“, угљен, „Човек у црном“, уље на платну, 80 x 100 цм (1981) и Миодраг Шушулић: „Тасос I“, акварел и „Тасос III“, акварел.⁴⁶ Стручни жири чинили су: Милош Арсић, ликовни критичар из Новог Сада, Никола Кусовац, ликовни критичар из Београда и Бранислав Милошевић, организатор Дома културе. Жири је доделио прву награду Ратку Шоћу, а другу Светиславу Шљукићу.⁴⁷

До 12. јануара 1982. године у Ликовној галерији Дома културе Врбас могла се видети необична изложба Милана Кешелја из Новог Сада.⁴⁸

У Галерији Дома културе Врбас, 23. фебруара 1982. године, отворена је заједничка изложба ликовних радова радних људи из једанаест општина Бачке. Организатор ове интересантне изложбе су КПЗ и СИЗ за културу тих општина. На овој заједничкој изложби додељене су и награде. Избор радова и одлуку о награђенима донео је Бранислав Вулековић, просветни саветник за ликовно васпитање Педагошког завода Војводине из Новог Сада. Владимир Перућица из Ловћенца добитник је прве награде за рад „Узлепрана хармонија“. Зоран Терзин из Сомбора за рад „Сигнали“ заслужено је добио другу награду. Ништа мање није заслужен још један добитник друге награде Богдан Булајић из Врбаса за рад „Слика I“. Чак три ликовна ствараоца добила су трећу награду и то: Јанко Бики из Руског Крстура за рад „Мртва природа“, затим Светислав Шљукић из Врбаса за рад „Пејзаж“ и Јожеф Лабањи из Србобрана за слику „Предео где се ретко пролази“.⁴⁹

Одмах по завршетку ове изложбе у врбаској Галерији биће отворена нова и то изложба жена - ликовних уметница, поводом 8. марта - Дана жена. Тако ће се Врбашани упознати са ликовним стваралаштвом Зоре Петровић и Зоре Поповић. Двадесет осам ликовних радова ове две уметнице, власништво су Народног музеја из Београда.

Предивна изложба две жене – уметнице Зоре Петровић (1894-1962) и Зоре Поповић (1902-1972), лепота, колорит и распеваност боја успешни експоната двеју уметница, била је заступљена на једном месту у Галерији Дома културе Врбас до 25. марта 1982. године. На великом броју слика Зоре Петровић углавном доминирају мотиви мртве природе и фигуре (што не треба ни мало да чуди, јер је то углавном био тематски круг њеног времена). Пред њеним сликама мртве природе стварао се велики круг поштовалаца. Ипак, права тема Зоре Петровић је човек и његов лик, потврде томе су слике:

Ратка Шоћа, на тему „Горски вијенац“, са 15 цртежа великог формата. Исто, 6. 11. 1981, 9.

⁴⁶Likovna galerija Doma kulture Vrbas, „Likovni salon Vrbas '81“, Vrbas, novembar-decembar 1981. Ликовни каталог и поставка изложбе Светислав Шљукић.

⁴⁷„Glas“, 9. 12. 1981, 6; Види: Likovna galerija Dom kulture Vrbas, Katalog izložbe: „Jesenji likovni salon, nagrade i otkupi“, Vrbas 1995.

⁴⁸„Glas“, 13. 1. 1982, 8.

⁴⁹Исто, 1. 3. 1982, 8.

„Девојчица“, уље на платну; „Жена и дете са дрвеним коњићем“, уље на платну и слика „Жена с црвеним прслуком“, такође уље. Пред сваком од ових слика посетиоцима изложбе лако је било препознати радове вичне руке даровите сликарке Зоре Петровић. Иако је ликовно стваралаштво Зоре Поповић мање познато, оно није мање заинтересовало љубитеље сликарства из Врбаса. Распеваност боја на свим сликама Зоре Поповић истиче карактеристичност и елементарност у њеним сликама. Уметница Зора Поповић је сликар наших предела, поднебља и нашег човека. Кад се погледају њена дела „Пећ“, „Колибе у Перасту“, „Тјентиште“ и друге, онда су све друге речи сувишне, јер дело говори уместо њих.⁵⁰

Ликовна галерија Дома културе Врбас, априла 1982. године, организовала је изложбу Божидара Дамјановског, са девет и Александра Цветковића, са 20 слика.⁵¹ У питању су талентовани млади београдски сликари, који по даровитости спадају у врх југословенског сликарства. Они заједно раде и сликају. И један и други уметник излагали су своја остварења на великом броју изложби и добијали су признања и награде. Од девет дела које је изложио у Врбасу издвајамо „Припреме за гозбу“ и „Зодијак“, слике урађене комбинованом техником. О делима и личности Александра Цветковића довољно говоре речи критичара Богојевића: „У београдском ликовном животу појава Александра Цветковића и уметника његове генерације, почетком седамдесетих година, чинила се као богохулно, храбро а пре свега неочекивано улажење у дијалог са тада актуелним концепцијалним тенденцијама с једне стране, и истовремено претражње преко устаљених, модификованих и омиљених заговорника класичног ликовног третмана“.⁵²

Југословенска палета младих 1982. године није одржана. Крајем маја 1982. године житељима Врбаса приказан је избор из 31. пролећне изложбе чланова УЛУВ-а (Војводине). У Врбасу је ова изложба била, ако се тако може рећи, пропратна манифестација уз Југословенски фестивал поезије младих. Но, иако је била пропратна, по свом значају и занимљивости ни мало не заостаје.

„Приказане графике, цртежи и скулптуре, по речима Љубице Дујмовић, зависно од индивидуалног приступа и унутрашњег набоја уметница Војводина нам нуди визију света: топлог и блиског, отуђеног и хладног. Већина остаје верна традиционалном схватању уметничке слике предмета, а мањи број се упушта у експеримент, прихватајући ризик да њихово дело изазове полемику или буде сврстана у авангардна кретања у ликовном стваралаштву“.⁵³

У првој половини септембра 1982. године Врбашани су могли у Галерији да виде необична, нова и модерна остварења уз присуство и могућност ликовних, вербалних и звучних ефеката, тз. „Westeast-a“

⁵⁰Исто, 19. 3. 1982, 8.

⁵¹Likovna galerija Doma kulture, Katalog izložbe: „Damjanovski i Cvetković“, Vrbas, april 1982.

⁵²„Glas“, 16. 4. 1982, 8.

⁵³Исто, 11. 6. 1982, 9.

(Вестист-а).⁵⁴

Заједничка изложба Јожефа и Беле Пехана, оца и сина, изузетан је културни догађај сезоне у Врбасу, који је побудио велико интересовање. Отворена је 21. септембра 1982. године у Галерији Дома културе. Изложбу је отворио Миро Вуксановић, књижевник. Приликом отварања изложбе Бела Дуранци, истакао је: „Да је Европа поодавно показала велико интересовање за велика сликарска остварења Војводине. Јожеф и Бела Пехан остварили су дела достојна поштовању. Врбас је познат по сликарству два Пехана, уметника који су настављачи великих достигнућа сликарства у Војводини“. Отварање ове изложбе претходило је објављивање монографије „Два Пехана“, чији су аутори Бела Дуранци и Геза Бордаш. Монографија садржи и 62 репродукције, већином у боји.⁵⁵

Поводом Дана ослобођења Врбаса – 20. октобра, у организацији Ликовне галерије Дома културе Врбас, Врбашанима је пружена могућност да виде изложбу слика (уље на лесониту) академика Милана Коњовића. Изложена су 24 сликарска рада, који обухватају период од 1955. до 1981. године. Изложба је била отворена до 10. новембра 1982. године.

Изложени су радови: „Три фигуре пред олују“, 1955, 65 x 81; „Крстине, торњеви“, 1958, 50 x 92; „Фатаморгана“, 1961, 73 x 92; „Шкољка, црни врч“, 1964, 73 x 122; „Баба и два старца“, 1965, 85 x 115; „Занос“, 1966, 85 x 115; „Сунцокрети, сунце“, 1967, 73 x 100; „Жито, кукуруз, куће“, 1967, 47 x 81; „Берам“, 1970, 73 x 92; „Циркус“, 1970, 130 x 100; „Улица у сомборској Селенчи“, 1971, 50 x 92; „У тору“, 1971, 65 x 100; „Радни сто“, 1971, 65 x 100; „Жито, куће“, 1975, 54 x 65; „Јарош“, 1977, 34 x 65; „Башта у Дорослову“, 1977, 54 x 81; „Салаш Лазивић Жарка“, 1978, 65 x 82; „Аутопортрет“, 1979, 54 x 47; „Сремски Карловци“, 1979, 65 x 100; „Лале“, 1980, 81 x 65; „Зрело жито, Падина, кукуруз“, 1980, 54 x 72; „Пијана топола“, 1981, 50 x 60; „Кућа Ф. Ф. у Дорослову“, 1981, 34 x 65 и „Лето II“, 1981, 50 x 65 (димензије су у цм).⁵⁶

У част Дана Републике 1982. године у Ликовној галерији Дома културе Врбас отворена је јесења изложба Ликовног салона Врбас. Избор радова извршио је Бела Дуранци. Публици су представљена 34 ауторска рада, ликовних стваралаца: Драгана Недељковића „Риба“, уље на дрвету и „Бродолом“, уље на платну; Ратка Шоћа „Цртеж први“, 1981, туш и перо и „Цртеж други“, 1981, туш и перо; Светислава Шљукића „Жена“, 1982, уље на платну и „Портрет“, 1982, пастел; Мирослава Павловића „Фреска“, комбинована техника; Николе

⁵⁴Исто, 17. 9. 1982, 8.

⁵⁵„Glas“, 1. 10. 1982, 8; Бела Дуранци (Бач, 1931-Суботица, 2021) је први историчар уметности у Суботици. Крајем шездесетих година прошлог века објавио је први рад о Пехану и приредио изложбу његових радова у Суботици, чиме га је ставио у ред најзначајнијих ликовних уметника свога доба. „Вацка press“, 21.7. 2022, 10.

⁵⁶Likovna galerija Doma kulture Vrbas, Katalog izložba slika (ulja): „Konjević“, Vrbas, oktobar-novembar 1982; „Glas“, 15. 10. 1982, 8.

Реслера „Време и простор I“, уље на платну, „Време и простор II“, уље на платну и „Време и простор III“, уље на платну; Слободана Ивановића „Боконда у композицији“, уље на платну; Богдана Булајића „Мотив I“, уље на лесониту и „Мотив II“, уље на лесониту; Мирка Ђирића „Слика IV“, уље на платну; Драгана Кљајића триптих, уље на платну; Милорада Бубање „Балкански Апсинт“, 1981, комбинована скица за графику (вл. Катарина М. Дротар); Љубомира Гаварића „Аутопортрет II“, 1981, оловка, „Забринутост“, 1982, пастел и „Аутопортрет“, 1982, бајц; Милана Кешеља, „Цртеж I“, комбинована техника и „Цртеж II“, комбинована техника; Мире Томашевић 1-3 „Фолклорни стил у савременом одевању“; Љубинке Ивезић Трше „Град V“, литографија, „Траве II“, литографија и „Град VII“, литографија; Војимира Дедеића „Химера“, бетон, „Спојене форме I“, „Спојене форме II“, „Облик VII“ и „Фонтана IV“.⁵⁷

Добитник откупне награде је Војимир Дедеић.⁵⁸

⁵⁷Likovna galerija Doma kulture Vrbas, Katalog izložbe: „Likovni salon Vrbas '82“, Vrbas, novembar-decembar 1982.

⁵⁸Likovna galerija Dom kulture Vrbas, Katalog izložbe: „Jesenji likovni salon, nagrade i otkupi“, Vrbas 1995.

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број 840- 98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити на
email: tragvrbas@gmail.com

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Бранислав Зубовић. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Јавна библиотека „Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Футура”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407